

DR. LJUDEVIT PIVKO:

PROTI AVSTRIJI IX.

RAME OB RAMENU

ČETRTA KNJIGA

D R U P

MARIBOR 1928

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIBORU

»Jutro« 7. sept. 1926:

„Il sogno di Carzano“.

Spisi dr. Lj. Pivka o Carzanu so se tako razširili med Slovenci, da bi bilo odveč, ako bi se na tem mestu podrobneje opisovala ta zanimiva epizoda v našem boju za svobodo. Pozornost pa je vzbudila vest, da je Pivkov najožji sotrudnik pri tem načrtu, polkovnik Finzi, izdal knjigo svojih spominov. Ta knjiga je izšla 1926 pri Capelliju v Bologni in ima naslov: »Il sogno di Carzano.« (Prva izdaja je bila takoj zaplenjena in tudi druga izdaja 1927 — Soc. Editrice Venezia Giulia v Trstu — ni prešla dovoljenja za javnost.)

Oseba Cezarja Pettorellija Finzija je čitateljem Pivkovih spisov dobro znana. Mnogi poznavalci carzanskega načrta so izrazili dvom o iskrenosti Finzija. S svojimi spomini je Finzi razpršil dvome in se predstavil kot odkritosrčen prijatelj Pivka in tovarišev. Pivkov načrt je postal Finzijeve sen. Srečala sta se dva moža, ki sta hotela vsak iz svojih razlogov koristiti domovini.

Finzi prikazuje dr. Pivka v jako simpatični luči in je tudi dobro zadel pglavitne lastnosti Pivkove osebnosti. Zelo živahno je opisal prvi sestanek z dr. Pivkom.

Finzi je dobil takoj v začetku popolno zaupanje vanj. »Vsi dvomi so izginili; neki notranji glas mi je velel odkrito, da lahko zaupam temu človeku kakor kateremukoli svojih oficirjev.« (Str. 23.)

*

Na drugem sestanku sta se Finzi in dr. Pivko dotaknila političnega značaja te akcije.

Finzi je omenil majniško deklaracijo, krfski pakt in londonsko pogodbo.

— Krfski pakt se premalo ozira na interese Italije — je dejal Finzi — a mi sigurno nismo stopili v vojno zato, da bi se vi ujedinili.

— To je res — je odvrnil Pivko — toda narodi imajo svoje pravice.

— Da, glede različnih naziranj se bo treba še sporazumeti. Toda za sedaj je bolje, če delujemo na vojaškem polju, kjer ni dvoma, da zasledujemo iste cilje: razdelitev cesarstva...

Na tem in samo na tem sporazumu je stonela Pivkova carzanska akcija. To je bilo njeno jedro. Slo je za velik cilj, ki so zanj delovali vsi jugoslovanski emigranti in za katerega se je borila srbska vojska, zakaj brez razdelitve habsburške monarhije ni bilo osvobodjenja in ujedinjenja.

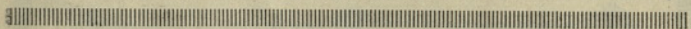
DR. LJUDEVIT PIVKO:

RAME OB RAMENU.

ČETRТА KNJIGA.

PROTI AVSTRIJI II. 4. (DEVETA KNJIGA).

DR. LJUDEVIT PIVKO:

DRUP.

MARIBOR 1928.

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIBORU.
TISKALA „LJUDSKA TISKARNA“ V MARIBORU.

PROTI AVSTRILI II. 4. (DEVETA KNJIGA)

DR. LJUDEVIT PIVKOŠČIČ

IZDANJE
1974

RAME OB

Vsa prava si pridržuje pisatelj.

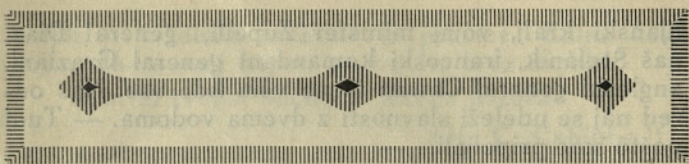
RAPOVA

S-14.798-N
1.7.1974

IZDAVAJELNIK: ZALOŽILNIŠTVO KULturne in šolske založbe v Mariboru
TISKARNA: TISKARNA LJUDSKA IN ŠTUDIJSKA KNJILNICA V MARIBORU

PREGLED: NEZNANI ROVARJI. — NA AVIJATIČNEM POLJU PRI BASSANU. — DVOMI POLKOVNIKA MARCHETTIJA. — PRVA VEST O DRUPU. — V SEDMI ARMADI NE ZAUPAJO. — URAD »P« V VICENZI. — BELVEDERE. — »S ČEHOSLOVAKI IMAMO DRUGE SKRBI.« — OFICIR — VOHUN? — BRANITELJ SMAGNIOTTO. — PREISKAVA JE POTREBNA. — RAZPRAVA O DRUPU IN DRUPANIH. — ZAKAJ DRŽE ČS. DIVIZIJO V REZERVU? — PREVENTIVNE ODREDBE NAJ SE UKINEJO. — ZADNJA DRUPANSKA POROČILA.

1.

Pred vežbališčem v Tuguriju je obstal kamjon z dobrovoljci, koje smo pred uro poslali v Val Rovina, da prejmejo odlikovanja, kakor je veleval fonogram 14. divizije št. 426 dne 2. julija.

»Brzo ste se vrnilo,« pravim podporočniku Pajgru.

»Pomota je bila,« odgovarja Pajger. »V Breganzah smo prejeli nove odredbe. Centro Raccolta XIII, armadnega zbora javlja, da se svečanost odlaga za dan, general Pantano pa nam v tem-le fonogramu št. 2424 naznačuje, naj se javimo jutri, 4. julija ob 7. uri na avijatičnem polju Nove pri Bassanu.«

»Enkrat na levo, drugič na desno.«

»Da. V imenu majorja Finzija vam poročam, da bo jutri velika revija trup in da bo pri ceremoniji ita-

lijanski kralj, vojni minister Zupelli, general Diaz, naš Štefánik, francoski komandant general Graziani, angleški general Cawan in ne vem kdo vse. Naš odred naj se udeleži slavnosti z dvema vodoma. — Tudi pošto smo pripeljali.« —

Iz poštnega zavitka so dečki na kamjonu razgrabili prvo številko češkoslovaškega legijonarskega časopisa »V boj« in jo čitali medpotoma. Novo glasilo šeste armade »Signor sí« je prispelo v 50 izvodih, ki prinaša poleg italijanskih člankov in pesmi drobiž za Angleže, Čehoslovake in Francoze v rovih na Planoti.*) Naš Poldauf, urednik češkega besedila, žal ni doživel niti prve številke lista, za kojega je marljivo pripravljajl gradivo in risbe. Glavni urednik poročnik C. Cabibbe je priložil pošiljatvi sledeče pisemce:

3. julija 1918. Dragi Pivko! Tebi, tvojim vojnikom pošiljam 50 izvodov prve številke našega časopisa z izrazom prijateljstva in bratstva, z velikim občudovanjem vašega divnega požrtvovalnega duha, zvestobe, navdušenja, s kojim se borite za svobodo svoje zemlje.

Oprostite pogrške onega dela, ki vas najbolj zanima. Tiskarna nima slovanskih črk in zato smo morali opustiti vse naglase, ki so v vašem jeziku tolikega pomena.

Za drugo številko bo preskrbljeno. Izvolite samo upoštevati zmisel in voljo.

Pošiljam iskren pozdrav v spomin tovariša Poldaufa, našega sotrudnika, ki se ne more radovati ob uresničenju skupne ideje. Ta-le časopisek ima namen: da pobrati naše vojnike in jih vzajemno zbliža v misli in čutu, kakor so se že pobratili na bojnih

*) »Signor sí« ima v 1. številki pesem »Kde domov můj«, v 2. številki sokolsko pesem »Nadšení« z risbo, v 3. številki »Pochod českých dobrovolníků«, pesem E. Piseckega z risbo, v 4. šteev. pesem in risbo »Za svobodu«, v 5. šteev. Nerudovo »Vzhůru již hlavu, národě!« — List je prinašal tudi fotografije z našega igrišča, slike odlikovanih dobrovoljcev itd. Do 20. oktobra je izšlo 10 števil.

poljih in v idealu svobode in pravice. Edino željo gojim, da se naši napori ne izgube brez uspeha.

Tebi in tvojim oficirjem iskren pozdrav

tvoj C. Cabibbe.*)

Med čestitkami, ki smo jih dobili z današnjo pošto, je pismo intendance v Sandrigu (ten. Turco) in čestitka profesorja Salveminija z nekakimi prilogami in izrezki.**)

Salvémini nam je brezdvomno naklonjen in nam rad izraža odkrite simpatije. Spominjam se obeda dne 3. junija 1918 pri armadi v Breganzah, ko je pred številnim oficirskim zborom zgovorno branil tezo o kulturni in politični bodočnosti slovanskih narodov — redke pojav med Italijani.

Današnje njegovo pismo je polno očitkov. Salvemini obsoja protislovansko propagando, ki se iz neznanega središča javno in tajno širi po

*) 3 Luglio 1918. Caro Pivko! Per te, per i tuoi soldati, con affetto di amico, con senso di fratellanza, con ammirazione grande per il vostro meraviglioso spirito di sacrificio, la fede, l'entusiasmo con cui combattete per la libertà della vostra terra, invio 50 copie del primo numero del nostro giornale.

Scusate gli errori della parte che più vi interessa. La tipografia è priva di caratteri czechi, e quindi abbiamo dovuto trascurare tutti gli accenti che hanno nella vostra lingua così grande importanza.

Per il secondo numero sarà provveduto. Gradite intanto il pensiero e l'intenzione.

Mando un saluto commosso alla memoria del collega Poldauf, che ha lavorato con noi, e non può compiacersi della realizzazione dell'idea comune. Questo giornalino ha uno scopo: affratellare i nostri soldati, rendere gli uni più vicini agli altri, nel pensiero e nel sentimento, come già lo sono sui campi di battaglia e negli ideali di libertà e di giustizia. Il mio solo desiderio è che i nostri sforzi non vadano perduti.

A te e ai tuoi ufficiali un saluto affettuoso

tuo C. Cabibbe.

**) Poročnik Turco govori dobro ruski in vabi često naše oficirje v imenu polkovnika Negrija na večerjo k intendantci šeste armade v Sandrigo. Odlomek iz omenjene njegove čestitke se glasi: ». . . per esprimerti tutto il compiacimento che provo nel vedere l'ardore eroico e lo spirito garibaldino con cui combattono dappertutto i valorosi boemi e jugoslavi.«

Italiji in ki ne dopušča, da bi se javno mnenje preobrazilo v prijateljstvo napram Slovanom. Učenjak se sramuje rojakov, ki ne mirujejo niti po krvavih dokazih slovanske zavezniške lojalnosti. Med voditelji in predstavniki naroda, kojega so vodili nedavno Cavour, Garibaldi, Crispi, ni več enakih dalekovidnih naslednikov. V preteklosti so italijanski možje skrbeli za istinsko velikost Italije, ko jih je široko svetovno obzorje, segajoče tudi preko slovanskega vzhoda, vodilo po poteh mednarodne obzirnosti, pravičnosti in človekoljubja, danes pa butajo lahkomišelnih rovarji ob zgrajene temelje in italijansko javno mnenje ustvarjajo temni elementi, ki se nočejo in ne morejo rešiti predsodkov fanatičnega nacionizma. Na žalost je tako.

Salvemini opozarja, da je v preteklem tednu poslanec Agnelli poslal vojnemu in zunanjemu ministru vprašanje glede oportuniti naborov in oboroževanja Jugoslovanov in glede uporabe jugoslovanskih legij na italijanski fronti.

Politični možje so začeli z javno kampanjo proti dobrovoljcem, kakor se vidi iz tega primera.

V duševni zvezi s korakom poslanca Agnellija je članek proti Jugoslovanom, ki ga prinaša istočasno »Il Resto del Carlino« v Bologni. Salvemini nam piše, da je naprosil centralni propagandni urad pri vrhovni komandi, naj energično zavrne očitke tega lista, naperjene proti Jugoslovanom, ki pravijo, da je vedenje Jugoslovanov v kontrastu z akcijo za osvoboditev podjarmljenih narodov, kar sta baje dokazali dve avstrijski jugoslovanski diviziji ob Piavi.

Nekoliko dni nato (dne 5. julija) objavlja »Il Resto del Carlino« prvo obrambo. Ugo Ojetti, komisar v centralni komisiji za propagando, je poslal — najbrže na pobudo profesorja Salveminija — obširen popravek, v kojem pobija napačne in tendenčne trditve glede 10. in 12. (oziroma glede 42. »vražje«) domobranske divizije in zaključuje z javnim vprašanjem, čemu neki je vsa ta gonja proti beguncem Jugoslovanom, čemu zlasti sedaj, ko so že padle v Italiji tako

določne izjave na kongresu v Rimu in ponovne izjave ministrskega predsednika? Oni ljudje, ki uprizarjajo protislovansko gonjo, vrše najboljšo službo za Avstro-Ogrsko, ki spretno izrablja slične pojave in hujska tudi italijansko vojsko potom letakov in časopisov s poročili o sovražnem razpoloženju, ki vlada v Italiji napram Slovanom.*)

Profesor Salvemini nas opozarja tudi na obrambni članek »A chi si deve?« (»Komu je tega treba?«) v listu »L' Epoca« dne 29. junija 1918. Pisec povdarja zaslugo gospoda Orlanda, da se je pričela nadaljevati politika sporazuma med Italijo in Slovani, ki ima svoje temelje v letu 1848. in ki jo je vršil leta 1866. Vittorio Emanuele, ko je odredil garibaldinsko ekspedicijo v Dalmacijo. S tako politiko si Italija dobiva simpatij anglo-saksonskih demokracij. Glavni predstavnik naroda in države ministrski predsednik Orlando gradi sporazum, istočasno se pa javljajo ljudje, ki nalašč razdirajo sporazum in poizkušajo vse, kar bi moglo pokvariti italijansko prijateljstvo s Slovani. Na eni strani čitamo v dnevnikih z velikim zadovoljstvom pohvale dobrovoljcev zaradi krvave in hrabre udeležbe

*) Ugo Ojetti zaključuje svoje pismo tako (»Il Resto del Carlino« 5. julija 1918):

»Ora, caro direttore, permettetemi una domanda ingenua.

Dopo il Congresso del Campidoglio, dopo la vittoria di ieri, dopo le leali generose ripetute dichiarazioni del nostro Presidente del Consiglio, il quale ha ridato alla nostra guerra la grande ala del pensiero mazziniano e prettamente italiano, e ha restituito all' Italia, fra il consenso e l' ammirazione degli alleati e dei neutrali in buona fede, il suo compito storico di liberatrice, anzi il suo compito di pacificatrice sulla base incrollabile dei diritti di nazionalità: che cosa vogliono questi pochi che, qua e là, oggi assaltano i profughi jugoslavi e i loro accordi con noi, domani i profughi czechi e la loro collaborazione politica e militare contro il nemico comune?

Sanno essi, questa minima minoranza di italiani, che ognuna di queste loro parole è ricercata con ansiosa riconoscenza e ristampata, a grandi caratteri, nei giornali tedeschi e magiari dell' Austria-Ungheria, diffusa nell' esercito imperiale e regio, trascritta in appositi foglietti e rilanciata, con commenti che dovrebbe esser facile immaginare, sulle truppe nostre?

(Prim. »Corriere della Sera« 6. VII. 1918.)

v bitkah in tople telegrame, ki si jih pošiljata izmenoma general Štefánik in minister Orlando, čitamo svečane izjave Jugoslovenskega Odbora, ki si je svoje šotore takorekoč prenesel v Rim, in odgovore ministrskega predsednika in poveljnika vojske, — istočasno se pa vrše pred našimi očmi prav čudni prizori. Tajne okrožnice krožijo, budeče nezaupanje proti Slovanom, ustna propaganda je na poslu, v umazanih plitvih brošurah se širi strup in sovraštvo, ker se ne sme dovoliti prijateljstvo med Italijo in Slovani. Vse to bi se ne dogajalo, ako bi se ne skrivala v ozadju neka tajna organizacija, ki hoče vse dosedanje svečane izjave uničiti in zanikati.*)

Kako lahko bi nam bilo, ako bi imeli sovražnike samo v Avstriji! In baš v dneh, ko še niso niti pokopani številni dobrovoljci, ki so nam popadali v bitkah na Planoti, v dneh, ko nam prihajajo pretresljive vesti o žrtvah legijonarjev ob Piavi in o justifikacijah ujetih naših tovarišev v Oderzu, Coneglianu itd., dviga so-

*) L'Epoca 29. junija 1918: »A chi si deve?«

. . . »Ora se tutto questo è voluto dall'on. Orlando, che rappresenta oggi la Nazione e impersona il Governo, da chi è voluto, suscitato, diretto tutto quello che si fa contro la politica dell'accordo italo-slavo? Infatti, mentre noi leggiamo nei giornali con viva soddisfazione gli elogi ai czeco-slovacchi per la loro sanguinosa partecipazione alla battaglia del Piave, e le parole di simpatia che il generale Stefanik . . . rivolge al ministro Orlando, ricevendone contraccambio, e le manifestazioni del Comitato jugoslavo che ha quasi trasportato le sue tende a Roma, ricambiate dal Ministro Presidente del Consiglio e dal capo delle nostre valorose truppe, nello stesso tempo assistiamo ad un curioso spettacolo. Sono anzitutto circolari stampate alla macchia, che girano, suscitando diffidenze contro gli slavi; poi voci che corrono con particolari precisi, identici che fanno supporre una unica fonte; campagne che organi sconfessati, non potendo più condurre nelle edizioni che vanno all'estero, hanno affidato a piccole edizioni cittadine; impedimenti che la burocrazia pone alla completa manifestazione di adesione degli slavi alla nostra guerra; infine opuscoli che non vengono diffusi con quell'ampiezza che forse gli autori speravano, ma di cui circolano copie, e sono contrari manifestamente alla sincerità degli accordi del Patto di Roma. Tutto questo non accadrebbe se non vi fosse dietro una volontà organizzatrice, che sembra sperare si possa tornare indietro e rinnegare tutto quello che è stato solennemente affermato.«

vražni zmaj svoje glave v neposredni naši bližini! S kakšnim občutkom naj korakam skozi barake dobrovoljcev v Tuguriju, kjer je toliko ležišč izpraznjenih? Oči lahkih ranjencev se upirajo vame v pričakovanju, da jim povem lepih besed v tolažbo in pohvalo. Težje ranjeni tovariši, ležeči po bolnicah v mestih Sandrigo, Marostica, Vicenza, Verona, Milano itd., ne smejo niti slutiti, kako se cenijo njihove žrtve v zavezniški zemlji . . . !

2.

Dne 4. julija smo naložili na kamjone 58 mož, med njimi 6 Jugoslovanov, in jih pripeljali pred 8. uro na avijatično polje Nove pri Bassanu. Zastave na visokih drogovih, jagnedih in topolah so kažipot prihajajočim oddelkom, avtomobilom in kamjonskim kolonam. V bližini prostranega lesenega odra se čete razvijajo in urejujejo, v ospredju zelene italijanske, za njimi sinje francoske, nato rjave (kaki) angleške in za njimi naš oddelek. Za odrom se zbirajo oficirji, ki jih je več sto, in pričakujejo kralja, vojnega ministra in vrhovnega komandanta.*)

General Sani me predstavlja skupini, v koji stoje general Štefánik, nekoliko Francozov, lord Cawan in predstavniki ameriške vojske s polkovnikom. Štefánik, droben možič v uniformi francoskega podpolkovnika, se za hip opravičuje svoji družbi in me prijema za roko:

»Moj rojak«, pravi svoji družbi v francoskem jeziku, nadaljujoč slovaški:

*) »Corriere della Sera« 7. VII. 1918 objavlja članek s podpisom A. F.

Gli eroi dell' Altipiano decorati dal Re.

Sventolano al sole le bandiere di tutti gli Alleati. E sul campo schierate attendono le truppe in vasti quadri: grigio-verde, bleu-horizon, kaki . . . E altri grigioverde: piccola zona modesta ancora di numero, non di valore: i czeco-slovacchi, orgogliosissimi di questo loro apparire fra i soldati delle tre grandi nazioni.

»O vas, kapitan Pivko, sem toliko slišal. Sedaj vas vidim. Menil sem, da ste Slovak evangelik, potem so mi pa rekli, da ste Jugoslovan.«

»Slovenec sem. Večkrat so že vpraševali, če nisem Slovak.«

»Seveda, ko pa nosite ime, ki je v mojem kraju tako razširjeno. Imel sem sošolce in prijatelje, ki so se pisali tako in smatral sem, da najdem v vas znanca. A nič ne de. — Vi ste mi bili najboljši pomočnik.« —

»Delal sem po instinktu.«

»Zdrav instinkt je brezhiben motor. — Ne vem, gospod kapitan, kako bi se razvilo v Italiji vprašanje češkoslovaške vojske, ako bi ne bilo vas in vaše pomoči. Poznam vaše delo. Malo je apostolov češkoslovaške ideje, kojim pripada po pravu toliko priznanja našega naroda kakor vam, ki ste Slovenec.«

Štefánik se obrača k družbi in ji ponavlja svoje priznanje v francoskem jeziku.

General Sani dodaja:

»Tako je. Kapitan se lahko ponaša s tako odličnim priznanjem.«

General Štefánik pa nadaljuje slovaški:

»Vi stojite s svojim oddelkom danes izven zveze češkoslovaške vojske, a služba vas vodi vsak dan mimo Čehoslovakov. Prosim vas, kapitane, ostanite našim prijatelj, kakor ste jim bili doslej. Pomagali ste nam vojsko snovati, zato imate dolžnost, da nad njo bedite. Mi bomo vašo pomoč še rabili.«*)

---

*) Prim. pismo Uga Ojèttija uredniku »Secola« 25. VI. 1919 in knjigo Cesare Pettorelli Lalatta Finzi »Il Sogno di Carzano« str. 254.

Milan Rastislav Štefánik, po rodu Slovak, sin evangelskega duhovnika, je študiral na vseučilišču v Parizu, kjer je leta 1904. dosegel doktorat. Kot astronom je dobil službo v Mendonu in jel kmalu vzbujati pozornost kot znanstveni pisatelj. Pariška zvezdarna ga je pošiljala na znanstvene ekspedicije na Mont Blanc, v Turkestan, na Tahiti. Na otoku Tahiti si je nameraval postaviti lastno zvezdarno; toda prišla je vojna in hrepenenje po svobodi njegove Slovaške ga je gnalo domov in vstopil je v francosko vojsko, kjer je organiziral meteorološko vojno službo.

Prijema me zopet za roko. Njegova je mehka, nežna.

»Hočem, gospod general, z isto ljubeznijo, s kojo ste se vi posvetili nam, kar ste pokazali kot dobrovoljec v Srbiji.«

V njegovem globokem pogledu bi čital mnogo mehke simpatije, a za sekundo so se mu zresnile oči.

»Ponavljam vam, da ni vse v redu. V Italiji moramo delati in odklanjati nevarnosti.«

»Tako je, gospod general. V ozadju nam prete nevarnejši nasprotniki.«

»Ali veste?«

»Čital sem že javne grožnje in profesor Salvemini

»Dobro je, ako veste. Na Val Belli ste udarili ne me je opozoril na najnovejšo propagando.«

samo po zunanjih, temveč tudi po tukajšnjih sovražnikih. Le bijte! Bodite pazljiv esplorator (izvidnik) v vsakem oziru. In obilo sreče imejte s svojimi dobrovoljci in z mojimi Čehoslovaki!«

Štefánik ni povedal vsega, kar je nameraval. — Fanfara javlja kraljev prihod in naglo se poslavljam, da odhitim na svoje mesto. —

Odlikovane oficirje in vojake zovejo pred oder, da prejmejo priznanje iz kraljeve roke, najprej Angleže, nato Francoze, nato dobrovoljce, ki prejemajo 6 srebrnih, 14 bronзовih medalj in 13 vojnih križev, nazadnje Italijane.*)

Kot avijatika so ga 1915 dodelili na njegovo prošnjo srbski vojski, s kojo se je umikal čez Albanijo in si nakopal težko želodčno bolezen. Kot organizator čs. revolucijske vojske je deloval v Rusiji, Rumuniji, Ameriki in Italiji. Antantne države so priznale čs. vojsko in Štefánik je bil imenovan za prvega generala in vojnega ministra čs. vojske. Ponesrečil se je 4. maja 1919, ko se je po dovršenih vojaških poslih v inozemstvu vračal z aeroplanom v domovino.

*) O naši udeležbi pri ceremoniji 4. julija v Nove smo poslali sledeči raport:

Reparto speciale czeco-slovacco.

All' Ufficio Informazioni 6 a Armata.

Notifico a codesto Ufficio che questa mattina alle ore 7 antimeridiane un plotone (2 ufficiali e 50 soldati) del Reparto

V zraku krožijo aeroplani nad odrom, ko defilirajo trupe mimo kralja, Angleži, Francozi in Italijani s svojimi muzikami, za italijansko infanterijo dobrovoljci v počasnem napetem koraku, nazadnje neizravnani bersaglieri v teku.

Komanda I. divizije čsl. arm. zbora je dne 5. julija 1918 izdala sledeči dnevni ukaz št. 49:

Vojaki, podoficirji in oficirji!

Živimo slavnostne dni za naš zbor! Pri odličnem svojem današnjem obisku, ki je z radostjo napolnil misel nas vseh, mi je javil E. general Štefánik, podpredsednik Narodnega Sveta, da je včeraj pri šesti armadi N. V. Kralj italijanski ob navzočnosti vseh vojaških odposlanstev zavezniških vojsk podelil na najslavnostnejši način mnogobrojna odlikovanja za vojaško hrabrost in zaslužne vojne križe našim bratom češkoslovaškega zbora, ki so se tako uspešno in srečno borili v minulih dneh na visočini pri Asiagu.

Čin, ki je tako vznesen in slavnosten, vzbuja v nas vseh, vojakih, podoficirjih in oficirjih čustva najgorkejšega priznavanja za hrabre brate, koji so pripravili zboru toliko časti in toliko žive simpatije in podpore sveti stvari oddaljene domovine, ki trpi in čaka.

Toda to mora biti in je za nas najkrepkejša pobuda, da dopolnimo vojaško izvežbanost in priprav-

---

speciale czeco-slovacco ed 1 uff. con 5 soldati jugoslavi si recava a Nove di Bassano per la rivista e consegna delle medaglie al valore fatta da Sua Maestà.

Alle ore 9 Sua Maestà dopo aver passato in rivista le truppe nostre e delle nazioni alleate procedeva alla premiazione dei diversi proposti alla ricompensa.

Fra i suddetti si trovavano: 1. Il Tenente Novák Veneslao, 2. Il Tenente Pajger Carlo, 3. Caporale Zavadil Giuseppe, 4. Caporale Valter Giuseppe, 5. Soldato špička Giuseppe, 6. Soldato Zupan Antonio del Reparto Jugoslavo — che ricevettero tutti la medaglia d'argento.

S. M. ebbe per tutti i decorati parole di lode e d'incoraggiamento. Finita la cerimonia il drappello dopo aver avuto in dono un pacchettino con vivande faceva ritorno al proprio accantonamento.

Il capitano Comandante il Reparto: Pivko dott. Luigi.
Zona di Guerra il 4 Luglio 1918.

ljenost, ki bi nam dovolila v velikem doseči hrabrost naših tovarišev v prihodnji preizkušnji . . .

General komandant čsl. zbora v Italiji
Graziani.

Z. S. O. Načelnik gen. štaba E. Vitalini.

* * *

Oficirji čsl. odreda pri VI. armadi so bili kmalu nato definitivno potrjeni v svojih činih »za vojne za-sluge«.

General Graziani, komandant češkoslovaške di-vizije, nam pošilja 21. julija zahvalno pismo za delo, ki smo ga izvršili s pripravo in izvidniško službo v šesti armadi, zlasti pa za energično in uspešno pod-jetje na Mt. di Val Bella.*)

3.

Od junija 1918 imamo organizirano izvidniško službo po vsej italijanski fronti od Švice do morja. Češkoslovaški 39. polk in jugoslovanski dobrovoljski

Corpo czeco-slovacco in Italia, Comando dela 6 Divisione.
21 Luglio 1918.

Nr. 592 Prot. op.

Oggetto: Ringraziamenti.

Al Sig. Capitano Pivko Dott. Luigi

Appartenente alle truppe jugoslave 6 a

(6 a Armata).

Dal Maggiore Cav. Finzi Capo Ufficio Informazioni di codesta Armata, dagli Ufficiali e dalla truppa dei reparti del nostro Corpo czeco-slovacco costà distaccati sono informato del tanto bene da Ella fatto a detti reparti nel lavoro quotidiano di preparazione ed esecuzione pel servizio d'esplorazione e soprattutto dalla sagace, energica e valorosa azione di comando da V. S. spiegata nei combattimenti di Monte Valbella.

Per tale sua opera le porgo a nome dell'intero Corpo czeco-slovacco l'espressione della più sentita gratitudine e la preghiera di continuare a rivolgere ai reparti C. S., che saranno distaccati presso la 6 a Armata le cure illuminate che Ella vi ha prodigato fino ad ora.

Il Maggior Generale Comandante il corpo czeco-slovacco in
Italia

A. Graziani.

bataljon sta razdeljena na samostojne izvidniške čete v vseh šestih armadah:

V sedmi armadi, od švicarske meje do Gardskega jezera deluje češkoslovaška četa podporočnika Vojteha Hanzala (1./39.) in jugoslovanska četa poročnika Otona Kovačiča.

Od Gardskega jezera pa preko reke Adiže je polje čs. izvidniške čete »Avio« (2./39.), ki jo vodi poročnik Rudolf Vyčital. — Od sektorja Vallarsa do sektorja d' Assa deluje čs. četa »Astico« (3./39.), poveljnik poročnik Aleksander Prejda, in jugoslovanska četa »Posina«, ki ji poveljuje podpor. Branko Hugo Plhak.

Na sektorjih šeste armade (Planota Asiago) delujeta dve češkoslovaški izvidniški četi, prva (5./39.) pod poveljstvom poročnika Frant. Jirse, druga (6./39.) pod poveljstvom podpor. Jindřicha Felixa. — Jugoslovanska četa te armade je najmočnejša izmed vseh izvidniških oddelkov in šteje nad 300 mož. Poveljuje ji poročnik Stane Vidmar.

Od Brente do Piave (Monte Grappa) deluje na sektorjih četrte armade češkoslovaška četa Jaroslava Nedvěda (7./39.). V poznejših mesecih poveljuje tej četi podpor. Dr. Ant. Basl. — Jugoslovanska četa poročnika Delimira Vuletića na željo Jugoslovanskega Odbora ne vrši na fronti izvidniške službe, pač pa prihajajo po potrebi na te sektorje oddelki Vidmarjeve čete iz šeste armade.

Ob gornji Piavi in na Montellu (v osmi armadi) stoji čs. izvidniška četa (9./39.) podpor. Emanuela Ambroža. — Jugoslovansko četo vodi podpor. Ante Drobac.

Ob dolnji Piavi (v tretji armadi) vršita izvidniško službo dve čs. četi (10./39. in 11./39.), prva pod poveljstvom poročnika Ant. Zemana, druga pod poveljstvom podporočnika Jos. Gráca. — Jugoslovansko četo tretje armade vodi začetkoma podporočnik Guglevič (Rus), pozneje podpor. Bogoljub Popadić.

* * *

Poročnik Oton Kovačič, komandir jugoslovanske čete pri sedmi armadi, piše v raportu 25. julija 1918, da potrebuje za vršenje službe nujno še enega oficirja vodnika, kojega naj mu pošljem po možnosti takoj v Mompiano pri Brescii.

Kovačič si morebiti misli, da imamo oficirjev kar na izbiro. Ugoditi mu moramo, seveda, da ga ne pustimo osamljenega na obsežnih odsekih sedme armade, toda stvar ni tako enostavna, kakor si jo dolgi poročnik predstavlja. Vsi oficirji so po razporedu razdeljeni na čete in ne preostaja nam nič drugega ko vzeti oficirja eni izmed čet ter ga poslati v Mompiano.

Vidmar v šesti armadi ima razmeroma največ vodnih oficirjev — iz njegovega zbora bo treba vzeti enega in sicer podporočnika Kumra. Ta posel pa moramo načeti zelo previdno, ker Stane je občutljiv in ne sme priti na misel, da protežiramo morebiti druge oddelke na njegovo škodo.

Vidmar se je baš uredil v vili markeze Cabianca v Longi di Schiavon med mestoma Marostica in Sandrigo, kamor so se 29. julija preselili češkoslovaški in jugoslovanski izvidniki iz Tugurija. Na travnikih za vilo je zgradil v drugi polovici julija čedno kolonijo barak. —

»Stane, čitaj! Piše nam Kovačič iz Brescie.«

Prečitano pismo mi vrača brez opazke.

»Stane, daj Kumra Kovačiču! Tvoja četa bo še najlažje pogrešala enega vodnega oficirja. Kumer govori tudi italijanski in bo Kovačiču dober pomočnik.«

Vedel in slutil sem, da se bo Vidmar branil in da podporočnika Kumra ne izpusti rade volje iz svoje čete.

Rad ima veselega, mladega Idrijčana, kojemu nikdar ne usiha humor.

A nič ne pomaža. Govoril sem že s Kumrom, ki je pritrdil, da pojde rad h Kovačiču, zlasti ko je slišal, da pride na visoke položaje blizu švicarske meje, na Ortler, Adamello in na Tonale.

»Torej Stane, daj Kumra!«

»Ne dam. Vzemi si koga drugega!«

»Bodisi ga daš ali ti ga vzamemo s silo!«

Stane se nazadnje udaja, dasi mu je misel neprijetna, ker se bo moral ločiti od najljubšega podporočnika. Pri odhodnici 30. julija se poslavlja od njega z iskreno zahvalo za službovanje v četi. Šaljivo mu izreka obžalovanje:

»Kaj si počne tvoj humor pri resnem, mrkem Kovačiču, ki se menda vsake kvatre zasmije samo enkrat? . . .«

Dne 31. julija popoldne odhaja s Kumrom iz Longe di Schiavon preko Vicenze na njegovo novo mesto. V Vicenzi imava dve uri časa — vlak odhaja šele ob 5. uri 49 minut — in v prazni restavraciji Agostino ima Kumer priliko, da študira svoje nove karte o fronti armade od Adamella do Gardskega jezera.

V Veroni izstopava zvečer iz vlaka. Kumer, ki je izgubil na vlaku očale, me vleče najprej v optični zavod. Medpotoma tarna nad svojo kratkovidnostjo, ki je tako velika, da ne razlikuje niti mladih in starih dam na veronskih ulicah. No, očale sedaj že ima, da lahko gleda, kar hoče videti.

Pot naju vodi skozi mesto v strelnico »tiro a segno«, novo prostrano poslopje veronskega strelskega društva, kjer bivajo jugoslovanski in češki dobrovoljci, prihajajoči s fronte prve armade v Verono na odmor ali kupovat. Menila sva, da jih presenetiva, toda zvedeli so o najinem potovanju in naju pričakujejo.

Podporočnik Josip Žagar se sprehaja po vrtu pred hišo.

»Najprej k telefonu!« me pozdravlja.

»Kdo zove?«

»Tenente Castelli je že pred uro javil, da prideš in je naročil, naj te pošljem takoj k telefonu. Zaradi tebe ostane do večera v uradu.«

Poročnik Castelli, ki ga zaradi brade v Veroni nazivajo »tenente Barba«, je dobrodušen oficir, rodom

Trentinec, izvrsten delavec v informacijskem uradu polkovnika Marchettija.

»Pronto!«

»Pronto! Tu Pivko! Barba?«

»Castelli. — Zdravo, prijatelj! Pridi v urad! Polkovnik te čaka. Želi s teboj govoriti o važnih stvareh, ki se tičejo vas Jugoslovanov in Čehov, hajdukov in razbojnikov.«

»Jedva sem dospel — menil sem, da prihajam ‚incognito‘ — pa mi že ne daste miru. Odkod veš, da sem v Veroni?«

»Pošiljal sem depeše v Breganze in Bramo me je opozoril, da bo danes obilo življenja v lokalih firme Trentini & comp., ker pride vinskim firmam dobro znani ‚capitano jugoslavo‘, komandant razbojnikov in hajdukov.«

»A tako! Bramo! Inače bi bil mislil, da me tvoj urad zasleduje in opazuje, kod hodim in kaj delam.«

»Torej pridi brzol!«

S firmo Trentini imamo trgovske zveze — naše menze kupujejo pri njej svoje potrebščine, zlasti Stane Vidmar kot upravnik menze oficirjev pri šesti armadi. — Kapitan Bramo je seveda vedel, da odidem v Verono in Brescia. Dopoldne nisem utegnil javiti računovodstvu »generalnega kvartirja« odhoda podporočnika Kumra, zato sem naprosil Brama, naj opravi ta posel zame.

Kumer je že pri južini. V menzi ga zabavajo in mu pomagajo pri jelu jugoslovanski oficirji poročnik Vuletić in podporočniki Vignjević, Žagar, Saćer, Iternička, Nepokoj, češki podporočnik Maršálek in italijanski poročnik Poli. Tudi zame je pripravljen krožnik mortadelle.

Major Germano, komandant bližnjega Forta Procolo, je velel med tem zapreči voziček, da se pobaha s svojima konjičkoma, in me pelje k polkovniku Tulliju Marchettiju.

Marchetti je prijazen oficir, alpin visoke postave, vodja poizvedovalne službe, ki jo je razpredel globoko v avstrijsko ozadje. Tudi on je rodom Trentinec, toda

od mladih nog se nahaja v Italiji v vojaški službi. Major Finzi mi je nekoč omenil, da delata že tretje leto skupno v obveščajnem uradu. —

Tenente Castelli me pošilja takoj v kabinet.

Polkovnik Marchetti pravi: »In medias res!«

»Dobro!« mu odgovarjam. »Z vami, gospod polkovnik, je vedno tako.«

Kaj neki hoče? Vprašanje, ki mi ga stavi, me preseneča:

»Kapitane, veste, da imam v vas popolno zaupanje. — Povejte mi hitro, ali se Italija ni zmotila, ko je dovolila Čehom, da si ustvarijo legijo?«

Zasmejal bi se, on se pa drži popolnoma resno.

»Povejte!« ponavlja polkovnik.

»Pregrešek Italije je v tej stvari izključen.«

»Niso vsi istega mnenja.«

»Moti se, kdor je drugega mnenja.«

»Dobro. Hotel sem govoriti z vami o nesreči, ki se je pripetila ekspediciji v Rivo.«

Polkovnik misli na podjetje poročnika Vyčítala, ki je na Marchettijevo željo opremil in poslal dve v avstrijske vojake preoblečeni izvidnici preko Gardskega jezera z namenom, da dosežeta Rovereto in Trento in prineseta v Italijo informacije o avstrijski fronti in o gibanju avstrijskih trup v zaledju. Ta ekspedicija, ki je krenila pred štirimi tedni (dne 2. julija) na električnem čolnu iz Malcesine proti avstrijski obali v Torbole preko jezera, se je ponesrečila. Polkovniku odgovarjam:

»Vem o njej. Ponesrečili so se štirje dečki, izmed kojih se spominjam dveh izza meseca aprila, ko je vežbal poročnik Vidmar češki bataljon v Veroni. Bili so legijonarji Štorch, Tobek, Šmarda in Jeřábek.«

»Legijonar Tobek, ki je bil udeležen pri tem podjetju, je pripovedoval, da je čoln 'motoscaffo' pristal popolnoma tiho in neopaženo ter izkrcal četvorico ob ustju reke Sarca, zapadno od Torbole. Ko je pa stala izvidnica na kopnem, jo je presenetila avstrijska straža, ki je jela streljati.

Čoln je po prvem strelu ušel in pustil četvorico dobrovoljcev njihovi usodi. Ti-le ljudje se seveda niso mogli več utihotapiti preko avstrijskih obrežnih linij, da bi izvršili svoje načrte. Tobek je skočil v jezero, preplaval tri kilometre in se vrnil k nam, ostalih treh pa ni bilo več.«

»Dva so ujeli Avstrijci«, je dodal polkovnik.

»Da, to sta Štorch in Šmarda.«

»Istina! Torej veste. — Četrtri, Jeřabek, je tudi plaval, toda prezgodaj se je približal bregu in Avstrijci so ga menda ustrelili v vodi.«

»Slišal sem o tem, gospod polkovnik.«

»Vi ste v odsekih šeste armade tudi pošiljali dobrovoljce s posebnimi nalogami v Avstrijo?«

»Tudi.«

»Kdaj, prosim? S kakim uspehom?«

»Prosim!« Potegnil sem zapisnik iz žepa, da mu navedem podatke.

»Tik pred junijsko ofenzivo, ponoči z dne 13. na 14. junija sem poslal redova Florijana Babeca, Hrvata. Ta je imel nalogo dobiti zveze z zelenimi kadri na Hrvatskem.«

»Kje je prestopil fronto?«

»Pri Asiagu.«

»Ali je imel dokumente pri sebi?«

»Molitvenik.«

»Vaš mož je menda srečno prešel skozi avstrijsko fronto, ker ni bilo čuti, da bi ga bili dobili. Kako ste ga poslali?«

»Podporočnik Novák ga je spremil do avstrijskih ovir pred 14. divizijo na Col del Rosso in do jutra ni bilo slišati najmanjšega šuma. Ako so ga Avstrijci prijeli, se je izmotal ter se predstavil kot junak, ki je zbežal iz italijanskega ujetništva. Za ta slučaj je bil dobro poučen in zato računamo, da so ga po kratkem zasliševanju poslali na dopust v Požego, kar je itak njegov cilj. Oblekli smo ga v raztrgano avstrijsko uniformo.«

»A ta človek se ne vrne več?«

»Ne. Pri zelenem kadru ostane. Ako ga ujamejo in pošljejo na fronto, tedaj si najde zopet pot k nam ali v Švico.«

»In če pride v Švico?«

»Poučen je, kam naj se obrne.«

»Torej kam?«

»Kapitan Mazzurana mi je izročil seznam švicarskih naslovov.«

»Katerih?«

»1. L. Nervo, Restaurant zum Frieden, St. Fiden; 2. Onorina Pittin, A; 3. Robert Potenti, Zürich IV, Rennweg 43; 4. Julius Libardi, Rorschach, Hubstrasse 7 itd.«

»Čujte, vi ste spretneje uredili nego mi. — Kaj je pa z molitvenikom?«

»V njem je pismo za vojne ubežnike v zelenem kadru na Petrovi gori.«

»Prosim, pojasnite!«

»V molitvi k angelu varuhu na strani 60. je pod črko »j« drobna, z ostrim svinčnikom vtisnjena pika, ki je ne opazi nihče razen onega, ki na tej strani išče piko. Na strani 69. je pika pod prvim u, na strani 68. pod g, na strani 76. pod o, na strani 75. pod s, na strani 84. pod l, na str. 83. pod o itd. Ključ za čitanje je bil: 9 strani naprej, eno stran nazaj, osem naprej, zopet eno nazaj itd., t. j. 1918. Pismo teče po gornji strani molitvenika do konca, nadaljuje se spodaj od začetka knjige in prehaja nazadnje na sredo besedila. Kdor lista po knjigi, ne more opaziti pik in ako jih opazi, bi le težavno našel ključ za čitanje. Avstrijci so bistri, a moj Babec zna gledati tako neumno, da ga ne pregledajo.«

»Dobra ideja!« je menil. Odkod imate ta sistem?«

»Moja iznajdba.«

»Kapitane, tudi vi bi bili lahko nevaren človek.«

»Seveda. — O Babecu ne ve noben Italijan, razen majorja Finzija in redkih oficirjev obveščajnega urada, da smo ga poslali, kdaj smo ga poslali in kako. Dotični večer pred odhodom je bil z menoj pri ko-

mandi 14. divizije v Case Fratte in je pravil podporočniku Angeliniju, kako bo nabrisal Avstrijake.« —

Marchetti molči.

»Koga ste še poslali preko fronte?«

»Dne 7. junija smo odpremili dva podoficirja v Fondo Val Brenta, da mahmeta z eksplozivnimi palicami in plinovimi maskami pri S. Marino čez fronto, opremljena s »Passierscheini« in pravilnimi, dobro ponarejenimi dokumenti za avstrijski dopust. Na tem mestu je preskočil nekoliko dni poprej italijanski podoficir avstrijske ovire in se srečno vrnil iz avstrijskega ujetništva. Narednik Mlejnek, moj carzanski podoficir, je mnogo riskiral s to akcijo in si je izprosil poleg strupa še drobno angleško avtomatsko pistolico (6.35 mm Webley-Scott), ki si jo je skrtil v posebnem žepu nekje pod pazduho. Mlejneka je spremljal na izvidnici korporal Artur Žák. Oba sta šla na dopust, prvi pod imenom Sebastian Hojda kot oficirski sluga rezervnega nadporočnika V. Červinke iz 10. čete 11. avstrijskega strelskega polka*), slugo Josefa Lacknerja pa pošilja poročnik Krakowitzler od baterije 3/26 (Foza) službeno na vojno pošto 391**). Imela sta nalogo v okolici Vezzene in Caldonazza razdejati nekaj objektov.«

*) »K. K. Schützenregiment Nr. 11. 10. Komp. Passierschein für den Offiziersdiener Hojda Sebastian der obigen Komp., der dienstlich zwecks Materialangelegenheiten in den Standort I. R. I/11 Feldpost 391 und zurück abzugehen hat. Standort Feldpost 627, am ... Juni 1918. (Pečat) K. K. Schützenregiment Nr. 11, 10. Komp. (Podpis) V. Červinka, Oblt. d. Res.«

Drugi Mlejnekov Passierschein se glasi na ista imena, vom Standort in den Standort III/bh 7 und zurück.«

***) K. u. K. Batterie 3/26. Passierschein für den Offiziersdiener Lackner Josef der obigen Batt., der dienstlich in den Bereich der Fp. Nr. 391 und zurück zur Batterie abzugehen hat. Standort, am ... Juni 1918. (Pečat) K. u. K. F. A. Rgmt. Nr. 26, Batterie Nr. 3 (Podpis.) Krakowitzler Alois, Lt. R. — Podpisi imenovanih avstrijskih oficirjev so bili izvrstno ponarejeni. Te podpise smo posneli po dokumentih najdenih pri avstrijskih ujetnikih. Za rezervo sta imela še druge dokumente, n. pr. »K. u. K. Luftfahrtruppen, Feldfliegerkompagnie Nr. 8. .... der auf Grund mündl. Bef. des obigen Kompkomdo zwecks Materialangelegenheiten vom Standort der Kuk. Fliegerkomp.

Polkovnik pozna velikanski učinek eksplozivne snovi v priprosti izdolbeni popotni palici, kateri je treba samo odviti okovano ost (žrebelj) na spodnjem koncu, nategniti vrstico iz votle palice in odložiti palico v bližini izbranega objekta ter se hitro spraviti v varnost. — Na sličen način uporabljamo tudi avstrijske plinove maske, napolnjene z eksplozivno snovjo. Plinovo masko mora itak nositi vsakdo v bližini fronte in gorjača ni nič nenavadnega v vojakovi roki v plininskih krajih, tako da ne more nihče slutiti nevarnih sovražnikov v takih preoblečenih popotnikih.

»Kje sta sedaj vaša podoficirja?«

»Vrnila sta se oba. Eden izmed njiju je padel kmalu pozneje v bitki na Monte di Val Bella 29. junija, drugi, Žák, se nahaja v češkoslovaški izvidniški četi pri šesti armadi.«

Čemu bi mu razlagal, da ta ekspedicija ni dosegla svojega cilja!

»Imate pri šesti armadi v programu še več takih akcij?«

»Imamo. Javilo se mi je več dobrovoljcev za akcije te vrste. Dne 19. julija smo preizkušali na angleškem avijatiškem polju Grossa pri Camisanu spuščanje z letečega aeroplana s pomočjo padala («caduta»). Sedaj odpravljamo v Otočac podnarednika Ivaniševića.*)

»Žalostna usoda čeških dobrovoljcev pri Rivi bo morebiti nepovoljno vplivala na razpoloženje vaših ljudi, ki so se javili za akcije v ozadju za avstrijsko fronto?«

»Brez dvoma.« —

»Mislite, da sta bila Šmarda in Štorch zanesljiva človeka in zares protiavstrijskega prepričanja?«

Nr. 8 nach Lavis und zurück abzugehen hat. Standort, Feldpost 485, am 8. Juni 1918.

Slične dokumente so nam spretno izdelovali podporočniki Poldauf, Pajger in Kohoutek, avstrijske pečate nam je pa izdelala firma v Veroni po predloženih vzorcih na naročilo obveščajnega urada šeste armade.

*) Jovo Ivanišević je rodom iz Dugega dola, Vrhovine. Otočac. Tudi njegov cilj je, da pojde h »kadrovcem«. Pravi pa, da obiše tudi svojo ženo Kato, po koji se mu zelo toži.

vprašuje Marchetti po kratkem odmoru, v kojem je nekaj premišljal.

»Tako ju poznam. Zlasti Štorcha se dobro spominjam.«

»Mislite, da je izključeno, da bi porabil kdo izmed slabših elementov tako ekspedicijo ter bi pobegnil v Avstrijo? Ali ni mogoče, da se nahaja med 1000 dobrimi dobrovoljci avstrijakant, ki je direktno v službi Avstrije in se samo štuli med dobrovoljce, da dobi priliko vrnitve čez fronto?«

Marchettijevo vprašanje me spominja razprave pri generalu Saniju koncem maja in mi dokazuje, da vstajajo v njegovi glavi nekaki dvomi. Ponavljam mu, kar sem že večkrat moral navajati kot najmočnejši argument:

»Takih ljudi ni med nami. Ako bi bil kdo, spoznali bi ga tovariši. Masa ima v tem oziru dober nos. Kar se tiče nas, štejemo ekspedicije preko fronte med najbolj junaške vojne čine. Dobrovoljci, živeči dan na dan v najožjih medsebojnih stikih, se lahko opazujejo v nevarnih položajih in se poznajo vzajemno do dna duše.«

»Zaradi teh dveh legijonarjev sem vas povabil na razgovor, oprostite! Hotel sem slišati vaše mnenje.«

»Čehi bodo sami najbolje dokazali, da so sumničenja o njihovi lojalnosti krivična.«

»Upajmo!«

Polkovnik Marchetti se baje ne more odločiti, ali naj nadaljuje po nesreči pri Rivi še slične akcije. Drago mu je, da so podjetja iz sektorjev šeste armade srečnejša. Čestita nam k uspeli akciji na Monte di Val Bella, ki je zbudila v generaliteti obilo govora in občudovanja. —

Poslavljam se od Marchettija v prepričanju, da ga neuspeh prvega poizkusa ni preplašil. Sedaj misli, da bo pot preko rovov pri Vallarsi ali v dolini Assa prikladnejša. Zanj, ki vodi špijonažo na Trentinskem za hrbtom avstrijskih linij, ne more biti bolj učinkovitega in vabljivega sredstva, nego je pošiljanje pre-

oblečenih dobrovoljcev čez fronto. Z žrtvami je pri riskantnem poslu treba računati. Pri podobnih podjetjih so mu pred očmi naloge, kojih inace ni mogoče izvrševati z istim učinkom. Preoblečeni agenti nahajajo zveze s slovanskimi elementi avstrijske vojske, uničujejo vojaške objekte in prinašajo najtočnejša poročila o razstavi in močeh sovražne vojske. S polkovnikom se strinjava v tem, da je za te misije treba izbirati le najinteligentnejše može ter jih v posebnih tečajih pri obveščajnem uradu natanko poučiti, da poznajo avstrijske polke in njihove komandante, sestavo polkov po narodnosti, dislokacijo artilerije in vojaških objektov v ozadju in vobče vse, kar je treba o nasprotniku vedeti.

Zunaj čaka major Germano, silno radoveden, o čem si imava s polkovnikom Marchettijem toliko povedati. S sicilijanskimi izrazi me primerja z nevesto, ki se ne more ločiti od ženina.

»Polkovnik Tullio Marchetti je vendar pust človek, ki govori samo o svoji službi!«

»Baš o službi sva govorila. Te snovi je toliko, da ni konca.«

»Ali nista dovršila?«

»Mislim, da nisva.«

»Toliko časa sem čakal. Veste, kapitan, hotel sem vas peljati danes parkrat križema po Veroni, a pozno je že.«

Voziček drdra naravnost skozi vrata S. Zeno v strelnico.

Oficirji v menzi v strelnici sede pri ostankih večerje.

Podporočnik Žagar krili ob mojem vstopu z obema rokama Kumru okrog glave:

»Pri moji krščenj duši, plačali bodo drago!«
Mesto pozdrava se vpletam, ne da bi vedel, o čem je govor:

»Kaj bodo plačali?«

»Avstrijci bodo plačali.« —

»O akciji ob Gardskem jezeru govorimo,« pojasnjuje Kumer.

»Polkovnik Marchetti ima tudi polno glavo zaradi nesrečne Rive. Baš o tem predmetu sva razpravljala.«

»Zadeva še ni končana,« meni tenente Poli, Trentinec.

»Non è finita, pri moji krščeni duši, da ni končana,« se pridušuje Žagar. »Je-li, Maršálek, da ni? — Tu je večerja, kapitane.«

»Kako ni končana? Siromaki Jeřábek, Šmarda in Štorch so mrtvi. Njihova akcija je končana.«

»A mrtvi ne mirujejo,« pravi Poli z nekim posebnim povdarkom.

»Z drugo besedo, živi jim nočejo privoščiti miru. — Poli, pokaži kapitanu! Kapitanu lahko poveš!« silí Žagar v prijatelja Trentinca.

»Kaj imate?«

»Zanimive akte ima Poli. Naj jih pokaže, ako hoče. Pokaži mu drup!«

Žagar prigovarja in Poli odhaja v svojo pisarno v Forte Procolo. Četrť ure ga ni nazaj.

Večerjam in Žagar me zabava s svojimi oblastnimi kretnjami:

»Veš, Pivko, neverjetno je, pri moji krščeni duši, neverjetno! Povej Maršálek, ali ni neverjetno? Neverjetno je, kaj je naredil Poli, ta Italijan! Veš, dobil je v roke šifrirano pismo — vrhovna komanda mu je poslala pismo samih števil. Avstrijski aeroplan ga je vrgel ponoči nekje na tla in nametal je baje mnogo takih računskih »manifestov«. Nič drugega ne čitaš ko same številke: 15, 29, 22, 34, same številke. Zgoraj je pisano D. R. U. P., drup, da drup. Poli pravi, da so šifre in da se v letaku nekaj čita. Zaprla sva se v sobo in si lomila glavo dva dni s številkami. In Maršálek je pomagal, ko smo začeli slutiti, da se skriva za številkami češko besedilo. Poli je strokovnjak za dešifriranje in ima na razpolago obilo ključev za čí-

tanje šifer. A vse mu ni pomagalo. »Nemško ni,« je rekel. »Slovansko je, najbrž je češko.«

Štel je številke in je našel, da je vsega 33 raznih števil, ki se ponavljajo, številke od 11 do 43. Nato je iskal po slovnica abecede, pregledal nemško, madžarsko, slovensko, češko in druge abecede. V veronskih knjigarnah je pregledal vse slovnice, kar jih je na razpolago. Mislil si je, da najde jezik, ki ima 33 pismenk. Romanski jeziki imajo 22 do 25 znakov, nič več. In našel je, da imajo Čehi 33 črk. Nato je izpisal in preštel vse številke v letaku, — nekatere so se ponavljale po petkrat, druge celo po petnajstkrat in dvajsetkrat. Na podlagi drugih čeških tekstov je preiskoval, v kakem razmerju so v tem jeziku poedini glasovi. Preštel je 40.000 črk. To je bilo delo, delo za Italijana, ki jezika ne razume in ki hoče najti, v kakšnem razmerju se vrste v tem jeziku poedini vokali in konsonanti. Pa ti najde, da je številka 18 samoglasnik, in sicer najbrž = i; najde ti, da je 25 = o, 31 = t, da je torej »31 25« = »to«. Tako je po dvodnevem delu z mojo pomočjo in s pomočjo našega Maršalka našel ključ in zapisal besedilo, čudno češko besedilo. Pri moji krščeni duši, češko pismo je, saj ni treba dolgo pregledovati. Sami »nepřátelé«, sama »chyba« in »musíš«. Da je »musíš« češko, je vedel že nekdanj Prešeren, ki ni živel 4 leta v vojni med samimi Čehi kakor jaz. »In kaj hoče to-le pismo naznaniti?« me vprašuje Poli. Nekaj sem razumel, a pismo je tako čudno, da mi smisel ni bil jasen. »Vprašaj Čeha, Maršalka! On bo vedel.« A gospod podporočnik Maršálek, ki je tako imeniten Čeh z Brna, tudi ni razumel pisma. Besede so češke, a razumel je toliko kakor jaz. »Ano, ano, to je české!« je rekel. Toliko sem povedal že jaz Poliju. Saj boš videl. Poli ti pokaže. Ali ni čudno? Takega posla bi jaz nikdar ne dovršil kakor ga je ta Italijan. Poli je strokovnjak. »

»Ali že veste, kaj je vsebina pisma?«

»Pravzaprav ne vemo, samo slutimo. Barba (tenente Castelli) v Veroni je pravil, da je zelo važno in da se vrhovna komanda zanima za »manifestino«.

Trčili smo in Maršálek si je dovolil napitnico meni in Kumru v pozdrav.

V tem se vrača Poli in z njim major Germano. Germanova prva pot je kakor po navadi v kuhinjo.

Poli se je ozrl po ljudeh in ker ni nihče pazil, je potegnil letak iz ovoja.

»To je torej tista velika zagonetka!«

Na prednji strani čitam pismenke D. R. U. P.; na drugi so številke v sledečem redu:

1.) 26 28 18 — 34 36 26 27 39 34 39 41 16 — 26 12 22.

2.) 18 29 18 31 18 — 43 28 33 26 33 — 29 — 23 12 26 28.

3.) 39 31 12 21 18 — 31 25 — 19 12 — 16 27 33 40 39 — 41.

4.) 16 36 40 39 — 19 12 21 18 20 25 38 — 23 12 26 28.

5.) 18 31 12 21 — 29 31 — 22 33 29 18 21 —.

6.) 37 12 22 28 18 31 18 — 23 12 21 37 12 — 23 39 —.

7.) 43 28 33 26 12 17 — 38 39 43 39 31 18 —.

8.) 23 39 34 27 39 31 33 — 20 — 18 31 39 21 33 22 —.

9.) 31 18 22 — 29 12 — 43 28 33 26 — 34 12 21 18 41 12 —.

10.) 37 43 27 38 33 19 12 — 34 — 23 12 19 40 21 18 18 38.

11.) 30 18 — 43 25 40 13 — 23 18 20 25 16 25 — 37 —.

12.) 43 28 33 26 33 — 23 12 26 25 29 18 21 39 31 18 —.

13.) 29 22 39 27 43 39 — 23 12 43 39 21 — 26 28 18 —.

14.) 29 27 39 38 41 12 — 37 23 39 22 12 23 18 —.

15.) 43 28 33 26 — 26 25 33 42 18 31 18! — 16 21 38 29.

16.) 31 12 — 19 12 23 — 29 20 27 37 12 — 40 12 23 12.

17.) 43 12 31 31 39 — 29 18 21 34 18 25 — 37
43 39 —.

18.) 29 12 — 23 12 29 26 25 21 12 16 21 18 34
36! —.

19.) 37 26 27 39 34 39 — 41 39 26 27 18 23 25 —.

20.) 23 12 37 27 13 23 13 23 39?

V prepisu se pismo glasi tako-le:

- 1.) Při — vypravach — nem
- 2.) isiti — dřupu — s — nepř
- 3.) ateli — to je — hruba — c
- 4.) hyba — jelikož — nepř
- 5.) itel — st musil —
- 6.) zemřiti — nelze — na —
- 7.) dřupech — žádati —
- 8.) navratu — k italum —
- 9.) tím — se — dřup — velice —
- 10.) zdržuje — v — nejbliž
- 11.) ši — době — nikoho — z —
- 12.) dřupu — neposilati —
- 13.) smarda — nedal — při —
- 14.) sražce — znameni —
- 15.) dřup — poučítí! — hlas
- 16.) te — jen — skrze — bene
- 17.) detta — silvio — zda —
- 18.) se — nespolehlivy! —
- 19.) zprava — caprino —
- 20.) nezměněna?

Ključ za čítanje letaka, ki ga je Poli odkril, je sledeč:

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
d'	e	ě	f	g	h	ch	i	j	k	l	m	n	
24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
ň	o	p	r	ř	s	š	t	t'	u	v	x	y	z
38	39	40	41	42	43								
ž	a	b	c	č	d								

Opazka pod besedilom naznačuje, da je Poli odkril šifre dne 25. juliја 1918.

V prevodu bi se pismo glasilo:

»Pri podjetjih ne mešajte drupanov s sovražniki. To je velik pogrešek, ker je sovražnik St. moral umreti. Ne sme se od drupanov zahtevati povratek k Italijanom. S tem se drup jako zadržuje. V najbližji dobi ne pošiljate nikogar izmed drupanov. Šmarda ni dal pri srečanju znamenja — poučite drup! Javljajte samo skozi Benedetta. Silvio se zdi nezanesljiv! Vest Caprino je neizpremenjena?«

Čital sem drugič in tretjič češko besedilo.

»Kaj je drup?«

»To bi baš radi vedeli,« se smehlja Poli.

»Tukaj čitam nekaj o smardi. Ali misli našega legijonarja Šmardo?«

»Najbrž.«

»In »st« bo Štorch?«

»Najbrž Štorch,« je prikimal Poli.

»Nekaj se mi sveti v glavi. Marchetti je vpraševal, kaj si mislim o teh Čehoslovakih, o letaku pa ni črnil besede.«

»Mogoče te je klical zaradi tega. Letak je naša tajnost in nihče ne sme vedeti, da sem ti ga pokazal.«

Na drugem koncu mize se zabavajo s Kumrom in se smejejo. Menda niso niti opazili, da je prinesel Poli nekaj posebnega, kar si ogledujemo.

»Razumem,« pravim in vračam Poliju letak.

»Razumeš? Kaj je drup?« vprašuje.

»Cosa da nulla austriaca.«

»Torej kaj?«

»Mascalzoni!« (Lopovi.)

»Kdo? Šmarda? Štorch?«

»Ne. Ta dva sta bila rodoljuba junaka, prepoštena za take ljudi.«

»Kdo so mascalzoni?«

»Oni, ki so sestavili letak.«

»Marmaglia!« sika Žagar, ki rad dostavlja svoje psovke, kadar kdo psuje.

»Marmaglia! Canaglia! Gente scalza!« dodaja major Germano, dasi se do tedaj ni zanimal za našo

razpravo. Major je vaje psovovanja in njemu teko krepki izrazi, kolikor časa hočeš. Večerja, mlaska z jezikom in si naliva črnino. Ko je slišal naše krepke izraze, je takoj vedel, da imamo Avstrijake v mislih in je čutil potrebo, da se nam pridruži. Sedeč na sredi med skupinama oficirjev pri dolgi mizi je pomaknil stol bliže k nam. Odložil je servijeto, vzdignil kupico in trčil z nami. Poli je pa zložil svoja pisma in jih vtaknil v žep.

O drupu ni več govora. Hvalimo rajši majorjeve konje, kar majorja veseli.

O polnoči se razhajamo spat.

Polija sem naprosil, naj mi prepíše letak, da si ga shranim kot zanimivost. Obljubil sem mu, da ga nikomur ne pokažem.

»Do kdaj želiš dobiti prepis?«

»Za dva dni; v petek se ustavim na potu iz Brescie zopet v Veroni.«

»Dobro! Lahko noč!«

Vsebina skrivnostnega letaka mi roji po glavi in delj časa ne morem zaspati. Toliko mi je jasno, da imenuje letak dva udeleženca ponesrečenega podjetja naših legijonarjev pri Rivi in da govori o dveh vrstah ljudi, o drupanih in sovražnikih, ki so bili pri podjetju pomešani. O Šmardi trdi, da je bil drupan, to je menda organiziran vohun, poslan od Avstrije, ki ga pa v Italiji njegova organizacija »drup« baje ni dovolj poučila, kaj mu je storiti in kako se mora javiti Avstrijcem. — O Štorchu pravi letak, da je »moral umreti«, bil je »sovražnik« ali legijonar, katerega so Avstrijci po vojnem zakonu morali obesiti. Ta dva so Avstrijci ujeli, ostalih udeležencev letak ne omenja.

Glavna uganka je Šmarda. Več novih avstrijskih ujetnikov je v zadnjih tednih poročalo, da so bili še v odseku pri Rivi, ko so obesili v S. Alessandro Čehoslovaka-legijonarja. Drugih pa niso ujeli ko Štorcha in Šmardo. O Jeřábku pravijo, da so ga ustrelili v vodi. Letak pa ne govori o smrti dveh ali treh legijonarjev, temveč samo o Štorchovi smrti. Mi v Italiji živimo doslej v prepričanju, da so mrtvi vsi trije, ki se

niso vrnili: Jeřábek, Štorch in Šmarda. Letak pa govori inace. Kaj je torej s Šmardo? Ali je resnica, da še živi? Kaki bi bili razlogi, da bi ga avstrijsko vojno sodišče ne obsodilo na smrt? Zaradi premajhne starosti? Saj ni mogoče, da bi se bil v legiji zatajeval in se hlinil kot sovražnik Avstrije, v srcu bi pa bil vohun, avstrijski plačanec! — Ne, ni mogoče tako! Rafinirana avstrijska propaganda nam pošilja javno obvestilo, da ima Avstrija v vrstah češkoslovaških legijonarjev svoje vohune in neko tajno organizacijo, ki jo zove v letaku »drup«, »dřup«. Avstrijska hijena govori iz letaka, ki hoče izrabiti ime nesrečnega legijonarja, da bi nametala blata na legijonarje vobče, da bi jih diskreditirala pred antanto . . .

5.

Drugo jutro, 1. avgusta, nadaljujema ob 10. uri s podporočnikom Kumrom pot v Brescia.

Iz pisarne vojaškega poveljstva v Bresci se javlja telefonično komandi obveščajnega urada sedme armade in poročniku Kovačiču, ki svetuje, naj se pripeljeva takoj s tramvajem k njemu v Mompiano, kjer bo za naju v oficirski menzi tudi obed pripravljen.

Popoldne spremljam Kumra, da ga predstavim pri poveljstvih sedme armade, ki se nahajajo v vili Guaineri v Mompianu. Polkovnik Vecchiarelli, major De Giorgis, kapitan Chiaratti in kapitan Archel so mi tukaj dobri znanci.

Poročnika Kovačiča in njegovo vzorno disciplinirano četo hvalijo vsi brez izjeme.

Major De Giorgis si pa dovoljuje nepotrebno vprašanje, ali je bil moj novi podporočnik že na fronti in ali je zanesljiv oficir.

Spomnil sem se veronskega »drupa« in alpinskega polkovnika Marchettija. Dirnilo me je vprašanje, ki vzbuja slutnjo v meni, da je tudi tukaj nekdo izpodkopal v zadnjih dneh ugled slovanskim dobrovoljcem.

»Verjemite, gospod major, da poznamo svoje oficirje. Preveč bi riskirali, ako bi postavili na važno samostojno mesto človeka, v kojega bi ne imeli popolnega zaupanja?«

Sedli smo v široke usnjene naslanjače v sprejemnici podpolkovnika Vecchiarellija.

Navezujem na majorjevo opazko z vprašanjem:

»Gospoda, ali ste slišali morebiti o kakem slučaju nezanesljivosti ljudi iz slovanskih legijonarskih oddelkov?«

»Ne, tega ne moremo trditi. Pomisleke pa imamo zoper metodo, kako Čehoslovaki uvrščajo brezskrbno med legijonarje elemente, ki so pred kratkim služili v sovražni vojski. Tu pri nas ima češkoslovaški izvidniški oddelek dva oficirja, podporočnika Junga in Mikulika, ki sta pred 10 dnevi dezertirala iz Avstrije in ki vršita danes že aktivno službo v legijonarskem oddelku. Eden izmed njiju je že na fronti, na Tonal-skem prelazu. — Po mojem mnenju je vaše zaupanje preveliko. Takim ljudem bi morali dati nekaj mesecev prilike, da se v taboru duševno razkrijejo. Saj imajo Čehoslovaki v ta namen določeno mesto Foligno v Umbriji kot koncentracijski tabor, kjer bi moral vsak legijonar predelati pripravne vežbe. Kaj mislite?«

Presenetilo me je to mnenje, zlasti pa dejstvo, da je citiral kar imena čeških oficirjev.

»Slišal sem o dotičnih oficirjih. Služila sta v I./8. bosanskem bataljonu in sta dezertirala 9. julija v Val dei Concei skupno s tremi jugoslovanskimi oficirji, katere že poznam, ker so se javili v jugoslovanski odred in so sedaj v izvidniški četí pri šestí armadi v vili Longa di Schiavon. Gospoda, to so vam sami fanatični mladi možje, ki so zahtevali, jedva prišedši v Italijo, naj jih takoj uvrstimo med legijonarje. Znane so mi tudi podrobnosti njihovega odhoda iz Avstrije. Duše naših ljudi se odkrivajo najpopolneje v borbi na fronti. Ni jih mnogo, ki kažejo plemenite duševne lastnosti takoj po prihodu iz Avstrije. Kdor je v prvem trenutku pripravljen žrtvovati svoje življenje in se odreka večmesečnemu odmoru, kojega bi lahko užival

v ozadju, tistega častim kot možatega, energičnega borca. — Na drugi strani bi se zdelo meni nezmislno, ako bi smatral slovanskega človeka za tako pokvarjenega avstrijskega plačanca, ki bi dezertiral iz Avstrije s posebno nalogo, da bi se priglasil v legijo in si ogledal njene uredbe na fronti, potem se pa vrnil ob ugodni priložnosti zopet v Avstrijo. Za take službe Avstrija Slovanov ne more porabiti. — V splošnem res ne smemo odobravati prakse, da bi novega in neznanega avstrijskega človeka kar na fronti preoblekli in ga — makar na njegovo zahtevo — uporabili. O imenovanih dveh Čehoslovakih sem pa prepričan, da ju žene narodni idealizem v borbo zoper Avstrijo in mislim, da lahko izborno uporabita svoje lokalno znanje o nasprotnem sektorju. Saj je skupina teh dezertirjev že dosegla krasen uspeh. Bosanci so kar prihajali za njimi in sluga enega izmed oficirjev je prinesel celo kvcčeg za svojim gospodarjem in njihov bataljon je morala avstrijska komanda odtegniti s fronte kot nezanesljiv in za službo na fronti nesposoben.*) Preden Avstrijci disciplinirajo ta bataljon in ga obnove, preteče več mesecev. Gospoda, to so uspehi.«

»Kdo vas je informiral?« se čudi podpolkovnik.

»Jugoslovanski oficirji, tovariši dveh imenovanih Čehov, ki so od 21. julija pri mojem oddelku v šestih armadi, so mi pripovedovali te podrobnosti. Jaz sem, žal, storil isti pogrešek s tremi oficirji, kakor so ga napravili Čehi z Jungom in Mikulikom. Na njihovo

*) Izvidniki, ki so bili v tej dobi na položaju Val dei Concei, poročajo (prim. Vojt Hanzal, Výzvěděci v Itálii a na Slovensku str. 128):

Popokali bi skoro od smeha, ko se je takoj zvečer nekdo prignal z docela sigurnimi koraki k italijanskim žičnim oviram in klical:

»Deserter!«

Naši so pritekli in takoj nanj: »Kdo si?«

»E šta! Sluga sam ja gospodina lajtnanta. A gde je gospodin lajtnant? Nosim mu kofer.«

In z znanim bosanskim mirom se je mučil s težkim bremenom čez žične ovire s takim kamaradskim zaupanjem, kakor bi bil od nekdej služil med nami. Bil je sluga podporočnika Popadića.

željo sem jih uvrstil kar med dobrovoljce. To so podporočniki Čurić, Popadić in Fedel. A nisem mogel drugače, ker nimam doslej posebnega koncentracijskega vežbališča, kakor ga imajo Čehoslovaki v Foliǵnu. A kmalu ga dobim tudi jaz.«

»Kje?«

»V vasi Marcelise severno od S. Martino Buonalbergo pri Veroni.«

»Koga postavite tja kot komandanta?«

»Začasno poročnika Vuletića. Tako si ustvarimo kader, kamor bomo pošiljali novince na vežbo, utrujene oddelke in rekonvalescente na oddih.«

»Torej se vaša notranja organizacija izpopolnjuje.«

»Da, gospod.«

Izrazil sem gospodi svoje zadovoljstvo, da so mi brez ovinkov povedali svoje pomisleke.

»Mi s svoje strani pa hočemo storiti vse, da si utrdimo dober glas. — Dovolite, da vam predstavim novega podporočnika, ki čaka zunaj.«

* * *

Podporočnik Kumer se sprehaja s Kovačičem in nekaterimi češkimi oficirji — med njimi je tudi Mikukulik — po odprtem hodniku vile Guaineri. Šel sem ponj, da ga predstavim podpolkovniku. — Opravila sva kmalu.

Pri kameniti mizi v kotu ogromnega vrta za vilo pregledujemo popoldne načrte za akcije in izobrazbo Kovačičeve čete in Kumer je v Mompianu popolnoma zadovoljen. Četa je nastanjena v novi šoli. Po raportu se peljemo z avtobusom v menzo in nato v Brescia.

Po večerji se poslavljam v restavraciji od svojih oficirjev, ki se morata vrniti k četi v Mompiano, sam pa odhajam v hotel spat, ker bo treba zgodaj vstati. Na potu se mi pridružuje kapitan Archel:

»Saj dovolite, da vas malo spremim!«

Archel je izobražen oficir finih manir. Hotel mi je sporočiti svoje zadovoljstvo, ker sem obiskal italijanske oblasti v Mompianu, češ, kurtoazija dobro dé.

Obisk je bil baje tudi koristen, ker sem razgnal podpolkovniku Vecchiarelliju dvome, ki jih je imel zaradi čeških oficirjev.

»Vi Italijani ste ekstremi. Preradi zaupate, tako pravijo, v istini vam pa lahko neznatna malenkost vzbudi dvome in strašne sumnje — in človek, ki se smatra, da je med vami kakor prijatelj med najboljšimi prijatelji, opazuje strahoma, da ga gledate le na videz prijateljsko, v srcu mu pa ne zaupate . . .«

»Tako tragično ne smete jemati današnjega pogovora v Mompianu. Jaz trdim baš nasprotno: v vas ima podpolkovnik kakor tudi major De Giorgis zaupanje, zato vas je prosil, da mu pojasnite točke, ki jih on kot Italijan ne umeva. Vi ste mu pojasnili in zdaj je stvar v redu. — Glejte, jaz sem mnogo občeval v svojem življenju z Nemci in si domišljujem, da poznam to pleme do dna, vendar mi je pa marsikaj v nemškem življenju še vedno prava zagone!ka. Vi Slovani ste nam pa še bolj tuji nego Nemci.«

»Morebiti tudi bolj nego afrikanski Zuavi?«

»V nekaterih ozirih ste nam zares prava psihološka uganka.«

»Ker zamotavate in mešate, kar je nam Slovonom jasno in priprosto. Videli ste, da ste v primeru našega oficirja Junga hoteli brez vzroka napraviti afero iz ničesar. Jung bi vam ne bil hvaležen, ako bi slutil, kako debatirate o njem. Dečko je borec, poln idealizma, — tolče se v tej uri na Adamellu — pomislite! Tukaj pri komandah se pa bojite, da vam dečko morebiti uide v Avstrijo.«

»Jung ne zve nikdar, da smo imeli zaradi njega pomisleke.«

»Kako bi ne zvedel?«

»Vi mu vendar ne nameravate sporočiti . . .?«

»Zakaj ne? Ob priliki mu pojasnimo na primeren način položaj, v katerem se je nahajal prve dni svojega legijonarstva.«

Pred vrati mojega hotela sva že. Naročujem mu pozdrave za prijatelje v Mompianu in odhajam po stopnicah v svojo sobo spat z občutkom, da se nam

pripravlja zopet nova težka borba zoper zločestega, tajnega in nevarnega nasprotnika, tem nevarnejšega, ker ne vemo, kdo je in odkod širi svoj strup po Italiji. Obžalujem, da nisem naravnost vprašal podpolkovnika Vecchiarellija ali vsaj kapitana Archela, odkod izvira njihovo sumničenje. Zdi se mi sicer, da bi prave istine ne zvedel, toda morebiti bi slišal vsaj nekaj, kar bi nas vodilo na sled neprijetnim pojavom.

6.

Poleg rednih dolžnosti, koje nalaga taktično vodstvo izvidniških podjetij na Planoti in administracija jugoslovanskih odredov v odsekih šeste, prve in sedme armade, bi moral po želji generala Badoglia nadzorovati tudi nove odrede pri četrti, osmi in tretji armadi, ki se pripravljajo na izvidniško službo — z drugimi besedami: prevažaj se križema od odreda do odreda po širokem vojnem pasu od Brescie do Benetk, razporejaj na novo oficirje, dajaj navodila za enotne vežbe, propagando in podjetja! —

Inspekcijsko pot v prvi polovici avgusta*) mi grenijo opazovanja, da se pri armadnih komandah ustvarja za Čehoslovake neprijetna atmosfera. Vsak dan zasledujem nove sledove neumorne sovražne propagande zoper Čehoslovake in upravičeno bi sklepal, da je vrhovna komanda izdala zaupno navodilo, kako je treba češkoslovaške dobrovoljce kontrolirati in jim omejevati kretanje in delo na fronti. —

Dne 3. avgusta mi je sporočil kapitan Rendina vabilo, naj ga obiščem v njegovem uradu v Vicenzi, via Corona 19.

*) Nadzoroval sem: dne 28. julija in 4. avgusta jugoslovanski odred četrte armade, Cusinati — Belvedere pri Cittadelli; 31. julija do 1. avgusta odred sedme armade, Mompiano — Brescia; dne 5. avgusta Vidmarjeve izvidnice na fronti šeste armade, Cornone in Croce S. Francesco (podporočnika Miterko in Svetec); dne 6. avgusta jsl. odred osme armade, Resana; dne 8. in 9. avgusta jsl. odred tretje armade, Mogliano Veneto. — V navedenih krajih sem obiskoval istočasno tudi češkoslovaške izvidniške čete.

Kapitan Rendina ima posebno »politično« pisarno (»ufficio P«) s spretnim osebjem. V njegovem uradu se stekajo poročila o delovanju protidržavnih elementov, rovarjev zoper vojno, avstrijakantov in podobnih ljudi. V vzorno urejenih fasciklih mi kaže gradivo, s katerim obtožuje pojedine nevarne elemente. V posebnem oddelku spravlja poročila o protidržavnem delu duhovnikov, ki v svojih pridigah na prikrit način širijo nezadovoljstvo z državno politiko, rujejo zoper vojno in hvalijo Nemce. Papež simpatizira s Habsburgom. Klerikalni listi pišejo zoper vojno in proces kardinala Gerlacha je obdolžil več visokih cerkvenih oseb špijonaže v prid Avstrije. Mnogo duhovnikov je sicer dobrih domoljubov in obilo jih je padlo na bojiščih (italijanski duhovniki niso prosti vojaške službe), drugi pa širijo pod plaščem krščanske ljubezni avstrofilsko propagando. Obilo takih ljudi je Rendina baje že »zašil«, po druge pa pošlje karabinierje, kadar bo dovolj obtežilnega gradiva. —

Občudujem obsežnost te panoge vojaškega policijskega dela, o kojem nisem imel pojma. Rendina pa samo razkazuje in razlaga kakor prijatelj, ki te hoče poučiti in opozoriti, ne pa zabavati ali se hvaliti s službenimi posli. Vodi me k novinarskemu oddelku (»stampa«). Giolittijevi konservativni časopisi, zlasti turinski dnevnik »Stampa«, pišejo kaj radi v avstrofilskem duhu. Tu ima velike zaloge izrezkov iz raznih konservativnih listov.

»Starec (Giolitti) je nevaren lisjak. Pomisli samo, da spada med najvplivnejše politike, saj je že od leta 1877. poslanec in je dolga leta vodil Italijo. Mož ima brez dvoma zasluge, ker je pod njim kraljevina narasla na ugledu in moči, tako da so predsednik francoske republike Loubet, cesar Wilhelm II. in car Nikolaj iskali našega zavezništva. Giolitti je raztegnil interesno sfero Italije na Sredozemske otroke in na Balkanu, pod njegovo vlado smo si pridobili veliko kolonijo v Severni Afriki in postali tekmeči Anglije in Francije. Tekom zadnje vojne je pa Giolitti izgubil simpatije in narod ga dolži avstrofilstva, ker je vodil

strujo, ki je nasprotovala vojni. Giolittiju je zadostovalo, kar je Avstrija ponujala februarja 1915 Italiji kot kompenzacijo, če ostane neutralna — ker ni hotel vojne. Po sili so ga morali odstraniti od vlade nacionalisti v Rimu in po vseh večjih mestih so mu jeli žvižgati in klicati »Abasso Giolitti!« Nazadnje ga je moralo vojaštvo braniti v hiši, ko so ga oblegale množice z namenom, da ga ubijejo. Njegovi časopisi še dandanes niso lojalni.«

Nič dobrega ni čitati tudi v socijalističnih listih, zlasti v osrednjem organu stranke »L'Avanti«, ki deluje proti vojni in jo sabotira na fronti in v ozadju z vsemi sredstvi. Rendina pripoveduje o poizkusu tajnika socijalistične stranke, poslanca Bombaccija, ki je pozval jeseni 1917 vse socijalnodemokratske župane, naj skličejo v svojih občinah protestne shode zoper vojno.

»Vidiš, dragi kapitane, koliko ničvrednih črnih in rdečih elementov živi v Italiji . . .« —

»Priatelj, ali imaš tudi poročila o tujih državljanih v Italiji?«

»Tudi, tudi. To je drugi resort.«

»Morebiti tudi o nas?«

»Nekaj je tukaj o Čehoslovakih.«

»Komu daješ to gradivo na razpolago? Saj ne spadamo pod italijansko jurisdikcijo!«

»Glede Čehoslovakov se omejujemo na nabiranje poročil, ki jih po potrebi pošiljamo vrhovni komandi in poveljstvu češkoslovaškega armadnega zbora.«

»Generalu Grazianiju?«

»Ako bi bilo potrebno.«

Uvidevam, da se izogiblje in da noče dati jasnega odgovora.

»Takega gradiva mi ne moreš pokazati?«

»Nimam ga pri rokah.« —

Zdi se mi, da Rendina ne govori resnice. —

»Jaz sem pa že nekaj videl.«

»Res? Kaj si videl? Kje?«

»Priatelj, beseda me veže in ne smem ga izdati, ki me je opozoril na propagando zoper nas.«

»Dobro. A kaj ti je pokazal?«

»Drup.«

»A-a!« Rendina se silno čudi.

»Notabene, smatraj, da ti te besede nisem izrekel.«

»Bil ti je dober prijatelj, ako ti je toliko zaupal.«

Rendina mi izdaja s svojim ponašanjem, da je poučen o drupanskem letaku, ki mu pripisuje toliko važnosti in ki ga obravnavajo v popolni tajnosti. Mož ne slutiti, da imam v žepu prepis letaka in ključ za čitanje, ki mi ga je izročil poročnik Poli v zapečatenem ovitku včeraj 2. avgusta, ko sem se vračal iz Brescie skozi Verono.

»To je še dobroti, da imamo nekaj dobrih in naklonjenih prijateljev, inace bi nas bila Italija morebiti že — internirala.«

»Kako? Čemu?«

»Saj veš, kako ste lahkoverni. Na italijanski lahkovernosti lahko zgradi avstrijski lopov svojo palačo.«

»Glede tebe in tvojih ljudi, kapitane, nima nihče nikakih dvomov.«

»Kdo ve! Sicer je pa mogoče, da si tudi ob našem imenu brusite zobe. Glede sebe vem, da bi izkušal doseči obrekovalca in mu izbiti čeljusti.«

»Ako pa obrekovalca ni v Italiji?«

»V Avstriji morebiti?«

»Recimo, da vas tožijo poročevalci, ki se nahajajo v Avstriji,« se muza Rendina.

»O poročilih iz sovražne zemlje ne vodimo računov. V zaslugo bi si štel, ako me toži sovražnik. Sicer pa priznavam, da avstrijskih metod propagande ne poznam natančno. To, kar poznam, se mi gnusi. Tudi tvoj urad, prijatelj, mi ni pogodou.«

»Simpatija ali antipatija k mojemu delu je postranska stvar; istina je, da je moj urad domovini potreben in koristen.«

»Kaj pa veš o drupu, Rendina?« Moje ponovno vprašanje ga je iznenadilo.

»O drupu? — Ničesar ne vem.«

»Preje si me opozril, da mi je moral biti zelo naklonjen tisti prijatelj, ki mi je pokazal drupanski akt! In sedaj ničesar ne veš?«

»Odgovoriti ti moram drugače in sicer tako: Rendina o drupu ne govori, ker mu ukaz tako velja!«

»Preiskovati pa smeš, ali je na drupu kaj resnice?«

»Preiskovati? Seveda! Uganko moramo preiskati in jo rešiti.« —

»Preiskuj z menoj, ki tudi nekaj vem! Morebiti ti pomorem k rešitvi.«

Mesto odgovora se mi smehlja in odkimuje.

»Radoveden sem na rezultate, ko vsi o stvari vemo, govoriti pa ne smemo . . .! Po mojem mnenju se preiskava na ta način ne more premakniti z mrtve točke.« —

»Pojdi, pokažem ti nekaj drugega!«

Rendina hoče zaključiti razgovor o drupanski tajnosti in mi odgrinja zastor nad predali, ki nosijo napis »Kaj se čita na fronti«.

»Vidiš,« mi Rendina razlaga, »tu imaš zbirko takozvanih rovskih listov. Ta panoga literature je nastala šele sedaj, tekom svetovne vojne. Začetkom vojne je nedostajalo časopisov, ki bi vezali vojaka z zaledjem in ga sočasno informirali o dogodkih. Politični časopisi in meščanske revije vsakemu vojaku ne ugajajo, ker ne zadovoljujejo napetih živcev. V rovih so se pojavljali letaki, listi, drobni pisani časopisi s karikaturami, razmnoženi na razne stroje, ki so služili veselosti poedinih čet in bataljonov. Na francoski in angleški fronti so širili med vojaštvom začetkoma prave solidne časopise, včasih zastonj, včasih za naročnino. Pogledaj to-le obsežno knjigo, ki je ena izmed kurioznosti velike vojne: zbirka samih naslovov, napisov vojaških rovskih časopisov. — V Italiji smo spoznali vrednost tega specijalnega žurnalizma mnogo pozneje, dovoljevali smo pa v rovih čitanje vsakdanjih meščanskih časopisov. Rovska literatura se je polagoma razvila v velike dimenzije. Leta 1916. je izhajal samo eden list, »La Vittoria«. Malo številčk imamo — več jih ni

izšlo. Od leta 1917. dalje pa rastejo časopisi kakor gobe in vsak ima svoj značaj. Glej »Elmetto« (Čelada), »Bomba a mano« (Ročna bomba), »Tascapane« (Krušna tobra), »Ricordevole«, »Signor si«, »Buffa« (Oklep), »Cecco Beppe« (Slepi Pepe), »Monte Crostis« in kakor leže zaporedoma. Vesela in ostra »Tradotta«, organ tretje armade, je razširjena menda po vsej fronti. — Ta-le list »Ghirba«, ki je tudi armadno glasilo (ghirba znači kožo, ki jo nosi vojak na prodaj), je polna lepih vinjet in koloriranih slik. — Po vzorcu francoskega »Bulletin des Armées« izhaja v Rimu »La Giberna«, »La Voce del Piave« je glasilo nekega armadnega zbora. Čitaj malo! »Chi ha tagliato un reticolato conta più di un professore di logica. Ripassare il Piave vale quanto la Divina Commedia.« (Kdor je prerezal žično oviro, velja več nego profesor logike. Vrniti se zopet preko Piave, velja toliko, kolikor Nebeška Komedijska.) — Vojaki na Grappi imajo svoj organ »La Trincea« (Rov). Čeden je divizijski organ »L' Astico« in »Il Ragno« (Pajek), humoristični organ 7. telegrafske čete. Iz Albanije prihaja »La Voce di Valona«, iz Libije »Corriere dei Cacciatori«. —

»Propagando s publikacijami in ilustriranimi časopisi smo poznali že lansko leto, po Kobaridu smo jo pa organizirali. Sedaj so sredstva na razpolago — prej ni bilo nikdar denarja za slične svrhe. »Ufficio P« organizira sestanke, vojaške predstave, zabave, daje inicijativo k raznim prireditvam, ker hočemo, da ima vojak v dobi počitka obilo zabave. Zato forsiramo tudi čitanje knjig in razmetujemo po 100.000 izvodov med vojaštvo in civilno prebivalstvo. Taka propaganda je draga, a vlada že ve, da se v tem oziru ne sme štediti.« —

Kapitan Rendina me nazadnje gosti in mi ob slovesu poklanja svojo fotografijo v spomin, stresa mi roko in obljublja, da me opozori na pritožbe in ovadbe zoper dobrovoljce, ki bi došle v njegov urad.

»Ona stvar, ki se tiče drupa, še nikakor ni jasna,« pravi nazadnje.

»Meni je jasna.«

»Torej ni nič resnice?«

»Nič. Avstrijaki so »mascalzoni«.«

»Razumem. — Verjamem. — Torej zdravo.«

Spremlja me po stopnicah na ulico, kjer čaka moj sajd.

7.

Dne 4. avgusta vodim majhen transport k svojemu odredu pri 4. armadi. K tej četi pošiljamo zaradi enotnega vežbanja dva Vidmarjeva podoficirja. Vozimo se iz Breganz preko Longe in Cittadelle v Belvedere in Cusinati pri Bassanu, kjer je četrta četa nastanjena. V Belvederu se ustavljamo pri kapitanu Carnavariju, ki me je spoznal pred belvederskim gradom na cesti in mi mahnil z roko, naj postojimo. — V parku pred graščino sedi večja družba in v njej nekaj znancev, oficirjev obveščajnega urada četrte armade, med drugimi major Volpini, kapitan Merlo in poročnik Ascari.

Zanima jih moja pot skozi Belvedere in povedal sem jim, kaj imam opraviti.

»Zdi se, da je vsa Italija vaša,« meni Merlo.

»Samo dva sta, ki imata svoje trupe po fronti od Švice do morja. To sta kapitan Pivko in ekscelenca Diaz.«

Zakrohotali so se vsi. Ponosna konstatacija jim ugaja, zlasti ker stavim trupe generalissima Diaza na drugo mesto.

Major Volpini pravi, da mora sporočiti moje besede armadi v Cittadelli in poskrbeti, da zve tudi ekscelenca Diaz o svojem tekmeču. —

Ascari vprašuje, koliko nas je razstavljenih na fronti.

»Vse je črno Čehoslovakov in Jugoslovanov,« se šalim. »Slišal si, kaj pravi Merlo. Italija je naša.«

»Škoda, da jih je onstran fronte mnogo več, ki so drugega kova nego vi, koji ste v Italiji,« pika major.

»Resnica, toda pomislite, da je onih z vsakim dnevom manj, nas pa vedno več.« Moj odgovor ni duhovit, a v dobrem razpoloženju zadostuje.

Ascari se pa ne zadovoljuje s splošno označitvijo, da nas je »vse črno«, temveč želi slišati podrobnejše podatke.

»Videl sem vaše prvič, ko sem se vozil skozi Peruggio. Tam je bilo zares mnogo Čehoslovakov.«

»Meseca aprila ali maja?«

»Začetkom maja.«

»Tedaj ste jih našli na vežbah. Mesto Foligno v Umbriji je bilo Čehoslovakom določeno kot središče in kot nabiralna postaja, toda kasarne v Folignu so premajhne za desetisoč mož, zato so jih nastanili v okoliških mestih Narni, Perugia, Santa Maria degli Angeli, Spello, Assisi itd.«

»Meni so rekli, da jih je dvajsetisoč,« opozarja Ascari.

»Številka ni pretirana — brez dvoma jo kmalu dosežemo. Po izvršenih prvih naborih je bilo v okolici Foligna dobrih desetisoč legijonarjev, junija dvanajst, danes petnajst. Zato upravičeno trdim, da je legijonarjev v Italiji vsak dan več, onih tam preko pa vedno manj.«

»Dolgo bo trajalo, preden se izjednačite!« dodaja major Volpini z nasmehom, ki se mi zdi nekoliko hudoben. Na tako opazko ne nahajam takoj prikladnega odgovora.

»Kako mislite?«

»Nič hudega, oprostite!« hiti major in vprašuje dalje:

»Čujte, ali imate še kaj zveze s svojimi rojaki, Avstrijaki?«

Tudi s tem vprašanjem se Volpini ne zatajuje, da hoče zbadati.

»Nimamo, a radi bi jo našli, gospod major.«

»V katero svrhu?«

»E, da jih vprašamo, kako dolgo mislijo, da bo še ostala Avstrija? . . . In kaj bo pozneje, ko jim razbijemo Avstrijo? Saj poznate cilje in metode naše propagande!«

»Čudni ljudje ste, Slovani. Nekateri se tolčete tukaj, drugi tam.«

»Kakor Italijani pred desetletji, dokler niso iz Pijemontezov, Sardov in Sicilijancev zlili tega, čemur pravite danes italijanski narod. Še danes niste vsi enaki, kaj šele mi, ki nas je imel do vojne German, Turek in Madžar v pesteh.«

»Dobro, dobro!« hvali Ascari moj odgovor.

»Kaj pa delate s tistimi legijonarji, koji niso zanesljivi in so samo na videz legijonarji, v srcu pa avstrijakanti?« vprašuje kapitan Merlo.

»Nimamo jih.«

»Kako ne?«

Opazil sem, kako je major Volpini namežiknil z očesom, nakar je Merlo izpremenil glas. Kaj hočejo?

»Mene je vprašalo že mnogo italijanskih oficirjev glede takih ljudi, a da vam povem resnico: avstrijakant bi se ne mogel vtihotapiti med naše izvidnike.«

»No, tako popolnoma izključeno ni. Ali še niste imeli nobenega slučaja dezercije?«

»O da, tudi.«

»Res? Kdaj? Kje?«

»Češki vojak je pred kratkim ušel.«

»V Avstrijo?«

»Kaj še! V Vicenzi se je seznanil s kuharico in nato ga ni bilo več.«

»In je dezertiral?«

»Da, od čete je dezertiral v Vicenzo, za dva dni se je pa zopet javil in skesano priznal svoj greh, nakar je bil 14 dni zaprt.«

»A tako!«

Vsi so se oddahnili, mene pa zabava napetost, s katero se zanimajo za naše razmere.

»Pred dvema dnevoma sem slišal v armadni menzi v Cittadelli debato, da je med Čehoslovaki nekaj avstrijakantov,« opozarja major z nasilno mirnim glasom.

»Prosim, povejte dotičnim gospodom, da delajo krivico s takimi razgovori in neutemeljenimi sumničenji.«

»Mislite? Kaj se je pa zgodilo v Barbaranu?«

»V Barbaranu?«

Dotaknil se je rane, ki boli. V Barbaranu so ustrelili osem čeških legijonarjev.

»Barbarano je daleč za fronto. Upor češkoslovaških vojakov je bil po mojem znanju naperjen proti oficirjem, s katerimi niso bili zadovoljni. V tem slučaju je general Graziani zahteval strogo kazen, a po mojem mnenju ni bilo potrebno, da so segli po smrtni kazni. Smrti teh legijonarjev so krivi deloma njihovi lastni oficirji, ki niso znali primerno vplivati na svoje podrejene ljudi. Barbaranski slučaj je navaden upor internega značaja v češkoslovaškem polku, ustreljeni uporniki pa niso bili avstrijakanti.«

»Ali naj pojasnim tako gospodom pri armadi v Cittadelli?«

»Prosim, storite tako! Propaganda zoper Čehoslovake je grozna in po mojem mnenju ni italijanska, temveč prihaja iz sovražnega tabora.« —

Hočem se posloviti, a major Volpini pravi:

»Ostanite še malo! Nekaj sem vas hotel še vprašati.«

»Prosim!«

»Slučaj vašega legijonarja — pisal se je menda Vaka — mi je zagoneten.«

»V katerem odredu je ta mož?«

»Čehoslovak iz izvidniške čete šeste armade.«

»Teга imena ne poznam.«

»Kako da ne poznate! Ujet na Monte di Val Bella in obešen, kakor nam javlja avstrijska komanda sama potom letakov. Carnevari, prinesite kapitanu letak, da se prepriča. Obvestil sem obveščajni urad šeste armade in major Finzi mi je odgovoril, da je Vaka vaš.«

»Kdaj je bil ta mož ujet?«

»Dne 4. julija in dva dni pozneje so ga obesili.«

Kapitan Carnevari odhaja.

»Motite se, gospod major. Dne 4. julija so bili Čehoslovaki z menoj pri svečanosti na avijatičnem polju Nove, in do danes ne vem, da bi bil izmed naših kdo ujet. Na Monte di Val Bella takrat nismo imeli niti izvidnice.«

»Prosim, major Finzi potrjuje, da je Vaka vaš.«
Molčim.

S Finzijem se v zadnjih dneh nisem sestal, ker sem neprenehoma na službenih potéh. —

Na Monte di Val Bella?

Ali imajo v mislih morebiti koga izmed onih, ki so bili dne 29. junija pri jurišu?

Vaka ga imenujejo . . .

Morebiti Vácha? Verjetno.

Seveda! Vácha je edini izmed padlih, ki ga nismo pokopali . . .

V kakšni zvezi je naš pokojni Vácha z avstrijskim letakom?

»Bohumil Vácha? — Ali je naznačeno v letaku krstno ime dotičnega moža?«

»Amedeo.«

To bi bil Bohumil. O Bohumilu Váchi pa vemo, da ga je prebodel avstrijski oficir dopoldne 29. junija — priče tega dogodka so med nami. Glavna priča je redov Valter, ki je ubil dotičnega oficirja in ki potrjuje, da je bil Vácha mrtev.

Pokopali ga nismo — !

Kapitan Carnevari se vrača in mi daje ovitek »N. 4798 di protocollo I. Z. G. (zona guerra) 29. VII. 1918« z napisom »copia manifestino gettato da aeroplani nemici sulle nostre linee di S. Sebastiano il giorno 26. Luglio 1918«, kar znači, da so avstrijski aeroplani šele 26. VII. razmetavali na fronti četrte armade sledeče oznanilo:

»Dne 4. julija 1918 smo ujeli na odseku Monte di Val Bella češkoslovaškega legijonarja Amadeja Vácho.

Vácha je bil avstrijski podanik in vojak c. in kr. 11. pešadijskega polka in je v tem svojstvu prisegel na zastavo, vsled tega ga je c. in kr. preki sod spoznal krivim veleizdaje in ga obsodil na vešala.

Sodbo smo izvršili dne 6. julija 1918 na fronti.

Ista usoda bo zadela vsakega češkega izdajalca, ki nam pride v roke.«*)

Kri mi kipi po žilah in navzoči oficirji so opazili, da se mi je izpremenil izraz lica.

Jasno mi je v prvem hipu, da je poročilo o Váchovi obsodbi nerresnično in da služi posebnemu propagandnemu namenu.

»O tej lopovščini ni treba mnogo razmišljati. Mrtvega Vácho so našli 4. julija, ležečega že sedmi dan na pobočju planine. Iz njegove legitimacije so razvideli, da je češkoslovaški legijonar in za propagando jim je bil tudi mrtvec dobrodošel. Italijani čitajo letak in verjamejo seveda Avstrijaku. Meni pa gospod major Volpini ne more verjeti.«

»Pardon! Nič takega nismo rekli. Želel sem slišati — le spomnite se! — samo vaše mnenje o imenovanem legijonarju.

Razlagam in popisujem jim prizor, kako je padel Vácha in nazadnje se zopet pomirjujemo.

* * *

Nadaljujemo vožnjo v Cusinati, kamor ni več daleč. Javljamo se medpotoma v novi šoli pri Čehoslovakih, takoj za šolo na desni strani ceste je pa velik park in v ozadju gradič, v katerem je nastanjena jugoslovanska četa.

Oficirje opozarjamo, da je jela avstrijska propaganda širiti neosnovane vesti o legijonarjih in da nam morajo javiti vsak slučaj, ako opazijo kak izraz nezaupanja pri Italijanih, s katerimi občujejo tukaj ali na fronti.

*) Ai 4 Luglio 1918 nel settore del Mte di Val Bella abbiamo fatto prigioniero il legionario czeco-slovacco Amedeo Wacha.

Essendo il **Wacha** suddito austriaco e soldato dell'I. e R. 11mo reggimento fanteria ed avendo come tale prestato giuramento sulla bandiera, l'I. e R. tribunale statario lo riconobbe colpevole d'alto tradimento e lo condannò al capestro.

Alla sentenza fu data esecuzione ai 6 Luglio 1918 alla fronte.

La medesima sorte avrà ogni traditore czeco che verrà preso da noi.

Dne 5. avgusta sem obhodil oddelke Vidmarjeve čete na položaju Sasso Rosso—Cornone, Torre di Babele in Croce S. Francesco. Tukaj so oddelki podporočnikov Zlatarja, Popovića, Miterka in Svetca. Hoja po skalnatih položajih v višini 1100 m me je utrudila in dobro mi de o polnoči počitek pri poveljstvu 259. italijanskega polka.

V leseni baračici sedimo. Dva oficirja, poročnika Marconi in rdečeglavi Pasqualucci, se zanimata, kakšen duh vlada med mojimi ljudmi. Sumljiva so mi njuna vprašanja. Pogovor nadaljujemo po strmi kameniti serpentini v dolino do Valstagne. — Prijatelja Italijana sta zvedela celo zgoraj na kamenju v fronti, da se nekaj kuha zoper Čehoslovake. Prepričal sem ju, da so take vesti neosnovane.

Takih oficirjev, ki danes Čehoslovake kritizirajo, je morebiti že na stotine. Kdo bi zmagoval ogromno delo, da bi tekal za vsemi in pobijal razširjajoče se klevete?

Študijska knjižnica Ptuj

Dospevši ob pol peti uri preko Marostike v Longo, sem našel telegram poveljstva osme armade, ki me kliče nujno v Resano.

»To bo spet kaj! Hvala! Prej se pa moram malo naspiti!« In spal sem do poldneva.

Ob treh popoldne (6. avgusta) sva se odpeljala s podporočnikom Ferlugo, dobрудžanskim borcem iz 2. jugoslovanskega dobrovoljskega polka, ki je — komandiran v Italijo — bival pri nas v Breganzah. Sedaj je prilika, da obišče jugoslovanske izvidniške oddelke, ki so najbolj oddaljeni.

Peljala sva se čez Cittadello in Castelfranco v Resano in Novento v bližini Castelfranca.

V Resani me je informiral podporočnik Vigele, da je bilo v jugoslovanski četi nekaj slučajev slabe discipline. Po krivdi komandirja samega (podporočnika Drobca) je nastal v četi prepir in — Italijani vse vedo.

Želel sem najti vzroke neredov v četi. Zvečer se je razpredla debata, pri kateri mi je razkril češki oficir Toman, da v zadnjih dneh Italijani nekako čudno opazujejo vse, kar se godi v slovanskih izvidniških kvartirjih v Noventi in Albaredu.

»Polkovnik Dupont je postal osoren in naravnost neznosno nezaupljiv,« pravi. »Tudi stari lisjak Dinale gladi venomer svojo belo brado in pravi, naj pazim dobro, kaj počenjajo moji Čehoslovaki.«

»In kaj hoče Dupont?« Bliskoma so mi švignili v spomin dogodki zadnjih dni.

»Vrag vé. Jaz ga ne morem razumeti.«

»Kaj pa ti, Drobac, ali si tudi opazil izpremembo?«

»Z menoj vobče nihče ne govori,« je vzdihnil Drobac. »Dinale gleda name in na moje ljudi kakor pes na mačko.«

»V lepih razmerah živite. Od kdaj je tako?«

»Pred tednom sem bil v Resani pri Dupontu in bilo ga je samo maslo, naenkrat pa kakor bi odrezal. Pri tem nimajo dogodki v naši četi nič opraviti. Stari Dinale, komandant mesta, ki ga preje ni bilo nikdar mogoče spraviti iz Novente, se vozi zdaj vsak dan v Resano. Kaj poroča, ne vem, samo to čutim, da poroča o nas in slutim, da ne poroča nič dobrega.«

»Pa kaj bi imel Dinale slabega videti in govoriti?«

»Nimam pojma. Nam ne zaupa.«

»Lepa reč! Pred večerjo sem govoril z Dinalejem, a ni mi niti naznačil, da taji v sebi kako sumnjo. Tožil mi je samo, da si postopal v disciplinarnih zadevah svoje čete nekorektno.«

»O Dinale! Dirale! Velik hinavec pred Bogom!«

»Jutri ga hočem naravnost vprašati.«

Opozoril sem Čehe in Drobca na dejstvo, da smo opazili na več krajih očitno izpremembo v vedenju Italijanov napram Čehoslovakom, glede Jugoslovanov je pa menda v osmi armadi pri Drobčevi četi prvi slučaj.

Ves naslednji dan (7. avgusta) sem preiskoval dogodka v četi. Deževalo je močno. Zvečer sem se odpeljal v Resano in po večerji so me poklicali ob pol

enajstih na raport h komandantu osme armade. A čudo, niti general Penella, niti polkovnik Dupont, ki je bil pri raportu navzoč, ni znil besede, ki bi bila izraz nezaupanja. Baš nasprotno: general je želel, naj pridem češče k jugoslovanskemu odredu in naj pozkusim urediti ljudi, da bodo zopet tako disciplinirani, kakor so bili pred meseci, dokler jim je poveljeval poročnik Demarchi. Nekdo je baje zasejal med vojake idejo, da je treba politizirati.

Pritrdil sem mu, da je naša sedanja prva in edina deviza borba zoper Avstrijo, kojoj je treba razbiti, ne pa razpravljanje o državni obliki in o mejah bodoče Jugoslavije ali o obliki prisege, kojoj naj dobrovoljci položijo. Vsa taka vprašanja rešujejo drugi činitelji, vojak se pa s političnimi in diplomatskimi vprašanji ne sme pečati. Vojaška organizacija hira, propada in propade, ako se dopuščajo v njej politični prepiri.

General Penella je nadaljeval:

»Pojdite k svojim zastopnikom, ki jih imate v Padovi in v Rimu, in jim dopovejte, ako jim morete, naj ne pošiljajo vojakom dvoumnih pisem in poročil. Ako ima Jugoslovanski Odbor za dobrovoljce naročila, je edina pravilna pot, da jih sporoči vam, vašemu oficirskemu zboru in vaša dolžnost je, da njihova naročila izpolnite v obliki ukazov. Politik, ki sedi v ozadju, ne sme vplivati direktno na vojaka in na podrejenega oficirja, kakor se je zgodilo v zadnji dobi pri vašem jugoslovanskem odredu v Noventi.«

General je pogodil resnico in je dobro označil vzroke, ki so razdirali disciplino te čete. Ni mi preostajalo nič drugega — moral sem pritrjevati. Čudil sem se na tihem, kako se komandant armade, ki ima dovolj drugih skrbi, zanima za drobne notranje dogodke v neznatni jedinici, kakršna je Drobčeva četa. Kamen se mi je odvalil od srca, ko sem opazil generalovo odkritost in dobrohotnost. Iz njegovih ust ni prihajala tista nezaupna sapa, ki me je mrazila po vseh komandah izza 1. avgusta.

Vračam se v menzo med oficirje. Gologlavi kapitan Venezia zbija šale. Venezia je Tržačan in zna kakih 20 naših besed, ki pa ne dajejo nikakega smisla. Nekaj več zna Gino Tornari, Goričan.

Oficirski zbor obveščajnega urada živi, kolikor sme soditi gost, ki prihaja vsakih deset tednov enkrat k njim, v najlepši harmoniji. Podporočnik Vigele mi hvali svojo vsakdanjo družbo, v kateri so oficirji Herbert, Venezia, Delmonte, Bassich, Tornari, Parmegiani itd.

* * *

Dne 8. avgusta zarana sem se javil v uradu polkovnika Duponta in ga prosil pojasnila o pritožbah, ki so dospele iz Novente glede jugoslovanskih dobrovoljcev. Nasmehnil se je in rekel:

»Kaj mislite, kapitane? Saj ste slišali sinoči pri ekscelenci!«

»Ali ni nič drugega?«

»Ne vem, kaj hočete še več. Ali vam ni dovolj, kar ste slišali?«

»Menil sem, da vam je tenente Dinale poročal še kaj.«

»E, kaj! Dinale se jezi nad vašim oficirjem in nad podoficirji, ki hodijo neprenehoma v Padovo po politične instrukcije. Inače so pa Jugoslovani dobri in simpatični ljudje. Saj ste videli, kako jih ekscelenca protežira — bolj nego Čehoslovake.«

»Videl sem, gospod, in čudim se temu, ker vem da pri Čehoslovakih ni plitvih slučajev nebrzdane nediscipline kakor pri naših ljudeh.«

Dupont je pristopil tesno k meni, trkal s svojo koščeno krepko desnico po moji rami, kakor bi hotel spremljati v taktu svoje besede, ter pravil počasi s poudarkom:

»Poslušajte, kapitane, tega vi ne veste. S Čehoslovaki imamo druge skrbi!«

Pričakoval sem, da pove, kakšne skrbi mu delajo Čehoslovaki. Polkovnik je pa korakal k oknu, pogledal na cesto, nato se je obrnil, obstal in rekel:

»Ali ste razumeli? — Vi tega menda ne umevate. A saj je bolje, ako ne veste. — Zdravo, kapitane! Spodaj vas čaka avtomobil.«

Videl sem, da je konec razgovora.

Stresel mi je roko — močan je ta človek kakor naš Martin Krpan. Na stopnicah sem si ogledoval prste in členke, ali so še celi.

9.

Podporočnik Ferluga me je spremil do Resane in se je nato povrnil v Breganze. — Meni je preostajala pot k jugoslovanskemu dobrovoljskemu odredu v pasu tretje armade.

Dogodki pri Drobčevi četi v Noventi so me silili, da sem medpotoma iskal delegata Jugoslovanskega Odbora v Padovi. A nisem ga našel ne v tiskovnem uradu (»Ufficio stampa«), ne na stanovanju v hotelu Savoia. Za postopanje po Padovi pa ni časa. Odločil sem se opraviti najprej posle pri svoji četi in se oglašiti naslednji dan zopet v Padovi. Peljal sem se v Mogliano Veneto, ki leži ob progi Mestre-Treviso.

Moji dobrovoljci so nastanjeni v vzorno čistih prostorih v vasi Marocco pri Moglianu. Vedel sem, da ne najdem vsega oddelka doma, ker se del čete nahaja na fronti v položajih Fossalta di Piave in Zenson. Pri ostanku čete je podporočnik Ante Čurić, izmed podoficirjev sem pa našel rojaka podnarednika Alberta Vizjaka. Čurić je kakor Ferluga dobrudžanski borec, komandiran od 2. jugoslovanskega polka iz Soluna v službo v Italijo.

Pri četi je vse v redu. V najboljših odnošajih živi s sosedi Čehoslovaki od 39. polka in tudi z Italijani še ni imela nobenega incidenta.

Zvečer sem obiskal enorokega podpolkovnika Torre-ja (s priimkom conte di Garda), ki rad debatira o vojnih vprašanjih in programih. Na vrtu njegove hiše v Cappelli pri Moglianu sva sedela do mraka. V razgovoru mi je izdal tajnost, da se je zoper Slované

pričela pri komandi tretje armade gonja, o koji je najbolje poučen polkovnik Smagniotto v Moglianu.

»To mi ni nič novega, gospod podpolkovnik. Vsak dan slišim o tem.«

»Kaj je torej resnica? Ali so se res utihotapili avstrijakanti med legijonarje?«

Smejal sem se mu in Torre se je sam zasmejal svojemu vprašanju, nato je pa pristavil:

»Polkovnik Smagniotto meni istotako, da je vse le prazna govorica.«

»Vidite, Smagniotto je pameten mož.«

»Pojdite jutri k njemu!«

»Pojdem.«

»Smagniotto ima vzrok, da dvomi o resničnosti teh vesti.«

»Radoveden sem.«

»Nekdo je obdolžil tudi vašega podporočnika Čurića, da je avstrijakant. V tem so se pa zmotili. Dolžijo ga, da ga je poslala Avstrija v Italijo kot špijona, no, dejstvo je pa, da je bil Čurić že od leta 1915. legijonar v Rusiji in se je udeležil že borb zoper Avstrijo. Bil je v Dobrudži odlikovan, mislim tudi ranjen, in ni prišel v Italijo iz avstrijske, temveč iz srbske vojske. Ta vest, da je Čurić avstrijakant, je polkovniku Smagniottu predebela, ker Čurića pozna in ga spoštuje.«

»Prosim, kdaj ste prejeli o Čuriću take informacije.«

»Mislim včeraj ali pred dvema dnevoma.«

»To je torej nekaj popolnoma novega!«

Zamislil sem se. Spomnil sem se, da imamo še drugega oficirja istega imena, Antuna Čurića, ki je pri Vidmarjevi četi v šesti armadi. Ta je katoličan, Bošnjak, iz Dol. Vakufa, in je prišel šele pred tremi tedni iz Avstrije skupno z onima zloglasnima Čehoma Jungom in Mikulikom, ki sta že na sumu kot tajna avstrijakanta pri češkem oddelku v Bresci. Najbrž so ju zamenjali ali pa v italijanskih generalnih kvartirjih in informacijskih uradih vobče ne vedo, da imamo dva oficirja istega imena.

Taka pomota bi nam dobro došla, dokler se zamotano vprašanje »drupa« ne pojasni.

Hladna sapa je zavela po vrtu. Torre si je poslal po plašč in tudi jaz sem si stopil po pelerino, visečo na hodniku. Prižgal sem si polovico toskane in izkušal izvedeti še kaj več o Čuriću in tovariših.

»Moj oficir menda ne vé, da ste mu pritisnili pečat avstrijakantstva.«

»Deset dni že nisem govoril z njim. Tudi bi ne bilo lepo, ako bi dvomil kdo izmed onih, ki ga poznamo, o njegovem poštenju. — Često sem gledal vaše dobrovoljce in priznavam vam, kapitane, da so mi bile fizijognomije vselej popolnoma jasne. Tudi pri Čehoslovakih je tako. V takih ljudeh se ne skrivajo avstrijski špijoni. To je tudi mnenje polkovnika Smagniotta.«

»Zakaj pa ne poiščete tistih — zločincev, ki lansirajo v svet lažnive vesti o nezanesljivosti slovanskih borcev, ki se bijejo ob boku sinov italijanskih? Zločince je treba kaznovati in jim onemogočiti umazane posle. Pomislite, koliko škode in sramote nam lahko napravijo!«

»Tudi jaz mislim tako. Toda, kapitane, meni ni znano, odkod imajo naša poveljstva te vesti.«

»Iz Avstrije!«

»Ha! Ta bi bila lepa!«

»Da, da! Iz Avstrije! — Mi smo tukaj idijoti, dasi si domišljamo, da prekašamo Nemce po bistrosti. — Avstrija je pazno zasledovala poročila o dogovoru med Italijo in češkoslovaškim Narodnim Svetom, podpisanem dne 21. aprila 1918 v Palazzo Braschi: zbirala je vesti italijanskega časopisja o legijonarskih formacijah v Italiji, o rimskih slavnostih dne 24. maja, ko so Čehoslovaki (1. bataljon 34. polka) prejeli iz rok M. R. Štefánika svoj bojni prapor. Kmalu je Avstrija občutila na fronti novega nasprotnika, ki je prinašal poleg pušk in petard še drugo nevarnejše orožje, propagando, s katero so legijonarji jeli razbijati avstrijske bataljone. — Tega počenjanja avstrijsko vojno poveljstvo ni moglo in ni smelo mirno prenašati. Ni

čudo, da išče sredstev, s katerimi bi zmanjšalo novo nevarnost, pa tudi sredstev, s katerimi bi ugonobilo legijonarsko gibanje. Zdaj vam celo piše zaupna pisma in vas svari pred legijonarji. Italijani čitajo in — lasje se jim ježijo, kakor nam dokazuje Čuričev primer. Nemec v Innsbrucku pri propagandnem uradu je zvedel, da se nahaja v Italiji legijonar oficir Čurič, in si je izmislil, da bi lahko pisal v Italijo anonimno pismo s sledečo vsebino: »Čujte vi, Italijani! Vi ste sicer moji sovražniki, kljub temu pa vas svarim, — ker vas spoštujem, kakor spoštujemo viteške sovražnike. Čuvajte se pred legijonarjem Čuričem, ki stoji v tajni službi Avstrije . . .« Italijanske komande smatrajo, da so dolžne posvetiti tudi anonimnemu zaupnemu poročilu vsaj toliko pozornosti, da pazijo na Čuriča in njegovo kretanje in mu pravočasno onemogočijo delovanje. Sedaj se pač o tem pismu vrši razprava ali preiskava in Čurič je vsekakor osumljen. Nemec v Innsbrucku se seveda muza, smeje in čaka na uspeh, ki ga je dosegel s svojim poročilom. Kaj pravite?»

Razgovoril sem se, ker me je zabaval izraz »gardskega plemiča«. Strmel je in napeto poslušal.

»Kako si predstavljate — pismo iz Innsbrucka?«
Pogodil sem torej.

»Kakor hočete. Radiotelegram — letak iz aeroplana — pismo preko Švice — kakor hočete.«

»Poslušajte, sedaj me ta stvar zanima. Pravite, da pojdete jutri k polkovniku Smagniotu? — Kaj ne, vi bi ne imeli nič proti temu, ako bi bil jaz navzoč pri vašem raportu?«

»Ljubo bi mi bilo.«

In tako sva se dogovorila, da se peljeva dopoldne (9. avgusta) v Mogliano Veneto.

10.

V Moglianu me je zadržal Rus, kapitan Mojzes Kobylinskij, po poklicu zdravnik in privatni docent psihijatrije na vseučilišču v Genovi. Bradati in zgo-

vorni Rus me ni pustil 20 minut iz rok. Kadar sem mu podajal roko, stoječ z eno nogo že na stopnicah Smagniottovega urada, me je vselej iznova zasukal k sebi in mi hitel pripovedovati še nekaj, zdaj o Rusih, zdaj o Čehih, zdaj o Srbih. Podpolkovnik Torre je bil tačas že pri Smagniottu in mu je poročal o najinem sinočnjem razgovoru v Cappelli. Končno se mi je posrečilo, da sem ušel Kobylinskemu: »Smagniotto me kliče na raport in grdo bi bilo, ako bi ne bil točen.«

»Razumem, razumem, a popoldne te počakam v Maroccu. Imam ti še mnogo povedati. Pridi in oglej si tudi ruske dobrovoljce! Lahko bi jih pozdravil! Pridi, pridi, vsi bi te radi spoznali! Veselilo nas bo, ako nas obišeš! Jaz jih poprej pripravim in jim povem, kdo je kapitan Pivko.«

Kobylinskemu vre iz ust in nevede se mi približuje po stopnicah ter bi me spet ujel in zgrabil za roko, ako bi se mu ne bil naglo umaknil na hodnik. Mož je izmed ljudi, katerih se težko rešiš, — toda zanimiv in dober človek.

Polkovnik Smagniotto, lep mož visokega čela, izraža zadovoljnost, da sem ga obiskal. Z vsako besedo in vsako kretnjo se javlja kot aristokrat.

Po obligatnih vprašanjih in odgovorih glede zdravja in poslov ponuja cigarete, koje odklanjam.

»A, da, že vem. Žal, cigar nimam. A nekaj drugega! Slišal sem, da je kapitan prijatelj italijanske črnine!«

»Saj veste, gospod, nas Slovane radi črniijo in denuncirajo.«

»Ta glede vina je pa vendar resnična — te ne morete utajiti.«

»Toliko pravim, da pretiravate.«

»Polkovnik Dupont mi je telefoniral, da predvčerajšnjim do dveh ponoči niste pustili oficirjev v Resani domov.«

»Tako? Vidite, gospod, ali to ni denunciacija?«

Kapitan-adjutant je prinesel na črni deščici steklenico in tri visoke vitke čaše ter nalival pred nami.

»Tožil je, da ste alarmirali vso Resano in da včeraj dveh oficirjev, to sta Venezia in Grappa, ni bilo dopoldne v urad.«

Ljubo mi je, da sem našel polkovnika Smagniota tako dobre volje. Torreju mežika, češ, ob tej vesti ga morebiti ujamemo.

»Zdaj vidim, da se šalite. Z obema sem govoril včeraj ob 9. uri dopoldne v uradu. Drugi očitek glede ponočevanja pa rad jemljem na svoj rovaš, dasi se ne čutim krivega.«

Trčili smo »na uspeh Slovanov, naših zaveznikov«, kar je zahtevalo moj dostavek: »In na slavo Italije!«

»Ako poznate vsak naš korak, potem ni čudo, da ste odkrili tudi nov tip med nami, o katerem nam samim ni nič znanega.«

»Aha, je že začel,« meni podpolkovnik Torre.

»Prijatelj Torre je govoril z Vami o podporočniku Čuriću. Veste, kapitane, meni je žal, da ljudje generalizirajo en slučaj na vse druge. Pravili ste, da pišejo Avstrijaki pisma v Italijo?«

»Da, tako si mislim nastanek govornice o nelojalnosti Slovanov.«

»In menite, da druge podlage ni?«

»Druge podlage ni. Čehoslovaki in moji ljudje niso dali povoda za sumničenje, podporočnik Čurić gotovo ne. Oni Čehoslovaki, ki so jih Avstrijaki obesili po junijski ofenzivi v krajih Conegliano, S. Donà di Piave, Davanzo, Oderzo itd., govore kot mrtveci inace nego mi dandanes, ki sumničimo, da se nahaja v tem ali onem legijonarskem polku morebiti kakšen avstrijski špijon.«

»Vseh niso obesili. Nekaj ujetih Čehoslovakov je ostalo živih v Avstriji.«

»Dvomim o tem. Ali imate zanesljiva poročila, da so koga pardonirali? Ali niso taka poročila došla zopet iz Avstrije, morebiti z edinim namenom, da bi vzbudila sumnjo v vas Italijanah?«

»O enem vemo pozitivno, da ga niso obesili, ker se je legitimiral Avstrijakom kot špijon, ko so ga ujeli.«

»Oprostite, dvomim tudi o tem.«

»Vprašajte majorja Finzija, s katerim često občujete.«

»Major Finzi mi tega slučaja ni navedel.«

»Poročilo je sveže, jedva nekaj dni staro.«

»Oprostite, ne morem verjeti.«

»Čujte, kapitane, jaz si predstavljam afero takole: Med legijonarji so tudi ljudje. Ljudje radi živijo. Pri nesreči na Montellu, recimo, so Avstrijaki ujeli takega človeka, ki je bil dober legijonar, ki pa bi rad še živel. In ta človek je toliko pretkan, da pripoveduje Avstrijakom: »Gospoda, jaz nisem legijonar. Jaz sem se v legijo javil samo zato, da pridem iz tabora na fronto in da ob prvi priliki mahnem domov v Avstrijo, kjer vse izdam, kar počenjajo Italijani, kar naši, vobče vse, kar vem. Včeraj sem prišel na fronto na Montello, slučajno ste me takoj ujeli in zdaj sem tukaj. Živio cesar Karel! Pereat Italija! Pereant legijonarji, izdajalci! . . .« In avstrijski oficir ga pošilja kot zanimivega človeka k divizijskemu sodišču, ne vesi ga takoj na fronti. Sodniki se pečajo z njim in morebiti se je temu človeku . . .«

»Lopovu!« sem ga prekinil.

». . . Kakor hočete! Morebiti se je temu človeku posrečilo, da si je rešil življenje.«

»Gospod polkovnik, vi ste strašen človek!«

»Kako strašen? Poizkusil sem najti najmilejšo razlago, zakaj niso obesili legijonarja.«

»Kako se je pisal ta mož?«

»Mislim Smarda.«

»Šmarda?«

»Da, tako.«

»Ta ni bil ujet na Montellu, temveč v Rivi.«

»Da, v Rivi.«

»Vi ste pa pripovedovali o drugem primeru na Montellu!«

»To je bil samo primer, razlaga.«

»Kaj veste o Šmardi?«

»Šmarda živi.«

»Šmarda in Štorch sta mrtva.«

»Štorch je bil obešen, Šmarda živi.«

»Sramota prihaja na nas. Šmarda je bil po mojem prepričanju dober legijonar.«

»Isto pravim tudi jaz. Ako je na njegovem dejanju kaj sramote, bi želel, da bi sramota padla samo nanj, a ne na vas druge.«

»In to je v Italiji nemogoče!«

»Tako je. V Italiji je žal to nemogoče.«

»Kaj naj storimo, gospod?«

»Nič. Počakati je treba, kaj bo dalje iz tega in kaj poreče eksclenca Badoglio, oziroma eksclenca Diaz.«

»Ali smatrate, gospod polkovnik, da bo imel ta primer težke posledice za Čehoslovake?«

»Imel bo težke posledice, ako se izkaže, da je v polkih kaj več nezanesljivih ljudi.«

»In zdaj dolže tudi Jugoslovane izdajstva?«

»Tudi. Mene se tiče samo ovadba zoper podporočnika Čurića, o kateri vam je pravil podpolkovnik sinoči. Ta je pa bosa! Vendar pa vam priporočam skrajno pazljivost, ko ga puščate na fronto. Če dezertira v Avstrijo 10.000 Italijanov ali 500 Francozov, to ne znači toliko za nas kakor eden edini Jugoslovan ali Čehoslovak — dezertter . . .«

». . . ki ga ne doživite nikdar!«

»Po vaši teoriji. V praksi je pa tudi to mogoče. Vi ste idealisti in mislite, da so ravno taki tudi oni ljudje, ki so prišli iz južnoitalijanskih taborišč na fronto. O njih je znano, da so jih porinili v polke deloma po nasilnih naborih. Nekateri Čehoslovaki, ki žive že od leta 1915. kot jetniki v Italiji, so si morebiti ohranili avstrijsko orientacijo. Letos so se pa javile v taborih češkoslovaške naborne komisije in so pravile: »Bodisi pojdeš med legijonarje, ali te pa vtaknemo v najslabše taborišče, kjer pogineš v nesnagi in od gladu.« — In kaj si hoče siromak? Razumem ga, ako si misli: »Bolje bo vsekakor med legijonarji!« — Po-

litična in duševna preorijentacija se ne more izvršiti do dna duše v treh tednih, niti v treh mesecih. K temu je treba dolge in dobre priprave in vzgoje. — Kapitane, takih ljudi je treba, kakor ste jih vi imeli.«

»Srečen sem, da jih imam.«

»A so vam popadali, kakor smo slišali, na Monte di Val Bella. Imeli ste velike izgube?«

»Žal, mnogo smo jih pokopali.«

»Vidite, to je bil greh, žrtvovati najboljše ljudi.«

»Težko je, a brez žrtev ne gre. — Zato bi nam pa bilo sedaj tem težje, ako bi zaradi kakega poedinca imeli težave.«

»Vi, kapitane, ne boste imeli težav.«

Pred odhodom sem opozoril polkovnika, da nima točnih pojmov o poslovanju češkoslovaških nabornih komisij in o pripuščanju dobrovoljcev v legije.

»Gospod polkovnik, ne smete prezreti, da so imeli slovanski ujetniki v taboriščih obilo vzgoje in časa za duševno preorijentacijo. Čehoslovaki so si osnovali že začetkom 1917. v taboru Santa Maria Capua Vetere (v pokrajini Caserta med Rimom in Neapoljem) dobrovoljski zbor, kojega je vodil moj znanec in prijatelj Jan Čapek, odličen organizator slovanskih gimnastov-Sokolov, ki je padel v junijski ofenzivi letos pri S. Donà di Piave. Med dobrovoljce so sprejemali le značajne, zanesljive ljudi. Novi člani so dobivali daljši termin, da so si lahko temeljito premislili svoj korak. Julija 1917. je bil češkoslovaški tabor premeščen v mesto Certosa di Padula in organizacija je v Paduli vidno napredovala. Nobena propaganda ni bila tako jaka in uspešna kakor ona, kojo so izvrševali Slovani v svojih taboriščih sami na sebi. Ko je nazadnje 21. aprila 1918 italijanska vlada dovolila organizacijo češkoslovaških legij, je bilo vse pripravljeno, vzgoja dovršena, preorijentacija že davno dosežena. Resnica je, da so bili nabori v Paduli urejeni po vojaškem načinu in se jim ni mogel nihče izogniti. — Drugod se pa nabori niso mogli vršiti tako enostavno. Člani češkoslovaške rimske pisarne so se vozili križema po Italiji in iskali po raznih taboriščih raztre-

sene ujetnike češkoslovaške narodnosti, koje so najprej informirali o narodnem gibanju ter jih skušali pridobiti za vstop v dobrovoljski zbor. Ako so jetniki izražali željo, da bi vstopili v legijo, so jih ločili od ostalih in pošiljali v Foligno (pokrajina Umbrija, severno od Rima), kjer je bilo od maja 1918 središče češkoslovaških legij. Tu so se vežbali in po dovršeni pripravi so odhajali v vojni pas in na fronto. Iz tega vidite, gospod polkovnik, da ne more biti govora o nasilnih rekrutacijah.«

»Večinoma mi je znano, kar mi pravite. Kljub temu vztrajam pri svoji utemeljeni trditvi, da je bilo postopanje pri naborih v Paduli nasilno. Javili so nam, da so Čehoslovaki-legijonarji nekaj tovarišev brezsrčno odstranili, jih celo ubijali, ako niso hoteli pristati na program legijonarskega akcijskega odbora.«

Daljša debata o tem predmetu bi bila odveč. Zdelo se mi je, da pozna Smagniotto prizore iz življenja Čehoslovakov v Paduli, o katerih Čehoslovaki sami niso meni nikdar pripovedovali.

Vstajajoč sem priporočil Smagniottu legijonarske oddelke tretje armade in ga prosil, naj jih brani pred nezasluzeno katastrofo, ki jim grozi. Polkovnik me je spremljal do vrat, podpolkovnik Torre pa ven, kjer se je poslovil z besedami:

»Bodite prepričani, kapitan, da nimate boljših braniteljev od Smagniota. Kolikor ga poznam, bo izkušal svoje mnenje energično uveljaviti tudi pri ekscelenci Diazu. Nič strahu!«

Svojih občutkov, s katerimi sem odhajal iz Mogliana, ne morem označiti baš z besedo »strah«, a bilo je nekaj sorodnega, kar mi je leglo kot breme na misli. Konture velike nevarnosti za Čehoslovake so se razjasnile in k njim je pristopila zopet obnovljena propaganda zoper Jugoslovane.

— Ali nismo napravili največjega pogrška, da se vobče pehamo za udeležitev svojega programa na teh tleh, v Italiji, ki ne more nikdar pojmiti naših duš?

Popoldne sem imel v Maroccu tri »navduševalne« nagovore, prvega češkoslovaški četi in ostanku jugoslovanskega oddelka, drugega ruski četi kapitana Kobylinskega, tretjega češkoslovaškemu oficirskemu zboru. Govori mi niso šli iz globine srca. Živel sem pod neprijetnim utisom zadnjih dogodkov in novic in bilo mi je težko, da iz obzirnosti nisem mogel slovanskim rojakom naznačiti vse nevarnosti položaja, v kojega so Čehoslovaki zalezli brez naše krivde. Oficirje sem pa opozoril, da moramo Slovani računati z izpremembo dosedanjega nam prijaznega kurza v italijanskih vojaških krogih, ker čutimo na vseh koncih in krajih vpliv sovražne propagande.

Kobylinskij je vlekel vsako besedo na uho in je hitel še istega večera v Mogliano, da sporoči Italijanom, kaj sem govoril, in da se pohvali z mojim obiskom.

Zvečer se peljem iz Marocca v Mestre in nato v Padovo na konferenco z jugoslovanskima delegatoma, dr. Jambrišakom in dr. Bogoljubom Kujundžičem. Ostajam v Padovi še naslednji dan (10. avgusta), da poiščem kapitana Uga Ojettija, vodjo centralnega urada za tisk in propagando.

Ugo Ojetti je poučen o protičeški propagandi, toda i on živi v prepričanju, da je nekaj resnice na stvari.

»Kaj je na tem čudnega?« mi odgovarja. »V vseh vojskah imate elemente razne vrednosti in naravnost nemogoče je, da bi češkoslovaška legija obsegala 15.000 svetnikov in nobenega hudiča. Koliko je nijans med najboljšimi in najslabšimi!« . . .

Izbijam mu predsodke iz glave in ga svarim pred prenačnimi sklepi. Stavim mu vprašanje:

»Povejte mi, gospod kapitan, katere konsekvence bi sledile, ako bi se Čehoslovakom dokazalo, da imajo tajno skupino avstrijakantov v svojih polkih?«

»Da, da! Ako bi se ljudem dokazalo? Po naših in vseh pojmih bi se reklo, da so taki ljudje vohuni in iz-

dajalci. Dotični ljudje morajo priti pred vojno sodišče.«

»Naravno. Za nje ni drugega izhoda. A kaj sledi za ostale, za polk in divizijo?«

»Po naših pojmih so oddelki, v kojih se dogajajo tako težki prestopki in nemoralna dejanja, moralno sodgovorni za te dogodke. Za komandante in za trupe imajo vsi taki incidenti brezdvomno precej neprijetnih posledic. Drugače ne more biti. Primeri izdajstva so najtežji.«

»Kadar so dokazani! — Dokler niso dokazani, pa ne smemo delati polku krivice.«

»Preventivne mere so sredstvo, po katerem sega vsako previdno vodstvo, da se izogne veliki škodi, koja bi sledila, ako bi dopustili izdajalcem svobodo gibanja in delovanja. Ako poseže v primeru, o kojem govorite, italijansko vrhovno poveljstvo po izjemnem sredstvu in zahteva najstrožjo, pri tem pa vendar glede oblike izbrano preiskavo, ki v nobenem oziru ni žaljiva, s tem ne stori naše vrhovno poveljstvo nič več ko svojo primitivno dolžnost, koju bi storilo vsako poveljstvo v podobnem primeru. Ako pa bodo Čehoslovaki kljub temu užaljeni, jim ne moremo pomagati. Prevelika občutljivost je bolezen, za koju v vojni dobi ni časa iskati zdravnikov. Sicer pa smatram, da so Čehoslovaki sami najbolj interesirani, da se razčistijo njihove vrste.«

»V vsem tem se strinjam z vami. Meni manjka samo glavna premisa za vse navedene zaključke, objektivno dokazan zločin ali vsaj poizkus izdajstva. Kadar bo stvar dozorela do te stopnje, potem, gospodje, svobodno udarite po Čehoslovakih z vsemi pri vas običajnimi preventivnimi merami.«

»Vi ste jurist?«

»Nisem. Toda pravni čut imam, kakor ga tudi vi imate.«

»Česa želite torej?«

»Da pustite Čehoslovake pri miru. Vam anonimna sumničenja ne smejo zadostovati, najmanj pa poro-

čila, o kojih bi trdil, da prihajajo iz sovražnega tabora na adresu italijanske lahkovernosti.

Pri tem izredno nadarjenem in zgovornem Italijanu, ki govori blesteč in krasno uglajen jezik, težko spoznavaš, kaj si dosegel s svojimi okornimi dokazi. Naše logike Italijan ne mara.

Menil sem nazadnje, da je bil moj obisk brezuspešen in moj trud bob ob steno. Ojetti me je odslovil z besedami: »Vi ste vojak, diplomat pa niste.«

Odvrnil sem mu, da me veseli njegova označitev, ki jo smatram za kompliment.

Šel sem v svoj hotel (Savoia), da poravnam račun. V kavarni sem nato čital novine, ko me je nagovoril italijanski podoficir. Poslal ga je Ugo Ojetti s pismom, v katerem me vabi na drugo konferenco ob dveh popoldne, češ, major Finzi je prispel v Padovo. Ob 13. uri 45 minut se sestanemo v kavarni Pedrocchi in odidemo v lokal Commissione centrale interalleata v ulici Corso del Popolo.

Jedva sem odslovil Ojettijevega poslanca, je že major Finzi pred menoj.

»Kaj delate v Padovi?«

Ni prisedel, temveč posluša stoje moj referat o inspekcijskem potovanju k jugoslovanskim oddelkom.

»Danes ste bili pri kapitanu Ojettiju?«

»Bil sem. Zvedel sem pri tretji armadi nekaj neprijetnih podatkov zoper Čehoslovake. To stvar sem smatral za svojo, ki se tiče tudi nas drugih Slovanov, mene pa v prvi vrsti. Menil sem, da bo kapitan Ojetti vedel kaj več. Vse mi je neizmerno bedasto.«

Malemu majorju so se čudovito bliščale oči kakor vselej, kadar se njegov duh peča s predmeti, ki ga zanimajo. Pričakoval sem, da pove kaj, toda niti z besedico se ni dotaknil te propagande, kar mi je bilo sumljivo, temveč je vprašal nekaj drugega:

»Kaj dela polkovnik Smagniotto? Ali ste govorili z njim?«

»Govoril sem, gospod. Pozdravlja vas.«

»Hvala! Popoldne se najdemo v tiskovnem uradu. Oprostite, sedaj imam nujnega posla pri vrhovni komandi. Zbogom, kapitane!«

Popoldanska konferenca, koje se je udeležil tudi dr. Jambrišak za Jugoslovanski Odbor, se ni tikala Čehoslovakov, temveč zgolj pravnega stališča jugoslovanskih dobrovoljcev, razširjenja in izpopolnitve organizacije jugoslovanskih čet in je končala za poldrugo uro z istim odmevom kakor dopoldne razgovor z Ojettijem: »Vojaki ste, o drugih poslih pa nimate pojma! Elastičnosti ni niti trohe v vaših trdih glavah!«

To je veljalo tokrat Jambrišaku, ki se je pri posvetovanju energično pričkal z Italijani.

Propagandni urad želi, da bi Jugoslovani postavili večje število borcev na italijansko fronto.

Zakaj?

Jugoslovanski Odbor odklanja to zahtevo iz vzrokov, o kojih govorim na drugem mestu. Mene po tej razpravi veseli utis, da nimajo Italijani in njihovi informacijski uradi doslej nikakega obtežilnega gradiva zoper Jugoslovane in nikake sumnje o čistoči jugoslovanskih dobrovoljskih vrst.

Zvečer sem se odpeljal iz Padove preko Vicenze v Longo k Vidmarju. V menzi sem našel ob 23. uri skoro ves Vidmarjev oficirski zbor in še kakih 10 češkoslovaških oficirjev.

Poročal sem jim o drupu in o doživljajih zadnjih dni. Oficirji so postajali tekom mojega poročila nevoljni in padale so ostre opazke na račun »gigičev«.

* * *

Italijanska poveljstva so izdala v prvi polovici avgusta 1918 ukaze in odredbe, o kojih ni možno misliti drugače, nego da so v zvezi z drupom — kot svarilo pred nezanesljivimi češkoslovaškimi elementi in kot navodilo, kako je treba zvišati pozornost in nadzorovati Čehoslovake.

Nekoliko primerov: Akt »Uff. Inf. I. Arm. No. 1860 di Prot. Inf.« 11. avgusta 1918, naslovljen na komando 6. češkoslovaške divizije opozarja, da vojaška

kontrola v Veroni ne ustavlja poedinih češkoslovaških vojakov. Zato je mestna komanda odredila, da se morajo legitimirati odslej vsi Čehoslovaki vojaškim kontrolnim organom.*)

Ukaza št. 52 (z dne 21. junija 1918) in št. 53 (z dne 22. junija 1918), ki ju je izdal general Semeria, komandant mesta, se tičeta discipline v mestu Veroni.

Vrhovna komanda opozarja (v št. 10.785/A dne 8. avgusta 1918), da pripravlja avstrijsko-nemška propaganda infiltracijo vohunov in izdajalcev v vrstah Čehoslovakov na italijanski fronti, ki bodo izkušali priti v Italijo bodisi preko Švice ali pa naravnost preko fronte kot dezertjerji, ki bodo želeli vstopiti v legijo.**)

— Prim. št. 2456 Inf. z 14. avgusta 1918. Komanda VI. armade.

*) Uff. Inf. I. Arm. No. 1860 di Prot. Inf. 11 Agosto 1918. Oggetto: Disposizioni del Presidio di Verona per controllo militari.

In seguito a rilievo fatto che i posti di sbarramento si astengono dal controllare i militari isolati delle truppe czechoslovacche, allo scopo di evitare ogni possibile infiltramento nemico sotto dette spoglie, il Comando del Presidio Militare di Verona ha disposto che il servizio di controllo agli sbarramenti della città venga esteso anche ai predetti militari. —

Si prega pertanto di voler portare a cognizione dei dipendenti Comandi e riparti tale disposizione e si trasmette a tale scopo copia degli ordini di Presidio No. 52 e 53. Il colonnello Capo Ufficio Informazioni fto. Marchetti. Il capitano addetto Maino.

**) Comando Supremo dell'Esercito. — Serv. Inf. No. 10.785/A di prot. 8 Agosto 1918. Oggetto: Infiltrazione di falsi elementi czechoslovacchi. —

Da notizie concordanti ed autorevoli provenienti da varie fonti, viene confermato che il servizio segreto di propaganda austro-tedesco prepara su larga scala infiltrazione di spie e di traditori nelle file Czecho-Slovacche alla nostra fronte.

Il metodo adottato sarebbe di far passare dagli Czecho-Slovacchi a ciò destinati attraverso la Svizzera per agire all'interno; ma non si esclude che anche simili elementi possano presentarsi al nostro fronte come disertori e chiedere poi l'arruolamento.

Si comunica quanto sopra per tutte le opportune cautele.

D'ordine il Capo del serv. inf. fto. Marchetti.

Ukaz prve armadne komande je opozarjal pred avstrijsko ofenzivo, da v toku ofenzive Čehoslovaki ne smejo izvrševati izvidniške službe, ker bi se lahko dogodilo, da bi se utihotali razdiralni življi v italijanske vrste, ki bi izrabili prisotnost in jezik češko-slovaških legijonarjev, napravili zmedo in izzvali pri Italijanih demoralizacijo, ki je bila glavni vzrok bolečnih dogodkov pri Kobaridu. Zato morajo poveljstva armadnih zborov takoj odriniti Čehoslovake v ozadje.

12.

Dne 15. avgusta 1918 zarana sem prejel v Longi telefonski poziv, da me rabijo popoldne pri poveljstvu I. armade. Instinktivno sem slutil, da me kličejo zaradi »drupa«. V žep sem si vtaknil svoj dnevnik in nekaj papirjev, ki so se tikali propagande. Želel sem zvedeti vzrok in tudi natančnejšo označitev poveljstva in kraja, zato sem odrdral na trokolki v Breganze. Prijatelji Bramo, Boschi, Morassi, Scotoni pri šesti armadi niso vedeli ničesar.

Okoli 10. ure se je pojavil major Finzi, ki mi je izročil najprej vabilo na obed v Vicenzi: polkovnik Arrivabene, komandant florentinskega konjeniškega polka (lancieri Firenze) je vabil, naj obiščem ob prvi možnosti njegov polk, ki je sedaj v Vicenzi.

»Danes?« sem vprašal Finzija.

»Najbolje danes, ko potujete v S. Martino.«

»S. Martino Buonalbergo?«

»Saj ste prejeli depešo!«

»Prejel sem depešo, toda kraja mi ne imenuje.«

»Kapitane! Popoldne lahko prisedete na moj avtomobil. Pojdite h konjenikom, ob treh popoldne pa najdete na ulici Cesare Battisti moj avtomobil.«

»Vi, gospod major, se tudi peljete v S. Martino?«

»Da.«

»Čemu nas zovejo?«

»Videli bomo.«

Oči so se mu svetile. —

Ob 2. popoldne sem še sedel po kosilu med rume-
nimi konjeniki v oficirski menzi v Vicenzi, ko je vstopil
major Finzi. Prišel je pome. Šalil se je, da je jugo-
slovanski kapitan v družbi pozabljiv in bi utegnil
ostati v Vicenzi med prijatelji, kjer se, kakor se zdi,
ne čuti slabo. — Ob treh sva se odpeljala. Medpoto-
ma sem iznova poizkušal izvedeti, kaj bo predmet
današnjega posvetovanja, toda Finzi, ki je bil gotovo
o vsem poučen, se ni hotel spustiti v razgovor.

S. Martino Buonalbergo je majhno mestece 6 km
pred Verono.

Finzijev avtomobil je zavil na levo v stransko
ulico in odtod na dvorišče stare enonadstropne hiše.
Na dvorišču je stalo že šest avtomobilov. Ogledal sem
si čebelnjak na vrtu in se jel razgovarjati s šoferji.
Italijanski šoferji vse vedo. Ta je pripeljal majorja
Giovannellija, oni polkovnika Bertija.

»Kdaj se vračate?« sem poizvedoval.

»Ne vemo. Ako bo sodišče danes dovršilo posle,
odidemo nocoj.«

O sodišču je govoril. Nisem jim smel pokazati, da
so me njihovi odgovori zanimali, zato sem ravnodušno
dostavil:

»Jaz sem tudi prišel k sodišču.«

»Videli smo. Ž gospodom majorjem Finzijem.«

»Da, z njim.« Finzija so poznali seveda vsi šo-
ferji. —

»Kaj so zagrešili vaši rojaki?« je vprašal drugi
šofer, meneč, da sem Čehoslovak.

»Ni mi znano. Pozneje vam pa povem, ako bo
prilika.«

»Nekaj mož je baje dezertiralo v Avstrijo,« je po-
jasnil tretji.

»E, kaj bo Čehoslovak dezertiral! Saj ga obesijo
v Avstriji!« se je protivil šofer polkovnika Bertija.
Hotel je, naj mu pritrdim.

»Tako je. Čehoslovak bi dezertiral k dekletu v
Verono, ako ga ima, v Avstrijo pa ne.«

»Tako je mogoče.« Šoferjem se je razjasnilo, da
imamo opraviti samo z disciplinarnimi prestopki. —

Slutil sem, da bo razprava o Čehoslovakih in o drupu.

Po lesenih starih stopnicah sem prišel v teman hodnik in slišal za steno mnogo glasov. Vstopil sem.

Bilo je zbranih 12—15 oficirjev, kapitanov, majorjev, polkovnikov. Predstavil sem se novim, kojih nisem poznal. Znance sem opazil med njimi, poleg Finzija še kapitana Mazzurano, kapitana Maina in majorja Giovannellija. Polkovnik Bertí me je meril z očmi nekam neprijazno. Mazzurana me je potegnil k oknu in vpraševal, kako se nam godi. Rad bi me baje informiral, kako se je vedel eden mojih oficirjev, mladi podporočnik Zvonarević, napram italijanskemu štabnemu oficirju. Samozavestni so baje mladi oficirji, skoro bi rekel arogantni, toda — ta lastnost ni najslabša. Zvonarevića bomo menda morali kaznovati . . .

»Ali ste me klicali zaradi Zvonarevića?«

»Ne, ne! — Glejte, pričenjamo.«

Gospoda je posedla okrog dolge mize. Meni so odkazali mesto približno na sredi nasproti polkovniku Bertíju.

Kapitan Maino je položil pred polkovnika debel sveženj aktov.

»Drup« sem čital na trdem ovojnem kartonu,

»D. R. U. P.«

Polkovnik Bertí je otvoril »konferenco« in prosil Maina, naj poskrbi, da se razprava fiksira v podrobnem zapisniku.

Predstavil je mene in nekako opravičil mojo prisotnost, češ, da bi kot Slovan utegnil v naši kočljivi stvari podati kako koristno pojasnilo. General Pecori-Giraldi (komandant prve armade) je s tem izpolnil željo generalissima Diaza in povabil kapitana Pivka k razpravi.

Iz teh besed sem čutil vpliv polkovnika Smagniotta in Uga Ojettija.

Priklonil sem se sede. Vse oči so bile uprte vame, a ni me motilo. Iz njih je sijala zgolj dobrohotnost in radovednost. — Pod mizo je poiskala neka noga

mojo in me sunila v gleženj. Bil je Mazzurana, ki je izražal tako svojo čestitko. Pokazal sem mu pest, kar je opazil moj sosed major.

»Vi ste močan človek. Kaj ne, da se boste maščevali?« je rekel moj sosed polglasno, a vendar tako, da sta slišala Berti in Mazzurana.

Prikimal sem in pokazal s pestjo na svoja rebra, češ, da polomim Mazzurani rebra — še nočoj.

Jeli so se smejati. Berti nas je pozval k stvari.

»Poglejte, kapitan, ta-le »manifestino!« je rekel in položil pred mene original prvega drupanskega letaka, onega, ki mi ga je bil svoj čas pokazal tenente Poli v Veroni. Spomnil sem se Polijevega naročila, da bi o drupu ne smel ničesar vedeti, zato sem s hlinjeno radovednostjo ogledoval napis in številke.

»Kaj je to, gospodje?«

»Ali ničesar ne veste o tem?«

»Ne vem ničesar. Zdi se mi kakor matematična igrača.«

»Tu je rešitev. Prečitajte si besedilo!«

Pred mene je položil prepis pisma, kateremu je bil pripojen ključ za čitanje in datum 25. VII. 1918.

Počasi in pozorno sem čital besedilo in ga vrnil polkovniku:

»Češko je, a ne razumem tajnosti.«

»Tajnosti so, tajnosti. Le pogledjte še enkrat, morebiti najdete vi kako rešitev!«

Vsi so gledali, kaj porečem. Čital sem na njegovo željo in vrnil spet.

»Prosim, gospoda, ali je vam pismo jasno?«

»Torej pravite, da je pismo? — Tu imate nekaj drugega!«

Dal mi je tretji akt z napisom: Copia e decifrazione di manifesto czeco tipo DRUP.

1. 20 = 29 12 43 22 12 22 33 = 25 27 21 18

2. 22 33 = 16 23 18 37 43 33 = 25 43 12 30

21 18 =

3. 43 28 33 26 39 23 18 : 42 33 27 18 41

4. (16 27 39 40 25 30) = 22 18 20 33 21 18 20

5. (21 39 29 18 42 20 39) = 19 33 23 20 (31 17
6. 25 28) = 26 25 26 39 31 18 41 (20 27 31 12 20)
7. = 14 12 43 21 (22 36 30) =
8. 41 25 = 23 12 19 34 13 31 30 18 =
9. 25 26 39 31 27 23 25 29 31! = 34 39 41
10. 21 39 34 29 20 12 = 23 39 22 13 29 31 18 =
11. 39 32 = 41 25 23 12 19 43 28 18 34 12
12. 37 28 18 43 18 = 29 26 25 19 12 23 18 =
13. 29 = 26 28 18 20 25 26 36. =
14. 23 25 34 39 = 22 21 39 11 39 31 39 = 34 12 =
15. 34 27 39 23 18 17 = 16 23 18 37 43 12 17 =
16. 25 40 25 33 29 31 27 39 23 = 34 25 43 36 =
17. 22 33 29 18 = 40 36 31 18 = 21 12 26 12 =
18. 34 36 29 12 37 12 23 39 = 37 34 21 39 30
19. 31 13 = 31 39 = 29 25 20 25 21 18 = 23 39 =
20. 34 36 29 25 20 12 = 29 20 39 21 12. =
21. 34 36 29 12 37 12 23 18 = 19 12 = 34 12 21
- 22 18 =
22. 23 39 21 12 16 39 34 12 = 39 = 31 12 23 25
- 20 27 39
23. 31 12 = 37 34 21 39 30 31 13 = 43 33 21 12
- 38 18
24. 31 12

Traduzione czeca:

1. K = sedmému = orlí
2. mu = hnízdu = odešli
3. Dřupani : Čuric
4. (Hraboš) = Mikulík
5. (Lasička) = Junk (tch
6. oř) = Popadíc (krtek)
7. = Fedl (myš) =
8. Co = největší =
9. opatrnost! = Vác
10. Lavské = náměstí =
11. at' = co = nejdříve =
12. zřídí = spojení =
13. s = příkopy. =
14. Nová = mlád'ata = ve =
15. vranich = hnizdech =

16. oboustran = vody =
17. musi = býti = lépe =
18. vysezena = zvláš =
19. tě = ta = sokolí = na =
20. vysoké = skále. =
21. Vysezení = je = velmi =
22. naléhavé = a = tenokra =
23. te = zvláště = důleži =
24. té

Besedilo se glasi v prevodu:

»K sedmemu orlovsckemu gnezdú so odšli drupani: Čurić (krtica), Mikulík (lisica), Jung (dihur), Popadić (krt), Fedel (miš). Kar največjo previdnost!
 »Václavské náměstí« (trg) naj čim prej napravi zvezo s »Příkopy«. Novi mladíci v vranjih gnezdih na obeh straneh vode morajo biti bolje izvaljeni, zlasti oni sokolski na visoki skali. Izvalitev je zelo nujna in tokrat posebno važna.«

Ključ za čitanje je isti.

Čitam drugič. Razjasnilo se mi je v glavi vse. Jasno mi je, zakaj je podpolkovnik Vecchiarelli v Mompianu dvomil o Mikulíku in Jungu in zakaj je bil v Moglianu govor o Čuriću.

Pogledal sem, kaj delajo oficirji. Večinoma stoje, vsi molče, vsi čakajo, kaj jim povem.

»Prosim, dajte mi še enkrat prvo pismo!«

Polkovnik Berti mi je ustregel. Preštudiral sem tretjič prvo in drugo pismo, primerjal oba ključa in odrinil obe pismi daleč od sebe.

»No, kaj je?«

»Nevarna stvar!«

»Kaj je drup?«

»Drup je organizacija avstrijakantov v italijanski vojski in v slovanskih legijah?« . . .

»Vi to veste?« . . .

»Odkod veste, kaj je drup?«

Od vseh strani so letela vprašanja. Oči so se jim iskrile in nobeden ni čakal, da se poleže nemir.

»Oprostite, Pivko!« je rekel polkovnik Berti z odločnim, nekoliko vznemirjenim glasom. »Vi veste, kaj je drup in tega nam vi, kapitane, ki vas smatramo vsi za lojalnega vojaka, doslej niste povedali, da imajo Avstrijaki v Italiji svojo razpredeno organizacijo?«

Glave so silile v ospredje in oči so pričale, da je polkovnik vplival na vse s svojim grozečim tonom. Finzi se je koncem mize navihano nasmehljaj, češ, reši se, kapitane, kakor se moreš, da izlezeš iz neprijetnega položaja.

Molčal sem in čakal, da se pomirijo.

»Gospoda, iz teh pisem čitam, kaj je drup. »Sedmo orlovsko gnezdo« je po tajnem slogu tega pisma italijanska sedma armada, ki ima svoje položaje na visokih planinah ob Adamellu, koder bivajo orli. V to armado so poslali Avstrijci v zadnji dobi več ljudi, ki imajo nalogo, da se javijo v legijo, kjer bodo izvrševali na fronti vohunske posle za Avstrijo. »Vranja gnezda« so druge italijanske armade v nižjih pokrajinah, morebiti ob Piavi, bolj verjetno pa ob Adiži, kjer imamo na »sokolski skali«, na Pasubiju, svoje oddelke. Morebiti ima v mislih reko Brento in skale na obeh straneh, kjer imamo istotako zasedene točke Col del Rosso, Cornone in nekaj drugih vrhov, na drugi strani Brente pa Monte Asolone, Monte Coston, Monte Grappa. Ti ljudje, ki so v službi Avstrije, se zovejo drupani. Drupani se ne smejo kar tako vračati v Avstrijo, temveč morajo dalj časa živeti v Italiji, si dobro vse ogledati, in kadar so godni, »izvaljeni«, naj pridejo preko fronte. To pravi drugo pismo.«

»Vam je torej tajna vsebina tega pisma popolnoma jasna?«

»Da, gospod.«

»Prej ste pa rekli, da je vse le matematična igrača, o kateri vi ničesar ne veste!«

»Da, tako sem rekel, ker nisem ničesar vedel.«

»Kako je to, da sedaj veste vse, prej pa nič?«

»To je tako: dokler pisma nisem razumel, sem vam pravil, da ne vem. Nato sem pismo preštudiral in spoznal vsebino tako, kakor sem vam povedal.«

»Saj ni mogoče, da bi kdo, ki ni informiran, za minuto rešil toliko ugank, kolikor jih je v teh pismih.«

»Če najdete ključ ali idejo, potem vam ta pisma niso več zagonetka. — Tu čitam še mnogo več: Med češkimi legijonarji, ki so padli pri zadnjih podjetjih Avstrijcem v roke, jih je nekaj, ki niso po nesreči prišli v vjetništvo, temveč namenoma. Takšen človek je bil Šmarda, ki je pa bil od svoje drupanske organizacije premalo poučen in ni dal pravega pomenja, to je, ni se takoj legitimiral Avstrijakom kot vračajoči se avstrijski vohun, vsled česar bi ga bila kmalu doletela ista usoda, ki je zadela njegovega tovariša Štorcha — smrt na prvem najbližjem drevesu. Avstrijaki so ga pograbili in so ga hoteli obesiti kot veleizdajalca, kot vjetega legijonarja in šele v zadnjem trenutku se mu je posrečilo, da preki sod ni izvršil obsodbe, kar bi bila grda pomota.«

»Vi ste poznali Šmardo?«

»Da.«

»In veste, da je njegov tovariš Štorch obešen?«

»V pismu čitam.«

»Saj Štorch ni niti imenovan v pismu!«

»Kako ne? Tu stoji, da je Št. moral umreti, to je Štorch.«

»Oprostite, kapitane, meni je sedaj vašega reševanja dovolj! Odkod za Boga morete vedeti, da je tukaj govor o Štorchu?«

»Priprosta je ta reč, kakor je malenkost moje znanje. Poznam osebno vse te ljudi, ki jih imenujejo v pismih.«

»Nazadnje nam poveste, da ste tudi vi organiziran med drupani!« je rekel nevoljno moj sosed major, ne da bi se ozrl po meni.

»Gospod major, ni izključeno, da tudi mene imenuje tretje drupansko pismo, ki je že prišlo ali pa šele pride iz Avstrije.«

»Kapitane, kaj govorite?« Major Finzi se je oglasil v ozadju in mi mrknil, naj jenjam z izzivanjem.

»Prosim, gospoda, to ni šala. Z isto pravico bi lahko general Conrad Hötzen Dorf mene imenoval avstrijakanta, kakor jih našteva tukaj.«

»To ni isto, oprostite! Vi ste podali krvave dokaze, da niste avstrijakant,« me je branil kapitan Maino.

»Hvala, prijatelj, a tega ni treba, da se trudiš in me braniš. Hudobnim ljudem je vseeno, komu jemljejo čast, da le dosežejo svoj namen.« —

»Kaj je vaše mnenje o vsem tem, kar trdijo pisma?« je vprašal polkovnik Bertí.

»Moje mnenje je, da drupa vobče ni. Drup je nekaj izmišljenega, za italijanski mentalitet, za italijansko fantazijo nalašč ustvarjenega.«

»Imate dokaze za to trditev?«

»Imam.«

»Radovedni smo. Prosim, gospoda, sedíte! Gospod kapitan naj govori!«

13.

Finzi je prisedel k polkovniku, da bi bolje slišal.

»Gospoda, prosim, poslušajte pozorno! Gospod kapitan pravi, da drupa ni.«

Začel sem.

»Dokazov vidim mnogo. Nekateri so bolj vnanjega, vojnotehniškega značaja, drugi so notranjega, psihološkega značaja. Hočem jih navesti po vrsti.

Akcije so se udeležili moške, izmed kojih sem dva spoznal meseca aprila v Veroni, ko sem obiskoval češkoslovaški bataljon, kojega so vežbali moji oficirji in podoficirji pod vodstvom poročnika Vidmarja. Štorcha in Tobeka sem spoznal, ko sta se javila kot avstrijska dezerterja — bila sta, ako se ne varam, oba kanonirja. Štorch je imel oči, iz kojih mi Slovani čitamo dušo. Kakor se ne čudim, ako se Italijani med seboj po besedah in izrazu lica in oči spoznavate, tako da niste več v dvomu, ali imate opravila s poštenjakom

ali nepoštenjakom, tako se ne sme vam, gospoda, zdeti moje prepričanje prelahkoverno, da je bil ta mož nesposoben za avstrijakantstvo. Štorcha je v Veroni poznalo tudi več italijanskih oficirjev, med njimi kapitan Mazzurana, brez dvoma tudi sam polkovnik Marchetti.«

»Da, spominjam se ga,« je pritrdil Mazzurana.

»Mož je bil dodeljen češkoslovaškemu izvidnemu oddelku v I. armadi in je dokazal svojo hrabrost. Prijavil se je k neizmerno nevarnemu podjetju, ki se je ponesrečilo na Gardskem jezeru in on — siromak — je izgubil življenje na način, kakršnega ni zaslužil — 5. julija so ga obesili Avstrijci v S. Alessandro (v Rivi). K temu podjetju, ki ga je polkovnik Marchetti forsiral, se je javilo 17 mož, a poročnik Vyčítal, ki ga je gospod Marchetti poklical v Verono, da pripravi podjetje, jih je odbral sedem in Vyčítal sam naj bi bil osmi. Polkovnik Marchetti je nazadnje skrčil število na četvorico in je sam določil simpatičnega Štorcha in Tobečka, Šmardo in Jeřábka pa zato, ker sta govorila italijanski.

O Šmardi pravi pismo, da ni dal znamenja, ko je trčila patrolja ob Avstrijce. Gospoda, usoda tega legijonarja ni jasna, toda smelo trdim, da niti on ni bil avstrijakant. Lahko je avstrijskemu propagandnemu uradu izrabljati mrtvece v zločeste namene. Povejte mi, gospoda, ali niso ta-le pisma »Drup« prihajala iz Avstrije?«

»Ni dvoma, da so iz Avstrije. Sovražni letalec jih je stresal po fronti in za fronto,« je pojasnil Mazzurana.

»Morebiti so pošiljali tudi brezžične telegrame v Italijo s podobnimi številkami?«

»Tudi telegrame imamo,« je pritrdil polkovnik.

»V tem dejstvu leži opomin, da moramo biti pri obravnavanju predmeta skrajno previdni. — Vrnimo se k dokazom!« Potegnil sem iz žepa svoj zapisnik.

»Gardska ekspedicija se je pripravljala v Veroni. Štirje legijonarji, opremljeni z vsem, kar rabijo, stoje na dvorišču in se poslavljajo od tovarišev. Oblečeni

so kakor najpopolnejši avstrijski vojaki, opremljeni z raznim drobižem, z odlikovanji, denarjem, zapisniki, noži in z vsemi potrebščinami, ki jih rabi vojak na fronti. Imenujejo se: Alojzij Štorch, Frančišek Tobek, Leopold Jeřábek in Jan Šmarda. Gledate jih, kako se poslavljajo od tovarišev. Trdi so njihovi obrazi, zavedajo se rizika svojega podjetja in volja je neoblomna, da poizkusijo izvršiti svojo nalogo, prodreti tajno skozi avstrijske položaje pri Rivi. Vsak ima svoj cilj, dva sta namenjena v Rovereto, dva v Trento. Gledate jih, kako podajajo prijateljem roke v slovo. Šmarda naročuje podporočniku Maršálku, naj javi sorodnikom, da je žrtvoval drage volje življenje za domovino. Štorch daje oficirju listič. Na lističu so besede: »Matka: Kateřina Štorchová, Nová ves, pošta Bakov nad Jizerou.« Ali veste, gospoda, kaj znači tak listič? Gospod kapitan Mazzurana, ti si bil navzoč pri tem prizoru. Prosim, povej, ali si imel utis, da je kdo izmed četvorice bil sposoben za avstrijakanta?«

Mazzurana je odkimal.

»Gospoda, čustva niso dokazi. Opozarjam pa, da odhajajoči legijonar ne misli na svojo mater in ne daje zanjo naročil, ako sočasno misli na svoje posebne, za Slovana nečastne posle, koje opravlja za Avstrijo! To dvoje se ne strinja. Moj oficir Žagar mi je pripovedoval, da ni doživel nikdar tako globokih utisov v življenju, kakor ob slovesu te četvorice dobrovoljcev. »Tukaj je vrhunec, najvišji vrh vojne, kolikor sem je doživel,« pravi podporočnik Žagar.

Mnogo jasnejši vam bo dokaz, gospoda, ki ga vidim v drugem dokumentu, da imamo opravka s spretno, a vendar nerodno propagando. Letak imenuje pet novih drupanov, koje so poslali v Italijo.«

»Ali poznate, gospod kapitan, teh pet drupanov?« je vprašal polkovnik Berti.

»Poznam jih.«

»Kje so?«

»Dva sta pri češkoslovaškem izvidniškem odredu pri sedmi armadi, trije pri jugoslovanskem izvidniškem odredu šeste armade.«

»Točno!« je pritrdil Berti in major Finzi je prikimal.

Meni je njuno potrdilo dokaz, da so se dobro informirali, kje je kdo.

»Kje ste jih spoznali? Ali so vam znani morebiti že iz Avstrije, ali ste jih pa spoznali šele v Italiji po njihovem prihodu?«

»Jugoslovanske oficirje poznam izza 21. julija, enega češkega pa izza 1. avgusta. Videl sem ga v Mompianu, ko sem pregledoval svoj odred. Govoril sem tedaj s podporočnikom Mikulikom; drugi, Jung, je bil slučajno odsoten.«

»Kje je bil Jung?«

»Na položaju Val dei Concei.«

Polkovniku Bertiju sem čital v obrazu, da se čudi. Bil sem pa prepričan, da mu je vse znano.

»Kako, za Boga, je prišel ta človek takoj na fronto, in sicer na tako važen položaj?«

»To je stvar češkoslovaškega odreda pri sedmi armadi. Čehoslovaki ga ne smatrajo za drupana, kakor vi.«

»A to vendar ne sme biti!«

»Gospod podpolkovnik Vecchiarelli je bil tudi takega mnenja, a je uvidel, da Čehoslovaki niso ničesar riskirali. Uspehi, koje je Jung dosegel, so najboljši dokaz o njegovi zanesljivosti.«

»Trije drugi, koje navaja letak, pa niso uvrščeni v odred na fronti?«

»Eden izmed njih, Ante Čurić, je sedaj v odseku 14. divizije na Planoti Sedmih Občin, kar je znano gospodu majorju Finziju.«

»Kdo ga je poslal?«

»Jaz.«

»Gospod kapitan, ali ne vidite, da je vaše postopanje neprevidno, naravnost pogrešeno?«

»Ne, tega ne vidim. Pomislite, da do danes nisem imel pojma o tem letaku, v kojem označujejo Avstri-

jaki Čurića kot drupana. Zvedel sem pa vendar nekaj, kaj pravijo o njem, in sem mu bil povedal, kaj se o njem govori in piše ter ga poslal na fronto.«

»Dovolite!«

»Da, tako je. Pred šestimi dnevi sem govoril s polkovnikom Smagniottom v Moglianu, ki mi je izrazil nekak sum glede oficirja Čurića. Uvidel sem, da se moti. V mojem jugoslovanskem odredu imamo namreč dva Čurića, oba Antona. Prvi, ki je pri tretji armadi, je pravoslavne vere in je bil dobrovoljec že v Rusiji in na Solunu, drugi je katolik, Bošnjak iz Vakufa, uvrščen v jugoslovanski odred pri šesti armadi. Mislil sem si, da so ju italijanski uradi zamenjali. Sum nelojalnosti bi po mojem prepričanju mogel padati samo na novega, na drugega Čurića, ki je nedavno prišel iz Avstrije. Vrnil sem se v Longo in opozoril drugega Čurića: »Čuj, prijatelj, Italijani so dobili od nekod poročilo, da je oficir Čurić špijon. Ker vem, da se to poročilo ne tiče tebe, te pošiljam takoj na fronto, da s tem dokažemo in dokumentiramo svoje prepričanje in svojo voljo.«

Moje pripovedovanje vzbuja nevoljo.

»Vi, kapitane, ste torej vedeli, da je došel glas o nezanesljivosti tega oficirja in zato ste ga poslali nalašč na fronto?«

»Da, tako je. Svojih oficirjev si ne dam črniti in kot komandant ne morem molčati, ako se godi krivica mojemu oficirju. Ako bi bil molčal in držal oficirja Čurića v ozadju, potem bi se zdelo, da odobravam sumničenje. V tem slučaju bi pa bil ukrenil inače. Toliko sem lojalen, da bi ga bil ubil ali pa javil oblasti: »V mojem oddelku se nahaja avstrijski špijon. Aretiral sem ga in ga izročam italijanski oblasti, ki naj skrbi, da ne bo mogel izvrševati svojega zločestega posla.« Jaz sem vojak, zato drugih oblik ne poznam, kako je treba s špijoni ravnati. — Gospoda, ali vam je znan manifest, kojega je sestavil podporočnik Čurić in kojega so podpisali vsi navedeni »drupani«? Zanimiv

manifest, ki govori znatno drugače nego manifest nemškega drupa.«

»Prosim!« je rekel polkovnik Berti.

»Začetkom julija so se dogovorili oficirji prvega bataljona 8. bos.-herc. polka, ki je držal avstrijske položaje v Val dei Concei ob Tonalskem prelazu, da bodo skupno dezertirali v Italijo in vstopili v borbo proti Avstriji. Pojav je zanimiv, ker označuje skupnega duha slovanskih oficirjev v Avstriji, Jugoslovancev in Čehoslovancev. Eden izmed njih, podporočnik Popadić, je javil svojemu komandirju, poročniku Vidmarju, ki je jurist, Slovenec: »Gospod komandant, javljam vam, da odidem, ker zame ni mesta v avstrijski vojski. Komandir, ki je po čustvovanju istotako slovanski irredentist, ga je objel in se poslovil od njega s solzami v očeh, obžalujoč, da mu branijo razmere, da ne more istotako oditi. Tako so se poslovili po vrsti. Popadić ima polbrata v Italiji, dr. Bogoljuba Kujundžića, o kojem je vedel, da je član Jugoslovanskega Odbora; podporočnik Fedel je stričnik drugega člana Jugoslovanskega Odbora, starega poslanca dr. Trinajstića, ki živi sedaj v Rimu. — Ponoči so oficirji mirno odšli in se javili v Val Concei na italijanski fronti. Ko so spoznali razmere na italijanski strani, kjer so našli rojake legijonarje, je podporočnik Čurić sklenil poslati glas svojemu bataljonu in pozval rojake, naj tudi oni zapuste avstrijske položaje. Sestavil je manifest, kojega so podpisali razen njega štirje tovariši s polnimi imeni. Ta manifest se je razmnožil in italijanski letalec ga je metal Avstrijakom po položajih ob Tonalskem prelazu.

Drugi dan so se že javljali Bošnjaki pri Italijanih, ki so potrdili, da so čitali poziv in so zato prišli. Javili so, da pridejo še drugi za njimi. A drugih ni bilo, ker so Avstrijaki bataljon potegnili iz fronte.

Poslušajte, prosim, kako piše oficir svojim rojakom.«

Položil sem pred sebe originalno besedilo Čurićeve poslanice in jo počasi prevajal. Pismo se glasi:

Hrvati, Srbi i Slovenci!

Sa jednog bosanskog bataljona pobjeglo nas za jednu noć 5 časnika k Talijanima. Sigurno su Švabe govorili o nama kojekakve riječi: da smo kukavice, da smo izdajice, da smo od straha pobjegli. A sada čujte iz ustiju naših, zašto smo otišli. Otišli smo jer su nam dozlogrdile nepravde, što ih Švaba i Madžar nanaša nama Slavenima, a osobito Srbima, Hrvatima i Slovencima, jer nismo htjeli, da slušamo riječi iz ustiju švabskih: »Bosanska svinja! Bosanac budala!« itd. Bosanac je za Švabu samo onda dobar, kad mora šturmirati i ginuti, a inače je Bosanac u očima švabskim najveća i najludja životinja. Vi to i sami najbolje znate! Otišli smo, jer nećemo, da se borimo za Austriju, koja nam samo najgore želi.

Sjetite se samo, što je Austrija učinila nama od početka rata do danas, i što nam još i danas čini! Kako su sinovi Hrvatske, Dalmacije, Slavonije, Srijema, Bosne ponosne i kršne Hercegovine, Istre i Slovenije na svim poljanama evropskog ratišta za Austriju prolivali svoju plemenitu krv, austrijski činovnici u isto vrijeme vješali su naše oce, vodili u zatvor nevine ljude, gde su nedužni umirali od gladi i muka švapskih, vodili nas kao taoce po željeznicama, javno pljuvali u lice svećenicima i odličnim ljudima našim. Austrijski vojnici, Švabe i Madžari palili su kuće naše, uništavali imetak naš, dobro naše, oskvrnjivali nevine djevice naše! Sin i brat, rođak ili zaručnik padali su smrti boreći se za Austriju, a u isto vrijeme vješao je austrijski Švaba kod kuće njegova oca ili brata ili rođaka!

A šta i sada čini s nama Austrija, što četiri godine krvavimo za nju?! Ne vješa nas, jer nas je već dosta obješenih (te sam Potiorek, austrijski general, potpisao je svojom rukom 10 000 smrtnih osuda u Bosni!) — nego nas sad ubija Švaba na drugi, na lepši način. Vi se borite za Austriju, a ona ubija gladom djecu vašu, žene Vaše, očeve Vaše, mile i drage Vaše! Bili ste kod kuće, — znate kako je sada tamo, kazivati

Vam ne trebamo. Rekviriraju, otimaju, pljačkaju nam sve! Otimaju nam marvu, žito, krompire, vunu, duhan, kožu i predavaju u ruke švabskih čifuta, da nam opet te iste stvari za deseterostruke novce natrag čifuti prodaju. A to sve čine, da nas unište, da na razvalinama kuća naših, na propalom imetku našem, na mrtvom ognjištu našem stvore veliku švabsku Austriju, u kojoj će samo Švaba i Madžar moći slobodno dihati, a svi ostali bićemo robovi! A mi da se borimo zato, da pomožemo Švabama, da nas unište? Ne! Ne! I opet ne!

I zato odosmo od Vas. Ne od straha, jer mi ćemo se i nadalje boriti, ali ne za švabsku Austriju, ne za smrt našu i smrt naše djece, nego — proti švabske Austrije a za slobodu, za sretniju budućnost našu, djece naše, unuka i potomaka naših!

A vi? Zar ćete se i nadalje boriti za ropstvo Vaše, za ubijanje djece Vaše? Svakim hicem, što ga ispalite za Austriju, ubijate djecu Vašu, obarate budućnost Vašu, uništavate najljepše nade Vaše, jer branite Švabu, a on je Vaš najveći neprijatelj. Učinite taj korak, dodjite za nama, mi smo Vam put pokazali! Ima stotine i hiljade Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su isto učinili, pa se danas s Talijanima borimo proti Švabe a za buduću slobodu našu, jer Talijani nisu neprijatelji naši, oni nam priznavaju pravo, da nakon rata budemo nezavisni od svakoga, do budemo slobodni od Švabe, da slobodni mi, naša djeca i naši potomci dišemo! Ras-kriljenih ruku čekamo Vas, da Vas zagrlimo, da Vas privinemo na grudi naše, pa da se onda borimo za slobodu našu, za sretniju budućnost našu!

A Vi, kojima je već dosta rata, dosta krvi, dodjite i Vi k nama, dodjite za nama! Nećemo Vas siliti, da se dalje s nama borite proti Austrije, jer mi nikoga ne silimo, jer mi u tome sile ne poznamo. Tim, što ćete doći k nama, što se nećete više boriti za Austriju, učinili ste potpuno Vašu dužnost, jer se i nadalje nećete boriti za ropstvo Vaše, i krv djece Vaše neće pasti na glave Vaše.

Razmislite! Na jednoj strani robstvo i poniženje, umiranje od gladi i muke — a na drugoj, zadovoljstvo i zlatna sloboda. Izaberite, braćo! Znamo, izabraćete slobodu, jer Srbin, Hrvat i Slovenac nikad robstva volio nije, on za slobodu ni krvi ne žali! Za nama!

Čurić Ante, Popadić Bogoljub, Fedel Martin, Jung Ladislav, Mikulík Josef, bivši austrijski poručnici kod

1. bataljona 8. regim. B. H.

Polkovnik Berti si ogleduje podpise na mojem originalu. Poziv roma iz roke v roko. Nehote je nastal odmor v razpravi in oficirji se pogovarjajo v skupinah.

Major Finzi je zazvonil na telefon in zahteval komando sedme armade. »Precedenza assoluta!« Za minuto je že govoril s podpolkovnikom Vecchiarellijem. Jedva je končal, je zazvonil iznova in zahteval »z absolutno prednostjo« pri poveljstvu tretje armade, polkovnika Smagniotta. Zanimivo je opazovati tega drobnega človeka, kadar je pri telefonu. Njegovo rezko povelje »Precedenza assoluta!« ustavlja vse druge telefonske razgovore in vsa linija mora biti samo njemu na razpolago. Kdo mu je dal pravo na »absolutno prednost« pred vsemi drugimi razgovori? Zgodilo se je baje, da je čakal komandant armade potrpežljivo 10 minut na nadaljevanje svojega pogovora, kojega mu je Finzi pretrgal.

Prelomil sem si toskano in se pridružil skupini, v koji je stal kapitan Mazzurana pri odprtem oknu.

»Mislim, da boste zmagali s svojimi dokazi,« mi pravi smehljaje Mazzurana.

»Seveda bom zmagal.«

»Saj ste že zmagali,« je dostavil major Giovannelli. »Jaz sem sedaj prepričan, da je drup avstrijska mahinacija.« —

»Ali boste še nadaljevali s svojimi dokazi?«

»Nekaj važnih točk še pride.«

»Radoveden sem. Problem je zame zelo zanimiv.«

Major Finzi je odzvonil in prišel naravnost k meni.

»Govoril sem. Vaše izjave se potrjujejo. Kdaj ste bili pri sedmi armadi?«

»1. avgusta.«

»Torej že 14 dni zasledujete afero?«

»Ne tako. O aferi nisem imel pojma. Pač pa zasledujem sledove sovražne propagande, ki je napravila Čehoslovakom že obilo škode.«

»Vsega ne veste. Zaradi preiskave o drupu je izdalo vrhovno poveljstvo naredbe, ki zadržujejo odhod trup generala Grazianija na fronto. Graziani se jezi in proklinja, a nič mu ne pomaga. Danes pa menda definitivno zaključimo neprijetno afero.«

Finzi je odšel nato k skupini štabnih oficirjev okrog polkovnika Bertija in ji je referiral z živahnimi kretnjami, kaj pravita Vecchiarelli in Smagniotto ter povdarjal na glas, da je zanj vprašanje drupa popolnoma razvozlano.

14.

Nadaljevali smo razpravo po 20minutnem odmoru.

»Gospoda, slišali ste vsebino letaka, kojega so poslali oficirji-dezertjerji svojemu bataljonu v Avstrijo. Znan vam je tudi uspeh tega letaka. Avstrijsko poveljstvo v Trentu ali Innsbrucku je preiskovalo, kaj je z begom petih oficirjev in je prejelo brez dvoma tudi več izvodov njihovega manifesta. V Avstriji je danes vobče mnenje, da so Čehoslovaki najmanj zanesljivi ljudje. Tudi pri tem begu iz 8. bosanskega polka v Val Concei so udeleženi Čehoslovaki. V duhu vidim gospodo v Innsbrucku in pri vseh komandah, kako proklinjajo Čehoslovake, ki so jim napravili novo neprijetnost: okužili so jim bosanski bataljon in pregovorili celo oficirje drugih narodnosti, da so pobegnili z njimi. Vsi grehi gredo na račun Čehoslovakov. Gospoda, menda se spominjate, da so svoj čas tudi carzansko podjetje natovorili v dunajskem parlamentu in pri vrhovni komandi Čehoslovakom in tudi mene samega proklamirali za Čehoslovaka. Napačna ideja, da so Čehoslovaki vsega krivi, se zrcali tudi iz drupanškega letaka. Avstrijski »Informationsbureau« v Inns-

brucku ima bistrega voditelja, ki je sklenil zasoliti ubežnikom oficirjem prav pošteno. Sestavil je drugo poročilo »Drup« in ga poslal v Italijo. V njem navaja kot avstrijske poslance pet oficirjev — kar imenoma, kakor je čital njihove podpise na manifestu. On računja s tem, da bodo Italijani imenovane oficirje pograbili in vtaknili v zapor in da bodo vobče previdnejši glede legij. Kakor vidite, gospodje, — do tega cilja je manjkal samo še korak.

Poglejmo si poročilo z druge strani! Kadar bodo Avstrijci pošiljali v Italijo zares špijone, ne bodo tako neumni, da bodo po Italiji razmetavali letake, ki jih vsakdo razume, letake z imeni svojih špijonov. Tako neumni Nemci niso. — V letaku so pa napravili temeljni pogrešek s tem, da mešajo Jugoslovane in Čehoslovake pod isto firmo. Težavno bi bilo dobiti poedinca Čehoslovaka, ki bi šel za dobro plačilo vohunit v Italijo; isto je pri Jugoslovanu; nemožno je pa, da bi se dogovorila skupina ljudi, kar pet oficirjev, ki služijo že leta in leta pri istem bataljonu, skupina Jugoslovanov in Čehoslovakov, glede skupne vohunske akcije v prid Avstriji. Gospodje, trdim vam kot človek, ki pozna slabosti teh dveh slovanskih plemen, da je taka kombinacija izključena. Slovanska plemena se danes glede Avstrije družijo samo v negativnem smislu, da jo skupno rušijo; nikdar pa ne v pozitivnem smislu, da bi se dogovarjali, kako bi Avstrijo gradili in se zanjo žrtvovali — kot vohuni. Da stojijo Slovani na fronti in služijo kot vojaki Avstriji zvesto in hrabro, to je nekaj drugega: to je primitivni smisel primitivnega Slovana za izpolnjevanje primitivne dolžnosti cesarju, kateremu so prisegli zvestobo. Slovanski človek ne misli mnogo v disciplinirani vojski in zato je dober vojak — za akcije višje vrste je pa nesposoben, najmanj pa za vohunstvo, ki zahteva ogromnih duševnih potenc in razen tega bodisi izreden egoizem ali pa izredno ljubezen do domovine. Vsega tega Nemec-propagandist v Innsbrucku ne vé, ker se ni nikdar pečal z raziskavanjem slovanske duše in slovanskega mišljenja. On živi v prepričanju, da je superioren človek.

vek. Nемеc bi smatral za poniževanje, če bi moral študirati slovansko dušo. Bister je ta gospod kot Nемеc-propagandist, glede Slovanov je pa popoln nevednež in zato je zagrešil neodpustne hibe v letaku, za koje bi ga morala Avstrija kaznovati, ker je lahko miselno pokvaril efekt svoje propagande. — Na mešanju Jugoslovanov s Čehoslovaki zaslediš torej v letaku najprej nerodnost avstrijskega propogandista.«

»Kaj naj značijo pismenke D. R. U. P.?« je vprašal Finzi.

»Začetne črke urada ali organizacije. Tukaj sem opazil na enem letaku tiskane pismenke: »D. Ř. Ů. P.«, kar je tudi važno. Znak Ř imajo samo Čehoslovaki. S tem je hotel propagandist opozoriti Italijane, da imajo opravila s češkim besedilom. Tudi znak Ů je specifično češki. Besed je v češkem jeziku razmeroma malo, ki začenjajo z ú. — D. R. U. P.? Morebiti znači »Ravnateljstvo državne osrednje propagande« (Direkce říšské ústřední propagandy ali »Dopisi ravnateljstva osr. prop.« (Dopisy ředitelství ú. p.) ali nekaj podobnega. Na misel mi prihaja še druga rešitev: Danebáctví řiditele ústřední propagandy«, to je lopovstva ravnatelja centralne propagande.«

Med debato, ki je sledila moji razlagi, sem jim zapisal češko besedilo, kako čitam D. R. U. P., nato sem pa vprašal:

»Prosim, gospod polkovnik, povejte nam, kdo je dešifriral besedilo? Ali je bil Italijan ali Slovan?«

»Italijan.«

»Prosim, še eno vprašanje: Ali zna dotični Italijan češki?«

»Ne zna.«

»Mislil sem si, da je tako. Ključ je tako priprost, da ga je odkril človek, ki niti jezika ne umeva.«

»Zakaj se vam zdi ta konstatacija važna?«

»Zato, ker sledi iz igrače, da pismo ni resno. Za dopise vohunom v sovražni državi ne zadostuje niti običajen avstrijski ali mornarski ključ, kaj šele tak enostaven prepis abecede v zaporedne številke. Letake so nametali, da jih najdejo Italijani in da jih Ita-

lijani oddajo svojim oblastim. Pisali so jih tako, da jih čitajo Italijani in da jih takoj razumejo. Ta namen je prozoren. Sočasno pošiljajo brezžične telegrame, kakor pravite, gotovo tudi z enostavnimi šiframi. Za Boga, komu jih pošiljajo? Čehoslovakom — avstrijakantom? Ali imajo Čehoslovaki vobče brezžične postaje po Italiji? Jasno je, da je vse adresirano na italijanske urade. Propagandist v Innsbrucku dobro kalkulira, ker Italijane pozna: vzbuditi hoče nezaupanje in doseči, da se Čehoslovakom onemogoči pristop na fronto. S tem ubije energijo 20.000 pušk in doseže več nego z dvodnevno ofenzivo. Najvažnejši uspeh za Avstrijo bi bil v tem, da odstrani s fronte baš Čehoslovake, ki so v praksi dokazali posebne sposobnosti kot borci in kot propagandisti v onih odsekih, koder so imeli slovanske polke pred seboj. V tem je moj ključ za čitanje drupanskih poročil.«

»Istina je!« je dostavil polkovnik Berti. Jeli so debatirati in kimati z glavami.

»Gospodje, slišali ste kapitanove argumente. Za svojo osebo si osvajam v celoti njegovo mnenje in prosim, da poveste i vi svoje mnenje.« V tem nagovoru polkovnika Bertija vidim konec razprave.

Vstal sem in nategnil otrple ude. V kotu čakam pri oknu, da se dogovore, kako bodo formulirali svoje sklepe.

Vrhovnemu poveljstvu sestavljajo depešo: »Poročila tipa »Drup« je smatrati kot bluff sovražne propagande. Odredbe, koje temelje na poročilih tipa »Drup«, naj se ukinejo.«

Oddahnil sem si. Borba je dobojevana.

Polkovnik je jel diktirati uvod in pojasnila k zapisniku, ki ga pošilja vrhovnemu poveljstvu. Jaz sem se poslovil z izgovorom, da bi rad še danes pregledal svoj kader v vili Pollini v bližnji občini Marcelise, da pregledam svojo rezervno četo in strelišče, zvečer pa hočem obiskati svoje oficirje v Veroni. Kapitan Maino mi je dal svoj said na razpolago. Šel je z menoj na dvo-rišče, da mi priskrbi šoferja.

»Maino, opozori gospodo zgoraj, da pride brezdvomno še več drupanskih poročil iz Avstrije. Svetoval bi, da jim za mesec dni daste odgovor.«

»Kako?«

»Sestavite pismo z istimi priprostimi šiframi in javite, da se drupanom v Italiji dobro godi. Na obeh straneh vode imamo dobra gnezda, kjer se valijo vsi tisti, ki bodo kmalu godni za pohod iz Italije preko Avstrije v svobodno Češkoslovaško in Jugoslavijo.«

»Izvrstna ideja!«

»Potem ne bodo več pisali.«

»Verjamem, da ne bodo!« —

Več šoferjev se zbira okrog naju. Mene smatrajo za znanca, ki jim je dolžan nekaj pojasniti. Spomnil sem se obljube, kojo sem jim dal pred začetkom razprave.

»Dovoli, Maino, šoferje zanima neka afera.«

Maino resno posluša, kako jim razlagam:

»Več Jugoslovanov in Čehoslovakov je dobivalo tajna pisma po tajnih potih, brez vojaške cenzure. Nihče ni znal, odkod so pisma in kaj je v njih. Zato smo sumili, da je v njih nekaj, kar v vojni ni dovoljeno pisati. In zdaj smo pisma preiskali in našli, da jih dobivajo od italijanskih deklet. Eden se je tajno oženil, drugi se hočejo ženiti po vojni. Sodišče je reklo, da mora komandant oženjenemu Čehoslovaku dovoliti vsak mesec 5 dni dopusta v Verono, da mu ne bo treba več dezertirati k ženi Italijanki, ki ga tako rada ima. Pisma si pa morata pisati tako, da cenzura ne bo nič sumila. In tako tudi ostali legijonarji, ki imajo v Italiji neveste. — Kaj ne, gospod kapitan?«

Maino me debelo gleda in — pritrjuje.

Sedim že v saidu in Maino mi ponuja roko.

»Zanimiv dan je bil.«

»Zanimiv, zame utrudljiv. Zdravo, Maino!« — —

Said se trese in ropota po cesti v Marcelise, v majhen kmetski gradič Pollini, obdan z velikim vrtom in parkom, s širokimi cestami. Za dvajset minut bom

med svojimi oficirji na vrtu v tisti krasni lopi, ki jo tvorijo tropični grmovi, potem obiščemo naš smrekov gaj, palmov gaj in vinograd.

Zadovoljen sem. Sovražnika smo odkrili, ki je imel interes na tem, da onemogoči legijonarjem službo na fronti. S satansko zvito in spretno zasnovano propagando je jel delovati zoper Čehoslovake, a prišli smo mu pravočasno na sled in prekrizali smo mu račune.

Premišljam, kako je bil položaj Čehoslovakov nevaren. Avstrijski propagandi se je do gotove mere že posrečilo omajati vero v solidnost čehoslovaških borcev. Bilo je treba mnogo energije, mnogo podrobnega dela in krepkega sunka, ki smo ga izvršili 15. avgusta, da smo obranili Čehoslovakom pozicije in jim pridobili iznova zaupanje.

Zadovoljen sem tudi — zaradi obljube, ki sem jo dal generalu Štefániku dne 4. julija, ob priliki »riviste« v Nove pri Bassanu, ko je odlikoval italijanski kralj borce z Mt. di Val Bella.

Spominjam se proročstva generala Štefánika. Govoril je, kakor bi slutil, da čakajo njegove rojake v Italiji neprijazni dnevi.

15.

V Italiji se nam ni bilo več bati drupanskega rovarjenja. Pisma, ki jih je pošiljal avstrijski drup še nekaj tednov po raznih potih čez fronto, so nas samo zabavala. Evo jih!

Tretje poročilo.

Zvedeli jsme z vašich zpráv, jak neslýchaně su rovým a nelidským způsobem Vlaši (jichž čest po přišerné zradě, které se na nás dopustili, již nemůže býti více potrisněna), donucují ubohé zajatce, dané všanc jich libovůli, aby proti svému lepšímu přesvědčení bo-

jovali proti svým bratrům. Usnesli jsme se tudíž podniknouti ve prospěch legionářů v poctivém boji do zajetí upadnuvších a ke vstupu do legie donucených propagandu, jež by dodala důvěru k návratu do vlasti. Tuto cestu voltež však pouze oni, kdož postrádají síly, aby přístupem k drupu prokázali vlasti lepší a cennější služby. Rozmnožujte tudíž řady drupaře. Každý drupař musí býti odhodlán položit na oltář vlasti i za nejtěžších nebezpečností největší oběti. Každý drupař zůstane na místě, poněvadž by jinak mohlo nastati nebezpečí, že by organizace selhala právě v okamžiku, kdy má se živelnou mocí vrhnouti na nepřitele. Zprávy vaše praví nám dále, že nepřestali vlastní důstojníci, přidělení k legiím, dosud znásilňovati legionáře, vyhrožující jim trestem smrti. Dalí jsme tudíž rozkaz, aby jak tito důstojníci tak i jejich rodiny byli zanešeni do černých listin. Tyto pokyny sdělujeme současně červené organizací činu.

Nazdar!

Velmistr.

»Zvedelј smo iz vaših poročil, na kako nečuvveno surov in nečloveški način silijo Italijani (čijih čast po strašnem izdajstvu, ki so ga zagrešili na nas, ne more biti še bolj pobrizgana) uboge ujetnike, da se morajo proti svojemu boljšemu prepričanju boriti proti svojim bratom. Sklenili smo torej pričeti propagando v korist legijonarjev, ki so padli v poštemem boju v ujetništvo in so bili prisiljeni k vstopu v legijo, propagando, ki jim dvigne zaupanje v povratek v domovino. To pot pa naj izberejo samo tisti, ki nimajo moči, da bi s pristopom k drupu izkazali domovini boljše in dragocenejšje službe. Množite torej vrste druparjev! Vsak drupar mora biti odločen položiti na oltar domovine — tudi za najtežjih nevarnosti — največje žrtve. Vsak drupar naj ostane na svojem mestu, ker bi inace lahko nastala nevarnost, da bi organizacija odrekla baš v trenutku, ko bi se morala z elementarno močjo vreči na sovražnika. Vaša poročila nam dalje pravijo, da italijanski oficirji, ki so prideleni k legijam, doslej niso

prenehali z nasilji, ko groze legijonarjem s smrtno kaznijo. Dali smo torej ukaz, da pridejo ti oficirji kakor tudi njihove družine v črne listine. Te migljaje javljamo sočasno rdeči organizaciji čina. Na zdar!

Veliki mojster.«

To drupansko poročilo je dešifriral tenente Poli 24. septembra 1928. Bilo je sestavljeno po novem ključu (a = 42, b = 43, c = 11 itd. do ž = 41).

Četrto poročilo.

»Prijatelj drupar Ruziak se že raduje doma. Vesti so neizmerno važne, zlasti poglobitev z italijanskimi rdečimi v vprašanju jugoslovanskega drupa. Javite Turudiji geslo »Švoba«. Z njim se mu prijavi »Lasica II.« Penica poskrbi za zvezo z enaintridesetim, toda šele za nekaj časa, da ne postanejo Italijani nezaupni. Zato niti ne pošiljajte v najbližji dobi nikogar, temveč dajte poročilo rdečim: nadporočnik Rovelli Riccardo v polku Ciaffa bodi črno označen. Ne vzbujajte nezaupanja in ostanite navdušeni za velikost Italije. Boj proti njim se vodi najbolje z njihovim lastnim orožjem. Načelnik tretje župe je predlagan za odlikovanje. Na zdar!«*) —

Četrto drupansko poročilo sem prejel začetkom oktobra 1918 od informacijskega urada I. armade. V njem nahajamo zopet poizkus avstrijske propagande osumiti jugoslovanske dobrovoljce. Poizkus temelji na napačnih informacijah in se je moral ponesrečiti. Nekdo je prinesel Avstrijcem poročilo, da je podpol-

*) Prítel a družpar Ruziak těší se již z domova. Zprávy jsou nadmíru cenné, zejména prohloubení s vlašskými červenými ve věci jugoslávského drupu. Hlaste Turudijovi heslo »Švoba«, s nímž přihlásí se mu »Lasička dvě«. »Sedmihlásek« postará se o spojení s jedenatřicátým, avšak teprve za nějaký čas, aby nestali se Vlaši nedůvěřivými. Proto neposílejte v nejbližší době také žádného, nýbrž podejte zprávu červeným. Nadporučík Rovelli Riccardo v pluku Ciaffa budiž zaznamenán černě. Nevzbuzujte nedůvěru a zůstaňte nadšeni pro velikost Italie. Boj proti nim vede se nejlíp jejich vlastními zbraněmi. Náčelník třetí župy navržen k vyznamenání. Nazdar!

kovnik Turudija prevzel poveljstvo jugoslovanskih dobrovoljcev v Italiji in izpovedi italijanskih ujetnikov so baje tudi pričale, da je Turudija na fronti. Iz tega je razvidno, da avstrijska poveljstva do konca vojne niso imela avtentičnih in točnih podatkov o organizaciji jugoslovanskih dobrovoljcev. Turudija je bival v tej dobi še vedno v taborišču Nocera Umbra in ni dobil prilike pokazati svoje sposobnosti v borbi proti Avstriji. Resnica je pa, da je bilo Turudijevo ime po vsej fronti znano in smo zlasti Jugoslovani iskreno želeli, da bi imeli Turudijo za poveljnika. Ta bi Avstrijakom nasekal! — Obiskal sem koncem avgusta 1918 jugoslovansko oficirsko taborišče v Noceri Umbri in govoril s podpolkovnikom Turudijo, ki mi je naročil iskren pozdrav dobrovoljcem na fronti. Goli pozdrav tega moža je neverjetno vplival na naše ljudi in Bošnjaki so hodili po vrsti nad oficirje z vprašanji, kdaj pride Turudija. — Tako sem razložil kapitanu Mazzurani avstrijski pogrešek v drupanskem pismu.

Drupansko pismo opozarja Italijane še na zvezo »jugoslovanskih drupanov« z italijanskimi domačimi nasprotniki vojne, z »rdečimi«, to je s socijalisti. Ta neplodna ideja se ponavlja večkrat in ni napravila niti v prejšnjih pismih nobenega utisa.

Avstrijski propagandist se ne zaveda do oktobra 1918, da ne sme mešati Čehoslovakov in Jugoslovancev. Ne upošteva dejstva, da so češkoslovaške in jugoslovanske dobrovoljske formacije v Italiji od 1. julija dalje popolnoma ločene v upravnem in taktičnem oziru. Lasica I. je češki drupan Mikulík, lasica II. (»Lasička dvě«) se pa ima javiti Turudiji, — torej češko označen drupan naj deluje med Jugoslovani! Sami pogreški!

V prejšnjih pismih so imeli drupani živalska imena iz razredov glodavcev, v zadnjem pa nastopa ptica »penica«, ki je določena vzpostaviti zvezo drupanske organizacije z drupani v 31. češkoslovaškem polku...

Prijatelj Ruziak, »ki se raduje doma«, je najbrž legijonar Francišek Ružička iz 33. polka, ki je prišel dne 19. junija 1918 pri S. Dona di Piave na nejasen na-

čin Avstrijcem v roke. Njegova usoda nam več tednov ni bila jasna, meseca oktobra smo pa našli tudi njega v imeniku obešenih legijonarjev. Avstrijski propagandist izrablja tudi v tem primeru ime usmrčenega legijonarja v svoje svrhe, slikajoč ga kot »drupana«, ki je doma zdrav in vesel.

»Ruziak« je pa morebiti Badinka, ki je bil ujet dne 21. septembra 1918 ob priliki avstrijskega juriša na Doss' Alto pri Gardskem jezeru. Avstrijski so vdrli po tridnevnem obstreljevanju na koto 703, toda Čehoslovaki so jih zavrnil in vrgli z bajoneti z zavzetih oporišč. Pet dobrovoljcev je bilo tedaj ujetih in štiri izmed njih (Ant. Ježek, Karel Nováček, Jiří Šlégl in Václav Svoboda) so obesili 22. septembra v Arcu. Slovak Badinka je ostal živ, ker mu niso mogli dokazati, da je star 20 let.

— — —

Nazadnje še nekaj pojasnil k trditvi, da italijanski oficirji kruto ravnajo z legijonarji. Avstrijska poročila rada ponavljajo to trditev tudi v ukazih, ki so bili namenjeni kot pouk avstro-ogrski armadi. Poveljstvo 10. armade (maršal Krobotin) je izdalo n. pr. dne 1. avgusta 1918 (p. pošta 510, op. št. 3684/71) ukaz, da so Italijani s trdim ravnanjem prisilili nekega Jos. Sobotko, da je »dobrovoljno« vstopil kot češko-slovaški legijonar v sovražne vrste. Z njim je baje moralo sočasno vstopiti na isti način mnogo tovarišev-ujetnikov.

Avstrijsko poveljstvo si je izmislilo to bajko, kakor je bilo izmišljeno vse, kar je v zvezi z drupom. Popolnoma neverjetno je, da bi bili ujeti legijonarji s takimi izgovori prosili milosti. Kar se tiče omenjenega Sobotke, ki so ga Avstrijski ujeli v Val Concei dne 25. julija, je znano, da je na potu pod vešala pozival avstrijske slovanske vojake, naj uidejo v Italijo in vstopijo v legije. Ko so Sobotki čitali smrtno obsodbo (v Breguzzo) v navzočnosti vse posadke, ni bilo na njem videti najmanjše slabosti, tako da so mu vsi ču-

dili. Vojaški duhovnik ga je hotel izpovedati, toda Sobotka ga je zavrnil, kar so vojaki opazili. Vojaki se niso mogli načuditi in niso mogli verjeti, ko jim je vojni kurat pridigoval naslednjo nedeljo, da jim mora sporočiti zadnjo voljo obešenega Sobotke, ki opominja svoje rojake, naj ne dezertirajo v Italijo, kjer vlada glad in kjer Čehe nasilno tlačijo v vojsko.

Nekaj dni pozneje je pa zbežal čez fronto v Italijo dezertter Veselý, ki je trdil, da prihaja na poziv Sobotke! — Videti je, da vislice z grozilnimi ukazi niso bile dovolj krepko strašilo. Veselý je še videl, kako je Sobotka v Bondu zavrnil avstrijsko jelo in vrigel skodelico kave vojaku v obraz, češ: »Od lačne Avstrije ne sprejemem ničesar!«

(Vest poveljstva VII. italijanske armade št. 88. L. I., 10. septembra 1918.)

Borba s sovražnikom je odsihdob lažja.

Konec devete (II. 4.) knjige.

Preko tega sporazuma pa so že padale črne sence italijanskega imperijalizma in Finzi ne taji svojega navdušenja za londonski pakt. Tudi v tem prvem ozkem sodelovanju Slovence in Italijana za osvoboditev Slovencev in njih ujedinjenje z ostalimi Jugoslovani se že opažajo bacili razkroja. Težnje gredo v nasprotno smeri.

Ali carzanski sen jih je usmeril paralelno. Doktor se ni razblinil sen »... che non divenne «Realtà» solo perché qualcuno non volle o non seppe osare» (str. 11).

Na 144 straneh prvega dela »Il sogno di Carzano« razpleta Finzi akcijo za predor avstrijske fronte pri Carzanu. V njegovi živahni laški fantaziji dobiva Pivkov načrt ogromne dimenzije in usodno važnosti za potek svetovne vojne. V bistvu je res tako velikopotezna zasnova, da bi utegnul postati eden najsijajnejših dogodkov svetovne vojne. Finzi objavlja beležke iz svojega dnevnika, v katerem je dan za dnem beležil svoje sestanke z dr. Pivkom in njegovimi tovariši, ki so se zbirali okoli svojega »atamana«. Toda pri tem se ločijo obrisi dveh osebnosti:

Dr. Pivko je realist, človek, ki se jasno zaveda, kaj hoče. Z logično doslednostjo izvršuje svoje načrte. Finzi dobiva natančne informacije o stanju avstrijske fronte in je do podrobnosti poučen, kako bi se dal uresničiti Pivkov carzanski načrt. Tako, kakor postopa dr. Pivko, more delati zgolj človek, ki je združil v sebi fantastičen idealizem s hladnim, preračunljivim realizmom. Ne pravi Finzi zaman, da je dr. Pivko »sempre puntualissimo«.

Zato pa je Finzi manj točen in v svoji notranjosti romantik. Verjamemo mu, da je hotel koristiti Italiji, a hlepel je tudi po osebni slavi, po popularnosti. Ni docela doumel globoke požrtvovalnosti, s katero je dr. Pivko tvegaj življenje in obstoj svoje družine. Zato Finzi v omenjenem spisu ni očrtal dovolj jasno protagonista svojega carzanskega sna. Idealizem zastopnika malega zatiranega naroda mu je ostal tuj.

Finzi opisuje podrobno vse peripetije carzanske akcije na italijanski strani. Vrlo napet je opis sestanka s Cadorno in tolmačenje Pivkovih načrtov v generalnem štabu. Ali na vodilnih mestih ni bilo niti zadosti zupanja niti dovolj uvidevnosti. In dogodki so prehiteli načrte in carzanski sen se je razblinil.

Finzijevo knjigo, ki obsega 261 strani v kvart-formatu, zaključujejo razni dokumenti, načrti, spomene itd., ki so namenjeni v prvi vrsti vojaškimi strokovnjakom. Z njimi so dobili Finzijevi spomini strokovno zaokroženost. Za nas Slovence in Slovane sploh pa je Finzijevo spis zanimiv zgodovinski dokument, ker je takih slovansko-italijanskih epizod, kakor je bila carzanska, v naši zgodovini bore malo. —

B. Borko.

PIVKO L.

Drup / 4

614/2/4

940.3/.4"1914/1918"

0214798

COBISS ©

ima v zalogi sledeče knjige:

- »Jugoslavija«, *almanah dobrovolj-
cev 1923* . . . . . Din 20.—
- Dr. Pivko, *Naši dobrovoljci u Italiji* » 8.—
- Dr. Pivko, *Proti Avstriji, I.—V.*
Carzano, broš. . . . . » 92.—
elegantno v platno vezana . » 120.—
- Poedine knjige:*
- I. »Seme« . . . . . » 20.—
- II. »Jablane med frontama« . » 20.—
- III. »Vulkanska tla« . . . . » 20.—
- IV. »Carzanska noč« . . . . » 20.—
- V. »Tožitelji in branitelji« . » 12.—
- Dr. Pivko, *Proti Avstriji, VI.—IX.*
»Rame ob ramenu«, broš. » 76.—
elegantno v platno vezana . » 104.—
- Poedine knjige:*
- VI. »Zeleni odred« . . . . . » 20.—
- VII. »Informatorji« . . . . . » 20.—
- VIII. »Val Bella« . . . . . » 20.—
- IX. »Drup« . . . . . » 16.—
- Ljudmila Pivkova, »Kriminal«, *broš.* » 20.—
v platnu . . . . . » 40.—
- Bož. Němcová, »Češke pravljice«, I. » 5.—
- Tolstoj, »Ljudske pripovedke«, *broš.* » 20.—